

รายงานฉบับสมบูรณ์

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย

โดย

ยุทธนา วงศ์โสภา

ชนิษฐา พลชา

एममिका ศรีกัังวานใจ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พ.ศ. 2557

รายงานฉบับสมบูรณ์

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย

โดย

นายยุทธนา วงศ์โสภา	ผู้ประสานงาน
นางสาวชนิษฐา พลชา	ผู้ช่วยผู้ประสานงาน
นางสาวเอมมิกา ศรีกังวานใจ	ผู้ช่วยผู้ประสานงาน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

พ.ศ. 2557

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน มีนาคม 2557 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนและบริบทการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย

จากการดำเนินการโครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัย ในพื้นที่ลุ่มน้ำเลย จำนวน 5 โครงการ แบ่งเป็นการพัฒนาโครงการใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) โครงการใหม่ซึ่งโครงการที่พัฒนาขึ้นในพื้นที่ประเด็นปัญหาเร่งด่วน 2) โครงการในการพัฒนาองค์ความรู้ที่ยังไม่สาารถตอบประเด็นการพัฒนาในลุ่มน้ำเลย ได้ 3) โครงการต่อยอดเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงของลุ่มน้ำ

โครงการที่พัฒนาขึ้นในพื้นที่ประเด็นปัญหาเร่งด่วน ได้แก่ พื้นที่ลุ่มน้ำปวน ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเลย ซึ่งมีภัยคุกคามจาก การตั้งโรงงานน้ำตาลในพื้นที่จำนวน 2 โรงและการเพิ่มขึ้นของการทำไร่อ้อย และการขอสัมปทานเหมืองแร่ในพื้นที่โดยมีโครงการที่พัฒนาดังนี้

1. โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. โครงการการศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการพัฒนาฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
3. โครงการศึกษาภูมิปัญญาขับมกกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

โครงการในการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการจัดการลุ่มน้ำเลย ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อค้นหาคำตอบความรู้ในการฟื้นฟูต้นน้ำเลยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ในเวทีเป็นเครื่องมือในการดำเนินการโครงการที่พัฒนา ได้แก่ โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวทีเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย

โครงการต่อยอดเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงของลุ่มน้ำ เป็นประเด็นในการพัฒนาในเชิงยุทธศาสตร์งานพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีประเด็นปัญหาในระดับลุ่มน้ำสากลได้แก่แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสากล โดยมีโครงการพัฒนา ได้แก่ โครงการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีการกระบวนการดำเนินการดังนี้

1. การทำให้เห็นสถานการณ์ปัญหาของลุ่มน้ำเลยร่วมกัน
2. การทบทวนเป้าหมายและองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการวิจัย
3. การกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโครงการ
4. การสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยระดับพื้นที่
5. การเปิดเวทีทบทวนความรู้และค้นหาโจทย์วิจัย

6. การยกร่างโครงการวิจัย
7. การนำเสนอร่างโครงการและพิจารณาโครงการระดับจังหวัด
8. เวทีพิจารณาโครงการระดับภาค
9. การปรับปรุงโครงการให้คมชัดลึก
10. การยกร่างสัญญาโครงการวิจัย

ด้านการติดตาม สนับสนุนโครงการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นโครงการที่ทำสัญญาตั้งแต่ปี 2555 จำนวน 7 โดยอยู่ระหว่างการดำเนินปิดโครงการ โครงการที่ได้รับการสนับสนุนในปี 2556 จำนวน 5 โครงการ อยู่ระหว่างการปรับแก้รายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อดำเนินปิดโครงการ และปี 2557 จำนวน 5 โครงการ ซึ่งอยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัย ด้านการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยพบว่ามีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) มีจำนวน 5 เรื่อง รวมทั้งเกิดกระบวนการถอดองค์ความรู้และการสื่อสารงานวิจัยสู่สาธารณะ (PUG) จำนวน 1 โครงการ

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย เป็นกระบวนการที่จะช่วยชุมชนได้มีความสามารถจัดการชุมชนของตนเองได้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้ตระหนักคุณค่าและความสามารถของชุมชน เพื่อนำความสามารถของตนเองไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจจะส่งผลให้ชุมชนได้รับรู้ถึงศักยภาพของตนเอง และพัฒนาขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย มีขั้นตอนสำคัญได้แก่

1. การทบทวนสถานการณ์ปัญหาของชุมชน เป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้นเพื่อสร้างความเข้าใจเพื่อให้เห็นสภาพปัญหาของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อดำเนินงานวิจัยในชุมชน

2. การทบทวนเป้าหมาย เป็นกระบวนการทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัยและการทบทวนเป้าหมายการดำเนินงานวิจัยของชุมชนวิจัย ซึ่งจะทำให้เกิดการเตรียมความพร้อมของนักวิจัย ทั้งด้านแนวคิดหลักการของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และทบทวนโครงการที่ทีมวิจัยได้รับการอนุมัติ เพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายการทำงาน คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการทำงาน กรอบการทำงาน และวางแผนการดำเนินงานร่วมกับทีมพี่เลี้ยงเพื่อให้งานต่อการติดตามสนับสนุน

3. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยหรือการพัฒนาทักษะให้นักวิจัยมีความสามารถในการวิจัย

- การพัฒนาทักษะในการออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล
- การพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ข้อมูล
- การพัฒนาทักษะในการสังเคราะห์ข้อมูล

4. เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอยู่ 2 ลักษณะ เรียนรู้ผ่านเวทีแลกเปลี่ยน และการเรียนรู้ในระดับพื้นที่โครงการ

จากการดำเนินโครงการ ทำให้พบว่าปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปัจจัยในการเสริมสร้างพลังอำนาจ

ชุมชน ได้แก่ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำและชุมชน กลุ่มองค์กรและแกนนำในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ด้านเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ได้แก่ การรวมกลุ่มของทีมวิจัยและชุมชน การกำหนดเป้าหมายร่วมของทีมวิจัยและชุมชน การตัดสินใจร่วมของทีมวิจัยในการเลือกดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา การวางแผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อแก้ไขร่วมกันของทีมวิจัย การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกัน การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว การได้รับการเสริมหนุนจากเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การได้รับการยอมรับจากผลการดำเนินงานในชุมชน

การจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลยสามารถแบ่งได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดการทรัพยากรโดยการปรับใช้ความเชื่อดั้งเดิมและประเพณีของชุมชน 2) การจัดการทรัพยากรโดยปรับใช้ความรู้ท้องถิ่น 3) การจัดการทรัพยากรโดยใช้ข้อตกลงร่วมของชุมชน 4) การจัดการโดยการประยุกต์ความรู้จากนอกชุมชน

ด้านบทเรียนจากการดำเนินงานพบว่า

บทเรียนของทีมวิจัยชุมชน

1. ในการพัฒนาโครงการวิจัยในระดับพื้นที่การได้พบทวนสถานการณ์ในพื้นที่ผ่านเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่จะทำให้ชุมชนได้เห็นพัฒนาการของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. ในการค้นหาทีมวิจัยที่มีองค์ประกอบครบจากภาคส่วนต่าง ๆ อาจมีการดำเนินการได้ยากลำบาก แต่ควรเริ่มจากคนที่มีใจที่อยากเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แล้วจึงสร้างการมีส่วนร่วมในช่วงการดำเนินกิจกรรมงานวิจัย

3. การหนุนเสริมงานระดับพื้นที่ของพี่เลี้ยงจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทีมวิจัยมีความเชื่อมั่นหรือมีความมั่นใจในการดำเนินงาน ร่วมการเข้าไปแก้ไขปัญหาได้ทันต่อสถานการณ์ปัญหา

4. การพัฒนาโครงการวิจัยระดับพื้นที่จะมีระยะเวลาดำเนินการอย่างน้อยประมาณ 3 เดือนซึ่งจะทำให้โจทย์วิจัยมีความคมชัดมากขึ้น

5. การพิจารณาโครงการระดับจังหวัดที่มีองค์ประกอบของผู้ทรงคุณวุฒิ ใน 3 ส่วน ได้แก่ นักวิชาการ นักพัฒนาในพื้นที่ และตัวแทนนักวิจัยท้องถิ่นที่เคยผ่านงานวิจัย จะทำให้ข้อเสนอแนะในงานวิจัยมีความชัดเจนมากขึ้น

บทเรียนของทีมพี่เลี้ยง

1. ข้อจำกัดของช่วงเวลาในการพัฒนาที่วางไว้ในโครงการของพี่เลี้ยงอาจไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานจริงในพื้นที่ ทีมพี่เลี้ยงจึงต้องมีการปรับแผนในการดำเนินการให้สอดคล้องกับทีมวิจัยท้องถิ่น

2. ในกระบวนการพิจารณาโครงการมีการนำเสนอยุทธศาสตร์หรือเป้าหมายการทำงานของโหนดจะทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้เข้าใจเป้าหมายการทำงานทำให้ข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมีความชัดเจนมากขึ้น

3. ในการพัฒนาทักษะให้กับทีมวิจัยจะต้องมีการเสริมทักษะจากผู้ที่มีความชำนาญหรือเชี่ยวชาญจะทำให้เกิดทักษะที่ดีขึ้น

4. ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจะต้องคำนึงทุนทางสังคมของแต่ละพื้นที่และลักษณะของนิเวศลุ่มน้ำที่จะแสดงออกผ่านวัฒนธรรมของชุมชนนั้น

คำนำ

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย รายงานฉบับนี้ได้นำเสนอกระบวนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาความรู้ การพัฒนาเครือข่ายนักวิจัย การสร้างโอกาสให้ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ และพัฒนากระบวนการสื่อสารองค์ความรู้สู่สาธารณะ โดยในตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2557 รายงานฉบับนี้ได้อธิบายปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย และกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนและบริบทการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย รวมทั้งการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย

โครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น นับว่าเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนให้มีพลังในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลยได้อย่างชาญฉลาด และสอดคล้องกับภูมินิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำเลย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสาธารณะชนที่ต้องการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความผิดพลาดที่เกิดในรายงานฉบับนี้คณะผู้จัดทำขอรับไว้และยินดีที่จะรับข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงให้เกิดความสมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

ยุทธนา วงศ์โสภา

ชนิษฐา พลชา

เอมมิกา ศรีกังวานใจ

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพประกอบ	ซ
บทที่ 1	1
บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	11
1.3 วัตถุประสงค์	11
1.4 ขอบเขตการดำเนินงาน	11
1.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน	12
1.6 ผลประโยชน์ที่จะได้รับ	13
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	13
บทที่ 2	14
แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
2.1 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	14
2.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำโดยชุมชน	19
2.3 แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม	25
2.4 แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	28
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
บทที่ 3	35
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน	35
3.1 พื้นที่ในการดำเนินงาน	35
3.2 กลุ่มเป้าหมาย	35
3.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน	35

3.4 ผลการดำเนินงานกิจกรรม	36
บทที่ 4	72
ผลการดำเนินงาน	72
4.1 ข้อมูลทั่วไปกลุ่มแม่น้ำเลย	72
4.2 กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	76
4.4 ปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย	80
4.5 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย	82
บทที่ 5	85
สรุปผล บทเรียน	85
5.1 สรุปผล	85
5.2 บทเรียน	87
บรรณานุกรม	88
ภาคผนวก	91
ประวัตินักวิจัย	100

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 เครื่องมือในการศึกษาข้อมูลชุมชน

69

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 1	แบบจำลองการเสริมสร้างพลังอำนาจตามแนวคิดของ Vogt and Murrell	17
ภาพประกอบที่ 2	รูปแบบปิรามิดแห่งพลังอำนาจของ Tracy	17
ภาพประกอบที่ 3	เวทีทบทวนบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	92
ภาพประกอบที่ 4	เวทีทบทวนบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	92
ภาพประกอบที่ 5	เวทีพัฒนาโครงการระดับพื้นที่	93
ภาพประกอบที่ 6	เวทีพิจารณาโครงการวิจัยระดับจังหวัด	93
ภาพประกอบที่ 7	เวทีพิจารณาโครงการระดับจังหวัด	94
ภาพประกอบที่ 8	หนุนเสริมการทำงานระดับพื้นที่บ้านศรีเจริญ	94
ภาพประกอบที่ 9	เวทีการเรียนรู้วิถีชีวิตคนร้อนทองอำเภอปากชม	95
ภาพประกอบที่ 10	เวทีหนุนเสริมการทำงานระดับพื้นที่บ้านหนองเอี่ยน	95
ภาพประกอบที่ 11	กิจกรรมจัดทำศูนย์เรียนบ้านห้วยม่วงของกลุ่มเครือข่ายป่าภูหินเหล็กไฟ	96
ภาพประกอบที่ 12	ลงพื้นที่จัดเวทีศึกษาข้อมูลร่วมกับชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตคนร้อนทอง	96
ภาพประกอบที่ 13	เวทีรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงานโครงการ	97
ภาพประกอบที่ 14	เวทีเครือข่ายนักวิจัยอีสานเหนือ	97
ภาพประกอบที่ 15	การประชุม RC อีสาน	98
ภาพประกอบที่ 16	ประชุม RC อีสาน	98
ภาพประกอบที่ 17	เวทีนำเสนอการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	99
ภาพประกอบที่ 18	งานสัมมนาความรู้ท้องถิ่นกับการพัฒนาอีสานในทศวรรษหน้า	99

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เศรษฐกิจทุนนิยมเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งเรียกว่าโลกาภิวัตน์ หรือ เศรษฐกิจไร้พรมแดนทำให้มีความเจริญก้าวหน้าด้านการขนส่งและโทรคมนาคม มีการเปิดการค้าเสรีทางการเงิน การลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ การแลกเปลี่ยนในด้าน การศึกษา ด้านข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรม ทำให้ประเทศต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจ และสังคมเพิ่มมากขึ้น (วิทยากร เชียงกูล, 2550:13-14) ประเทศไทยมีทิศทางการพัฒนาที่เน้นการสร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเศรษฐกิจทุนนิยมโดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็น แม่บทในการกำหนดนโยบายและมาตรการจัดลำดับความสำคัญของโครงการต่าง ๆ และจัดสรรทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด(วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2552:117-118) การรุกเข้ามาของโลกาภิวัตน์เข้ามาโดย การสะสมทุนคือทำให้สามารถขยายการผลิต การบริโภคให้มากขึ้นให้สามารถสะสมทุนได้มากขึ้น ผ่านกระบวนการที่เรียกว่า การลดทอนความเป็นเจ้าของทรัพยากร หรือการลบล้างความเป็นเจ้าของ ทรัพยากร (ชยันต์ วรรณนะญติ, 2554) เกิดการขยายการแข่งขันทางธุรกิจ การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตให้ สามารถตอบสนองความต้องการบริโภค การมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อผลทางความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ เป็นตัวเร่งให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายจนเกิดความเสื่อมโทรม ของเสียที่ เกิดขึ้นจากการเร่งการผลิตที่เป็นสารสังเคราะห์ที่มีพิษรุนแรงและของเสียจากการบริโภคนั้นยังถูกทิ้งกลับคืนเป็น ภาวะสิ่งแวดล้อม เป็นเหตุให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม(คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.) ภาคอีสาน, 2540) เห็นได้ว่าการพัฒนาที่มุ่งสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจทำให้มีการใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อวิถี ชีวิตของประชาชน

ในขณะเดียวกันทิศทางการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 1 - 7 ที่มุ่งเน้น การการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจก็ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา ปัญหาความยากจน ปัญหาการพึ่งพาเงินทุน ทุนและเทคโนโลยีจากต่างชาติ ปัญหาการใช้ทรัพยากรและผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม ส่วนแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8-11 ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นการบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล และได้เน้น นำ“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยึด “คนเป็น ศูนย์กลางการพัฒนา” และการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศและการบริหารจัดการความ เสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคน(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

ถึงแม้ว่าการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว แต่ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับสภาวะวิกฤตต่าง ๆ ตามมา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการใช้

ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนทางสังคมไปอย่างมากเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่เจริญเติบโต ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ทางเศรษฐกิจ สังคม และการแย่งชิงทรัพยากร(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543:11-12) ผลที่ตามมาทำให้เกิดปัญหาข้อพิพาทในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏมาในอดีต ซึ่งปัจจุบันยังคงดำรงอยู่และทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยที่ผ่านมามองว่าประเด็นการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของรัฐมากกว่าประชาชนและละเลยการพิจารณาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในมิติต่าง ๆ ของสังคมอย่างละเอียดรอบด้าน การพัฒนาที่ผ่านมายังขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความต้องการและจิตใจของผู้ที่อาจได้รับผลกระทบ สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของโครงสร้างและวิธีการในการบริหารจัดการประเทศ ทั้งในมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม(วิจารณ์ พานิช, 2544:8)

จังหวัดเลยตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีเนื้อที่ประมาณ 11,424 ตารางกิโลเมตรมีอาณาเขตติดต่อกับด้านทิศเหนือติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้านทิศตะวันตกติดต่อกับ เทือกเขาเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี อำเภอศรีบุญเรือง อำเภอสุวรรณคูหา อำเภอนากลาง และ อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านทิศใต้ติดต่อกับอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น สามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 3 เขต ดังนี้คือ

1. เขตภูเขาสูง ทางด้านทิศตะวันตกทั้งหมด เริ่มตั้งแต่อำเภอภูกระดึงขึ้นไปอำเภอภูหลวง อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ และเขตอำเภอด่านซ้ายและอำเภอนาแห้วทั้งหมด มีความสูงตั้งแต่เฉลี่ย 600 เมตร จากระดับน้ำทะเล

2. เขตที่ราบเชิงเขา ได้แก่ บริเวณตอนใต้และตะวันออกของจังหวัด ได้แก่ อำเภอนาด้วง อำเภอปากชม และพื้นที่บางส่วนในเขตอำเภอภูกระดึงและกิ่งอำเภอภูหลวงเป็นเขตที่ไม่ค่อยมีภูเขาสูงนัก มีที่ราบเชิงเขาพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ มีประชาชนหนาแน่นปานกลาง

3. เขตที่ราบลุ่ม มีพื้นที่น้อยมากในตอนกลางของจังหวัดคือ ลุ่มน้ำเลย ลุ่มน้ำโขง ได้แก่ บริเวณอำเภอวังสะพุง อำเภอเมือง อำเภอเชียงคาน เป็นเขตที่ทำการเกษตรได้ดี มีประชากรหนาแน่นมากกว่าเขตอื่น

จังหวัดเลยมีวิสัยทัศน์ของจังหวัดว่า “เมืองน่าอยู่ เมืองแห่งการท่องเที่ยว และลงทุนภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีรายได้ต่อหัวประชากร 70,127 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งเป็นอันดับ 2 ของภาคอีสาน จากสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายของพื้นที่ ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวหลายประเภท ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ จำนวน 90 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี จำนวน 28 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวประเพณี วัฒนธรรม จำนวน 38 แห่ง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กำหนดให้จังหวัดเลยเป็น 1 ใน 9 เมืองที่มีศักยภาพแห่งการท่องเที่ยว โดยมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่า 1,500 ล้านบาท ในปี 2555

ด้านป่าไม้มีพื้นที่ป่า มีจำนวน 4,005,824-3-55 ไร่ (ร้อยละ 56.10 ของพื้นที่จังหวัด) จากการสำรวจภาพถ่ายดาวเทียม พบว่า จังหวัดเหลือพื้นที่ป่าเพียงร้อยละ 37.46 ของพื้นที่จังหวัด หรือประมาณ 2,675,144 ไร่ เนื่องมาจากพื้นที่ป่าถูกบุกรุกนำไปใช้ประโยชน์สร้างที่อยู่อาศัย และที่ทำกินสำหรับปัญหาการบุกรุกทำลายป่าของจังหวัดเลย สาเหตุเกิดจากราษฎรบุกรุกป่าไม้ และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติโดยมีราษฎรบุกรุกถือครองได้แก่ (1) พื้นที่ป่าไม้ จำนวน 15,220 ราย เนื้อที่ 382,265 ไร่ และ (2) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามกฎหมาย จำนวน 2,549 ราย เนื้อที่ 107,065 ไร่ รวมพื้นที่ถูกบุกรุก ตามข้อ (1) – (2)

จำนวน 17,769 ราย เนื้อที่ 489,330 ไร่ โดยการ บุกรุกทำลายป่า ดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชไร่ และปลูกยางพารา

ด้านการเกษตร มีพื้นที่การเกษตรจำนวน 2,614,820 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 36.62 ของพื้นที่จังหวัด มีพื้นที่นา 516,407 ไร่ หรือร้อยละ 19.75 ของพื้นที่เกษตรทั้งจังหวัดพื้นที่ปลูกข้าวโพด 936,006 ไร่ อ้อยโรงงาน 143,596 ไร่ มันสำปะหลัง 207,899 ไร่ ยางพารา 496,266 ไร่ (ข้อมูลสำนักงานเกษตร จังหวัดเลย) ด้านไม้ยืนต้นที่สำคัญ ได้แก่ มะขาม กล้วย มะม่วง เงาะ และ สับปะรด และในพื้นที่ จังหวัดเลยเริ่มมีการปลูกเพิ่มมากขึ้น จากการคาดการณ์การพื้นที่ปลูกยางพาราปาร์ม จะเพิ่มขึ้น และ พื้นที่ปลูกอ้อยจะมีพื้นที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการตั้งโรงงานน้ำตาลในพื้นที่จังหวัดเลย 2 แห่ง ในเขตพื้นที่ อำเภอวังสะพุง

ด้านชายแดน มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับ สปป.ลาว ประมาณ 197 กิโลเมตร แบ่งเป็น แม่น้ำโขง ระยะทางยาว 71 กิโลเมตร อยู่ในเขตอำเภอกาฬม และอำเภอยางคาน แม่น้ำเหืองระยะทางยาว 123 กิโลเมตร อยู่ในเขตอำเภอท่าลี่ อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้ว และแนวสันเขาอยู่ในเขต อำเภอนาแห้ว 3 กิโลเมตรติดต่อกับแขวงไชยะบูลี สปป.ลาว มีจุดผ่านแดน 9 ด้าน ได้แก่ จุดผ่านแดน ถาวร 4 แห่ง จุดผ่อนปรน 5 แห่ง (สำนักกิจการความมั่นคงภายใน, 2555) มีมูลค่าการค้าชายแดนรวม 547.26 ล้านบาท เป็นมูลค่าส่งออก 532.65 ล้านบาทและมูลค่านำเข้า 14.61 ล้านบาท

ด้านทรัพยากรเหมืองแร่ ในพื้นที่จังหวัดเลยมีแร่สำคัญคือ ทองคำ ทองแดง เหล็ก และหินปูน แร่ทองคำ (Gold) พบทั่วไปในบริเวณบางตอนของแม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำเหือง และสาขาในเมือง อำเภอกาฬม อำเภอยางคาน อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอน้ำด้วงและอำเภอเมือง มีแร่ทองคำสำรองประมาณ 1.3 ล้านตัน

แร่ทองแดง (Copper) พบบริเวณ อำเภอท่าลี่และอำเภอเมือง แหล่งที่สำคัญคือภูทองแดง บ้าน ห้วยโตก อำเภอเมือง และภูหินเหล็กไฟ บ้านห้วยม่วง อำเภอเมือง จังหวัดเลย

แร่เหล็ก (Iron) พบเขตอำเภอยางคาน อำเภอวังสะพุง และอำเภอเมือง มีปริมาณรวมกันมากกว่า ๒๘ ล้านตัน

ปัจจุบันมีการสัมปทานเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเลยจำนวน 24 แปลง ได้แก่ แร่ทองคำ จำนวน 6 แปลง แร่เหล็กจำนวน 6 แปลง แร่หินปูนจำนวน 9 แปลง หินประดับ จำนวน 2 แปลงและหิน แบริต์จำนวน 1 แปลง รวมพื้นที่สัมปทานมากกว่า 4,500 ไร่ ซึ่งในการทำเหมืองแร่ได้ส่งผลกระทบต่อ ประชาชนในพื้นที่และเกิดการคัดค้านการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ เช่น กรณีการคัดค้านการทำเหมืองแร่ ทองคำและการรับฟังความคิดเห็นและกำหนดขอบเขตแนวทางการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพ (EHIA) ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง การคัดค้านการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ (EHIA) ในการทำเหมืองแร่ทองแดงในพื้นที่ตำบลนาดินดำ อำเภอเมือง การยื่นหนังสือคัดค้าน การทำเหมืองแร่เหล็กในพื้นที่ตำบลบุโฮม อำเภอยางคาน จังหวัดเลย เป็นต้น และในปัจจุบันได้มีการยื่น ขอสัมปทานเหมืองแร่เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่จังหวัดเลย

ลุ่มแม่น้ำเลยมีพื้นที่ 2,499,198 ไร่ หรือประมาณ 3,998.71 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 34 ของพื้นที่จังหวัดเลย จัดอยู่ในลุ่มน้ำขนาดกลางซึ่งเป็นลำสาขาของลุ่มน้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่จังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่จังหวัดเลย ลุ่มแม่น้ำเลยมีปริมาณน้ำฝน 4,806 ล้าน ลบ.ม/ปี ปริมาณน้ำท่า 1,168 ล้าน ลบ.ม./ปี มีลุ่มน้ำสาขาจำนวน 12 ลุ่มน้ำย่อย มีลำห้วย สาขารวม 147 สาย อยู่ในเขตอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อำเภอภูเรือ อำเภอภูหลวง อำเภอ

วังสะพุง อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอผาขาว อำเภอนาดัง อำเภอท่าลี่ อำเภอเอราวัณ และ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย มีแม่น้ำเลยเป็นลำน้ำสายหลักมีความยาวประมาณ 293 กิโลเมตร ขอบเขต ครอบคลุม 320 หมู่บ้าน 45 ตำบล 11 อำเภอ (ชลประทาน : 2546) ประชากรที่อาศัยอยู่และใช้ประโยชน์ จากพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย มีจำนวนทั้งสิ้น 401,632 คน 118,538 ครัวเรือน ลุ่มแม่น้ำแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีลักษณะภูมิโนเวศ ได้แก่ นิเวศแบบภู นิเวศแบบโคก นิเวศ ทุ่ง นิเวศลำน้ำ นิเวศกุด หลง ประชาชนในลุ่มแม่น้ำเลย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตร เช่น การปลูกเดือย การปลูกมะขามหวาน การปลูกข้าวโพด ปลูกยางพารา ปลูกฝ้าย ปลูกข้าว ปลูกอ้อย ปลูก ปาล์ม ฯลฯ

ด้านการพัฒนาในลุ่มแม่น้ำเลย มีหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้เข้ามาดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำ ขนาดกลางและขนาดเล็ก รวมทั้งงานขุดลอกหนองน้ำ และคลองธรรมชาติมาเป็นเวลานานมากกว่า 40 ปี กรมชลประทาน ได้ดำเนินการก่อสร้างโครงการขนาดกลางไปจนถึงปัจจุบันจำนวน 6 โครงการ สามารถเก็บกักน้ำได้ 32,374 ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่รับประโยชน์ประมาณ 14,050 ไร่ ส่วน โครงการขนาดเล็กได้ดำเนินการแล้ว 59 โครงการ สามารถกักเก็บน้ำได้แล้ว 5,963 ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่รับประโยชน์ประมาณ 30,860 ไร่ กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ได้ดำเนินการก่อสร้างโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ซึ่งประกอบด้วยสถานีสูบน้ำและระบบกระจายน้ำ โดย อาศัยน้ำเลยเป็นแหล่งน้ำ จำนวน 19 สถานี สามารถบริการพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 37,244 ไร่ ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของสำนักงานชลประทานจังหวัดเลย นอกจากนี้ยังมีโครงการในการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ เลย ได้แก่ ฝายหินทั้งทั้งหมด 10 แห่งและฝายยางจำนวน 2 แห่ง และมีหน่วยงานอื่นที่ดำเนินการ พัฒนาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล กระทรวง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ด้านการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตทำให้เกิดปัญหาในลุ่มแม่น้ำเลยได้แก่ ปัญหาตะกอนดิน ปัญหา การชะล้างหน้าดิน โดยสำนักงานสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ได้มีการประเมินการสูญเสียหน้าดินในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยพบว่าพื้นที่ที่มีระดับการสูญเสียหน้า ดินรุนแรงมากที่สุด (มากกว่า 20 ตัน/ไร่/ปี) มีเนื้อที่ประมาณ 381,682 ไร่ หรือร้อยละ 15.27 ของ พื้นที่ลุ่มน้ำ

ปัญหาการใช้สารเคมีในการผลิตภาคเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ทำให้มีสารเคมี ตกค้างในดินและน้ำ จากการศึกษาของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย ได้มีการประเมินความเสี่ยงต่อ สุขภาพทางกาย โดยใช้แบบประเมินความเสี่ยงในการทำงานของเกษตรกรจาก การสัมผัสสารเคมี กำจัดศัตรูพืช และตรวจสอบสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเลือดเกษตรกรมีเกษตรกรได้รับการประเมิน 6,495 คน พบว่าเกษตรกรมีความเสี่ยง 4,328 คน ร้อยละ 66.64 และผลการตรวจสอบสารเคมีในเลือดเกษตรกร ตรวจ 5,328 คน พบว่าผลเลือดมีความเสี่ยง ร้อยละ 33.02 ไม่ปลอดภัยร้อยละ 12.99 ที่เหลือเป็น ระดับปกติและปลอดภัย ร้อยละ 53.99

ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยตอนกลางมีชุมชนอยู่อย่างหนาแน่น มีการระบายน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลง แม่น้ำเลย เช่น น้ำเสียจากชุมชนเทศบาลวังสะพุง น้ำทิ้งจากโรงงานขนมจีน น้ำทิ้งจากสถานประกอบการ ร้านค้า น้ำทิ้งจากเทศบาลเมืองเลย น้ำทิ้งจากเทศบาลตำบลนาอานและน้ำทิ้งจากเทศบาลตำบลนาอ้อ น้ำเสียที่เกิดจากเลี้ยงปลากระชัง ลานตากมันสำปะหลังจำนวน 3 แห่ง และโรงงานมันสำปะหลังขนาด ใหญ่ จำนวน 1 แห่ง ในเขตตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

นอกจากนี้ในลุ่มแม่น้ำเลยตอนกลางพบว่ายังมีการประกอบกิจการเหมืองแร่ในลำห้วยสาขาของแม่น้ำเลย เช่น เหมืองแร่ทองคำภูทับฟ้า ในเขตตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ของบริษัททุ่งคำ จำกัด สำนักงานสาธารณสุขร่วมกับโรงพยาบาลวังสะพุง ดำเนินโครงการศึกษาวิจัย การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนที่อยู่รอบเหมืองทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ปี 2552 โดยได้มีการตรวจเลือดระหว่างวันที่ 5-6, 19-21 มิถุนายน 2553 ส่งตรวจหาสารไซยาไนด์ ที่รพ.รามาริบัติ และส่งตรวจหาสารโลหะหนัก (ปรอทและตะกั่ว) ที่สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ผลการตรวจพบว่ามีสารทั้ง 3 ชนิดอยู่ในเลือดของชาวบ้านและหลายคนมีค่าเกินมาตรฐาน นอกจากนี้เหมืองแร่ทองคำแล้วยังมีกิจกรรมการทำเหมืองแร่เหล็กในเขตตำบลนาดินดำ ตำบลนาแหม อำเภอเมือง ตำบลธาตุ ตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งกิจกรรมการทำเหมืองแร่ทั้งหมดตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย

ปัญหาขยะจากการเก็บข้อมูลสิ่งแวดล้อมภาค 9 อุดรธานี พบว่ามีจำนวนขยะทั้งหมด 65 ตันต่อวัน จากจำนวนประชากร 67,234 คน เฉลี่ย 1 คน จะมีการผลิตขยะต่อวัน 0.98 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งถ้านำมาคำนวณจากจำนวนประชากรในลุ่มแม่น้ำเลยทั้งหมด จำนวน 401,632 คน ก็จะมีการผลิตขยะประมาณ 393,599.36 กิโลกรัมต่อวัน ขยะที่เกิดขึ้นจะถูกนำมากำจัดที่สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลเมืองเลย บริเวณโคกช้างให้ ซึ่งอยู่บริเวณเขตรอยต่อระหว่างอำเภอเมืองและอำเภอเชียงคาน ซึ่งปัจจุบันเทศบาลเมืองเลยได้มีหนังสือแจ้งไปยังตำบลต่าง ๆ ที่มารับบริการกำจัดขยะว่า พื้นที่กำจัดขยะของเทศบาลเมืองเลยจะสามารถดำเนินการได้อีกเพียง 2 ปี

ปัญหาการเลี้ยงปลากระชังในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยมีจำนวนเกษตรกร 142 คน มีจำนวนกระชังปลา 1,029 กระชัง เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย โดยจะมีการเลี้ยงปลาตลอดทั้งปี และจะมีปัญหาน้ำเน่าเสียจนทำให้ปลาตายในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ซึ่งให้เกษตรกรต้องขาดทุนเป็นจำนวนมาก การใช้สารเคมีในการรักษาโรคที่เกิดกับปลาหรือเป็นยากระตุ้นเร่งการเจริญเติบโตให้กับปลากระชัง ทำให้เกิดผลกระทบต่อปลาในธรรมชาติและผู้บริโภค นอกจากนี้ในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงปลากระชัง ได้มีการนำน้ำดิบในแม่น้ำเลยไปผลิตเป็นน้ำประปา ซึ่งในช่วงเดือนดังกล่าว น้ำประปามีกลิ่นเหม็นเหมือนกลิ่นปลา พบในพื้นที่ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง และตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ปัญหาการใช้ประโยชน์ในการจับสัตว์น้ำมีการดำเนินการที่ผิดวิธี เช่น การใช้ระเบิด การใช้ไฟฟ้าช็อต การใช้ยาเบื่อ และการจับในปริมาณที่มากเกินไป ความหลากหลายสัตว์น้ำลดลงจากเดิมที่มีการสำรวจโดยสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดเลยพบปลาจำนวน 119 ชนิด แต่จากการสำรวจของมูลนิธิเลยเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนเมื่อปี 2550 พบว่ามีปลา 63 ชนิด (มูลนิธิเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน, 2550)

จากการสำรวจคุณภาพน้ำของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 มีผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำสถานีตรวจวัดคุณภาพน้ำในแม่น้ำเลย มีจำนวน 5 สถานี ผลการตรวจวัดคุณภาพน้ำ พบว่า อยู่ในเกณฑ์คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม จำนวน 5 สถานี สถานีตรวจสอบคุณภาพน้ำแม่น้ำเลย อยู่ในเกณฑ์คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม จัดอยู่ในมาตรฐานแหล่งน้ำผิวดินประเภทที่ 4 โดยมีค่า DO อยู่ในช่วง 6.98 - 9.06 มก./ล. ค่า BOD อยู่ในช่วง 0.20 - 0.80 มก./ล. แบคทีเรียกลุ่มโคลิฟอร์มทั้งหมด อยู่ในช่วง 92,000 - >160,000 MPN/100 ml และแบคทีเรียกลุ่มฟิคอลโคลิฟอร์ม อยู่ในช่วง 22,000 - >160,000 MPN/100 ml ซึ่งปัญหาคุณภาพน้ำในแม่น้ำเลยส่วนใหญ่มีปริมาณแบคทีเรียกลุ่มโคลิฟอร์มทั้งหมดและแบคทีเรียกลุ่มฟิ

คอลโคลิฟอร์มสูงทุกสถานี แสดงให้เห็นว่าทุกสถานีนี้นั้นมีโอกาสปนเปื้อนหรือมีการแพร่กระจายของเชื้อโรคที่ทำให้เกิดโรคในระบบทางเดินอาหารสูง (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 ,2553)

ปัจจุบันมีแผนการพัฒนาที่ในลุ่มแม่น้ำเลย เช่น โครงการสร้างเขื่อนแม่น้ำเลย บริเวณบ้านสวนปอ ตำบลแก่งศรีภูมิ อำเภอภูหลวง ความจุอ่างฯ 35.29 ล้าน ลบ.ม. พื้นที่ชลประทาน 59,592 ไร่ การก่อสร้างโรงงานน้ำตาลขอนแก่น จำกัด สาขาวังสะพุง มีกำลังการผลิต 24,000 ตันอ้อย/วันและโรงงานไฟฟ้าน้ำตาลขอนแก่น กำลังผลิตไฟฟ้า 42 เมกกะวัตต์ ในพื้นที่ตำบลหนองหญ้าปล้อง และการก่อสร้างโครงการโรงงานน้ำตาล ของบริษัท รวมเกษตรกรอุตสาหกรรม จำกัด (มิตรภูหลวง) มีกำลังการผลิต 25,000 ตันอ้อย/วัน โครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล ของ บริษัท มิตรผลไบโอ-เพาเวอร์ (ภูหลวง) จำกัด มีกำลังการผลิตไฟฟ้าประมาณ 67. เมกกะวัตต์ ซึ่งคาดว่าจะมีผลกระทบต่อระบบลุ่มแม่น้ำเลย เช่น พื้นที่การปลูกอ้อยเพิ่มมากขึ้น จะมีการแย่งชิงน้ำระหว่างโรงงานและระบบการเกษตร ปัญหาการจัดการน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากโรงงานซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในลุ่มแม่น้ำเลย

นอกจากนี้ยังมีแผนในการพัฒนาลุ่มน้ำในปี 2556 -2561 โดยมีแผนการสร้างอ่างเก็บน้ำ 4 แห่ง ความจุ 75.38 ล้านลบ.ม. พื้นที่ 55,400 ไร่ ประตุนะบายน้ำ 3 แห่ง พื้นที่ 70,000 ไร่ ซึ่งรวมถึงประตุนะบายน้ำที่สร้างกันแม่น้ำเลยที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงในพื้นที่อำเภอเชียงคาน ซึ่งอยู่ระหว่างการทำประชาคมในระดับพื้นที่ ซึ่งชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับข้อมูล การสร้างความเข้าใจกับชุมชนในพื้นที่

ด้านสังคมและวัฒนธรรมความเชื่อของคนลุ่มแม่น้ำเลย อยู่ในภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนลุ่มแม่น้ำเลย วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างได้สูญหายไป ประเพณีหรือความเชื่อบางอย่างถูกปรับเปลี่ยนจนเกิดความสับสนในแนวทางปฏิบัติทางความเชื่อ ซึ่งพื้นที่จังหวัดเลยมีแนวทางการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมและการแผนการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งจะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับประชาชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากสถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย เช่น ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าต้นน้ำ การพังทลายของดิน ปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ที่ผ่านมามีหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้าไปจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง แต่ผลที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างรอบด้าน เช่น การตั้งกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) การตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำ ทั้งในระดับลุ่มน้ำและระดับท้องถิ่น ฯลฯ แต่ในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นถึงแม้ว่าหน่วยงานของรัฐหลายส่วนที่พยายามสร้างองค์กรชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ แต่ก็ก็เป็นเพียงการดำเนินเพื่อให้เกิดความชอบธรรมในการดำเนินงานเท่านั้น แท้ที่จริงแล้วชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือคัดทางเลือกของชุมชนเองในการจัดการทรัพยากร

ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย ภายใต้การหนุนเสริมจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ร่วมกับภาคีความมือต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดเลย ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research) เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในพื้นที่จังหวัดเลย โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2551 จนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งช่วงการดำเนินงานออกเป็น 2 ช่วงดังนี้

ช่วงก่อนปฏิบัติงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (2551 – 2553) ภายใต้โครงการการพัฒนา หนุนเสริม และถอดบทเรียนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย มีจำนวนโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจำนวน 15 โครงการ มีนักวิจัยท้องถิ่นจำนวน 145 คน มีเป้าหมายเพื่อสร้างกระบวนการทางปัญญาในการเรียนรู้ตนเอง รู้ปัญหา รู้สาเหตุ และการหาทางออกร่วมกันสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ จากการดำเนินการพัฒนา หนุนเสริม และถอดบทเรียนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย ได้เกิดพื้นที่ปฏิบัติการในการเรียนรู้ดังนี้

1. การจัดการไฟป่าภูซำบก-ภูนกขี้ถี้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย
2. รูปแบบพลังงานลมเพื่อจัดการระบบน้ำในแปลงเกษตรกรรมทางเลือกบนพื้นที่สูง บ้านโนนชาติ หมู่ 4 ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์
3. การเสริมสร้างพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย อย่างมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน บ้านห้วยลาด ต.หลักด่าน อ.น้ำหนาว จ.เพชรบูรณ์
4. รูปแบบการลดค่าใช้จ่ายในงานศพและบุญแจกข้าว ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
5. รูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน บ้านหัวขัว ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย รูปแบบการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก กรณีศึกษา : บ้านดาดเสี้ยว และบ้านถ้ำพระ ตำบลอู่ม อำเภอด่านซ้าย
6. รูปแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กและเยาวชน เทศบาลตำบลปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย
7. ศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

องค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาหนุนเสริม และถอดบทเรียนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมซึ่งสามารถสร้างพลังทางปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่นได้ ดังนี้

1. ความรู้ที่เกิดขึ้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับ ชุมชนและสังคม กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมทำวิจัยที่ทุกคนในชุมชนได้เห็นปัญหาร่วมกัน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมการปฏิบัติการ ร่วมกันตรวจสอบและร่วมรับผลประโยชน์จากการทำงานวิจัย เช่น การพัฒนาโจทย์ การกำหนดประเด็นหรือกำหนดคำถาม การออกแบบเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูล การค้นหาทางเลือก การทดลองปฏิบัติการและการติดตามประเมินผล โดยใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดการพูดคุย เกิดการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีพัฒนาศักยภาพของคนในทีมวิจัยและชุมชน ให้มองชุมชนอย่างเป็นระบบ ทั้งคนในและคนนอกต่างก็มีความสัมพันธ์กับชุมชนที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา

2. ความรู้ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อศึกษาคุณค่า ปริมาณ มูลค่า และความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนได้ตระหนัก เข้าใจ และเกิดจิตสำนึกใหม่ในการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ทำให้เกิดทางเลือกในการจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล เช่น การจัดการไฟป่า การจัดการวังปลา การจัดการน้ำ การจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้การเลี้ยงวัว ควาย การจัดการป่าต้นน้ำ การฟื้นฟูพืชอาหารท้องถิ่นใน

ธรรมชาติ การศึกษาองค์ความรู้ด้านสมุนไพรเพื่อนำมาดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ การพัฒนารูปแบบ การเกษตรที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับธรรมชาติ เป็นต้น

3. ความรู้ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สร้างระบบคุณค่าใหม่ที่ใช่มองชุมชนผ่านความเชื่อที่มีอยู่เดิมของชุมชน ด้วยการศึกษาคุณค่า ความหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผ่านความเชื่อ และแนวทางการปฏิบัติ เป็นกระบวนการแสวงหาและสืบค้นความรู้ที่ฝังแน่นในชุมชนผ่านตัวบุคคล ผ่านวัตถุสิ่งของ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และโบราณสถานต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนที่มีความแตกต่างของช่วงอายุ เช่น จากปราชญ์ชาวบ้านส่งผ่านความรู้ผ่านนักวิจัยท้องถิ่น นักวิจัยท้องถิ่นสู่ชาวบ้านหรือเด็กเยาวชน หรือการนำความรู้ที่ได้มาเรียบเรียงเป็นตัวหนังสือ เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ การเข้าร่วมปฏิบัติการในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเข้าถึงกระบวนการทางความเชื่อที่จะต้องอาศัยความศรัทธาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ เมื่อเกิดองค์ความรู้ ได้เรียนรู้ความหมายที่ซ่อนอยู่ในความเชื่อนั้น ชุมชนได้ปรับปรุง หรือประยุกต์ใช้เพื่อนำมาจัดการสังคม ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเข้าใจและไม่ขัดต่อแนวทางการปฏิบัติของชุมชน เช่น การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอนในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก การใช้ความเชื่อและศาสนาในการจัดการวังปลา การลดรายจ่ายในงานศพและบุญแจกข้าว การจัดงานกฐินปลอดเหล้า เป็นต้น

กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ เป็นการผสมกลมกลืนระหว่างนามธรรมและรูปธรรมของสังคมมนุษย์กับนามรูปของธรรมชาติแวดล้อม และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ ในพื้นที่นั้น หรือในภูมิภาคนั้นๆ เพื่อมนุษย์และธรรมชาติจะได้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล และเป็นปกติสุข ที่จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้ในวัฒนธรรม ได้แก่ การสร้างความเข้าใจกับสถานที่ (location) ระบบนิเวศ (ecosystem) การจัดการทางสังคม (social management) รวมถึงจิตวิญญาณท้องถิ่น (local spiritual) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการตั้งข้อสังเกต การทำความเข้าใจ และเรียนรู้ให้เห็นถึงเหตุและผลที่เชื่อมโยงกันอยู่ในระบบนิเวศวัฒนธรรมทั้งหมด

ช่วงพัฒนาองค์ความรู้สู่การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ (2554-2556) ภายใต้โครงการพัฒนาทุนเสริม และถอดบทเรียนงานวิจัยท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มแม่น้ำเลยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน มีจำนวนโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจำนวน 17 โครงการ มีนักวิจัยท้องถิ่นจำนวน 261 คน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นบนฐานการพัฒนาที่ใช้วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างน้อย 9 พื้นที่ในระบบนิเวศลุ่มแม่น้ำเลย ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ การพัฒนาเครือข่ายและกลไกการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมจากชุมชน และหน่วยงานองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องในการสร้างพลังการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง การพัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “ลุ่มน้ำเลยศึกษา” อย่างน้อย 3 สาระการเรียนรู้ การผลักดันกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือในการจัดการลุ่มน้ำเลย

จากการดำเนินงานโครงการพัฒนาทุนเสริมและถอดบทเรียนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิด แนวทางในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลยออกเป็นประเด็นดังนี้

1. การฟื้นฟูระบบนิเวศ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
2. การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในการอุปโภคและบริโภค
3. การจัดการขยะในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย
4. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำ

5. การฟื้นฟูวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำเลย

6. การส่งเสริมระบบเกษตรยั่งยืน

จากการดำเนินงานหนุนเสริมทำให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ดังนี้

1. การฟื้นฟูระบบนิเวศ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีในพื้นที่ได้แก่ การฟื้นฟูอาหารในพื้นที่ต้นน้ำคู้องค์ความรู้เรื่องอาหารท้องถิ่น องค์ความรู้เรื่องการทำเกษตรยั่งยืน

บ้านห้วยม่วง ตำบลนาดินดำ อำเภอเมือง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีในพื้นที่ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้คุณค่าของป่าภูหินเหล็กไฟสู่การจัดการป่า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีข้อพิพาทเรื่องการสัมปทานเหมืองแร่ทองแดง

บ้านน้ำอ้อม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีในพื้นที่ได้แก่ การจัดการลุ่มน้ำเลยด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

บ้านตาดเลี้ยว ตำบลอีบุ่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีในพื้นที่ได้แก่ การปรับใช้ภูมิปัญญาความเชื่อป่าดงห่อสู่การจัดการจัดการป่าต้นน้ำ และพัฒนาสู่หลักสูตรท้องถิ่น

2. การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในการอุปโภคและบริโภค

บ้านเลยดาวตาดโนนพัฒนา ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีในพื้นที่ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำแม่น้ำเลย

3. การจัดการขยะในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย

เทศบาลตำบลนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ การจัดการขยะในเขตเทศบาลอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

4. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำ

บ้านหนองเอี่ยน ตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ได้แก่ การจัดการโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าโดยชุมชน

บ้านโนนชาติ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ได้แก่ การใช้พลังงานลมเพื่อการจัดการน้ำในพื้นที่สูง

5. การฟื้นฟูวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำเลย

บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ได้แก่ องค์ความรู้วิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำโขง

บ้านแก่งศรีภูมิ ตำบลแก่งศรีภูมิ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ได้แก่ องค์ความรู้การทำเกษตรริมแม่น้ำเลย และพิพิธภัณฑวัตถุวิถีชีวิตคนต้นน้ำ

บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ได้แก่ คู่มืองานศพปลอดเหล้า การจัดการป่าชุมชน การฟื้นฟูและจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สิ่งอย่าง

6. การส่งเสริมระบบเกษตรยั่งยืน

บ้านวังแท่น ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ได้แก่ การลดการใช้สารเคมีในนาข้าว และพัฒนาสู่สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

เครือข่ายตลาดนัดสีเขียวจังหวัดเลย องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ การจัดการตลาดนัดสีเขียวและการควบคุมคุณภาพผลผลิตตลาดนัดสีเขียวไทเลย

นอกจากนี้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังได้สนับสนุนให้นักวิชาการในพื้นที่ได้มาเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฝ่ายได้ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี 2554 จนถึงปี 2556 เพื่อขยายเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับนักวิชาการ และหนุนเสริมให้นักวิชาการได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ผ่านการทำงานวิจัย จากดำเนินงานพบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการเสริมสร้างศักยภาพนักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงผลของการดำเนินงานทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นอย่างดีระหว่างนักวิชาการและชุมชนเกิดแนวทางการแก้ปัญหาชุมชนที่เป็นรูปธรรม และมีการปรับใช้นักศึกษาให้เข้ามาร่วมเรียนรู้ในกระบวนการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมาย “มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” อย่างไรก็ตามการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับนักวิชาการก็พบข้อจำกัดหลายอย่างที่เป็นอุปสรรคสำคัญ ทำให้การทำงานไม่สามารถเป็นไปตามที่คาดหวังไว้อย่างสมบูรณ์ เช่น ภาระการสอน การไม่คุ้นเคยกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการได้รับทุนจากหลายแหล่ง การวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องใช้เวลาในการดำเนินมากและต้องมีการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แต่จากการสรุปบทเรียนยังเล็งเห็นความสำคัญของนักวิชาการที่สามารถเพิ่มเติมความรู้ให้กับชุมชนให้รู้เท่าทันปรากฏการณ์ของสังคมและสร้างความเข้าใจร่วมเพื่อการปรับตัวในการแก้ปัญหาของชุมชน

อย่างไรก็ตามจากการสรุปบทเรียนการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่ม/องค์กรชุมชน พบว่าในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยยังคงต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น เช่น ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรในพื้นที่ ปัญหาการด้านคุณภาพน้ำ ปัญหาการสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ปัญหาด้านสังคม และปัญหาที่อาจเกิดจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รวมทั้งการขาดมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจในการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ด้านองค์กรชุมชนในพื้นที่ก็ประสบกับปัญหาการขาดเป้าหมายร่วมกัน ชุมชนขาดการเรียนรู้ถึงสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง ขาดการเรียนรู้ร่วมกันและไม่มีการเพิ่มพูนความรู้ทั้งความรู้ภายในและภายนอก ขาดการสะท้อนความคิดร่วมกัน การพัฒนาบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพไม่มีความต่อเนื่องและการเชื่อมโยงในการบริหารจัดการร่วมยังไม่มีมีการดำเนินการ ในบางกลุ่มมีความรู้และบทเรียนที่ดีในการจัดการทรัพยากรแต่ยังไม่มีมีการสื่อสารเพื่อให้คนในพื้นที่ได้เข้าไปเรียนและสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย จากปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนไม่มีพลังอำนาจที่จะทำให้บุคคลและชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความมั่นใจที่จะปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างมีพลังเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำที่อยู่บนฐานนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนเอง

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย จึงดำเนินโครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย เพื่อเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาความรู้ การพัฒนาเครือข่ายนักวิจัย การสร้างโอกาสให้ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ และพัฒนากระบวนการสื่อสารองค์ความรู้สู่สาธารณะ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับสถานะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน การดำเนินโครงการดังกล่าวยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยแห่งชาติและเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ว่าด้วยการสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางสังคม โดยมีกระบวนการวิจัยที่สอดคล้องกับเป้าหมายและ

เสริมสร้างองค์ความรู้และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เพื่อก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม ก่อเกิดพลังการเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดผลกระทบทางสร้างสรรค์ในด้านการพัฒนา

1.2 คำถามการวิจัย

คำถามหลัก

รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอย่างไร และจะสามารถเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยได้อย่างไร

คำถามรอง

1. ปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยเป็นอย่างไร
2. กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนและบริบทการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยเป็นอย่างไร
3. การหนุนเสริมและบทเรียนกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย
2. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนและบริบทการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย
3. เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย
4. เพื่อศึกษารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย
5. เพื่อสรุปบทเรียนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยผ่านกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.4 ขอบเขตการดำเนินงาน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่จังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อำเภอภูเรือ อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอผาขาว อำเภอนาดัง อำเภอท่าลี่ อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาโครงการ

เป้าหมายในการพัฒนาโครงการปี 2557 จำนวน 7 โครงการ มีพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาจำนวน 14 ชุมชน

กลุ่มเป้าหมายในการติดตามสนับสนุน

1. โครงการที่ได้รับการพัฒนาโครงการในปี 2557 จำนวน 7 โครงการ
2. โครงการที่ได้รับการโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในปี 2556 จำนวน 6 โครงการ
 - 2.1 โครงการระยะที่สองปี 2556 จำนวน 2 โครงการ
 - 2.2 โครงการที่จะพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้จำนวน 2 โครงการ
 - 2.3 โครงการต่อยอดจำนวน 1 โครงการ
 - 2.4 โครงการใหม่ จำนวน 1 โครงการ
3. เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่น
4. คณะทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย

ขอบเขตด้านระยะเวลา

เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2556 ถึงเดือนกันยายน 2557 รวมระยะเวลา 12 เดือน

1.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นพัฒนาโครงการ

1. เวทีสร้างความเข้าใจกับพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโครงการวิจัย
2. เวทีพัฒนาโครงการวิจัยระดับพื้นที่
3. เวทีพิจารณาโครงการระดับจังหวัด

ขั้นหนุนเสริมพลังอำนาจชุมชน

การหนุนเสริมเชิงพื้นที่

1. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีการทบทวนโครงการวิจัยระดับพื้นที่
2. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล
3. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีค้นหาทางเลือกในการปฏิบัติการ
4. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีสรุปผลการดำเนินการวิจัยระดับพื้นที่

การหนุนเสริมเครือข่าย

1. เวทีทบทวนโครงการวิจัยและศักยภาพนักวิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือและการศึกษาข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. อบรมพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยเรียนรู้พลังอำนาจชุมชนจากการใช้ข้อมูลการวิเคราะห์ การใช้ข้อมูลเพื่อการเปลี่ยนแปลง
3. เวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์ รายงานความก้าวหน้าโครงการและองค์ความรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
4. ประชุมเชิงปฏิบัติการเรียนรู้พลังอำนาจชุมชน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลง”
5. อบรมการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ การเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ขั้นสรุปบทเรียนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

1. ประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ในการจัดการทรัพยากร
2. เวทีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

1.6 ผลประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทราบปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย
2. เกิดเรียนรู้กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนและบริบทการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย
3. เกิดการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย
4. ได้รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย
5. ได้บทเรียนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลยผ่านกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ หมายถึง การดำเนินงานต่อทรัพยากรที่ประกอบด้วยทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์) และทรัพยากรคุณภาพชีวิต(สังคม สิ่งแวดล้อม) อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีทรัพยากรใช้อย่างยั่งยืนตามหลักการอนุรักษ์วิทยา และทรัพยากรนั้นสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้ใช้ตลอดไปอย่างไม่ขาดแคลนหรือมีปัญหาใด ๆ

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน หมายถึง กระบวนการที่จะช่วยให้บุคคล องค์กร หรือชุมชนให้มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจในการจัดการชีวิตของตนและปฏิบัติการที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาคการกระจายทรัพยากรแล้วส่งผลดีต่อชุมชนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินโครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ได้มีการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
แนวคิดการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ
แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม
แนวคิดและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment)

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจพัฒนามาจากแนวคิดการจูงใจของ ดักลาส แมคเกรเกอร์ (Douglas McGregor) (Kinlaw, 1995) การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ได้ถูกใช้เป็นแนวทางในการทำงานในหลายสาขา เช่น จิตวิทยาสังคม การศึกษา สังคมศาสตร์ และสาธารณสุข แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างพลังอำนาจได้เริ่มมาตั้งแต่การต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีและสิทธิมนุษยชน ระหว่างปี ค.ศ.1960 ได้ขยายสู่กลุ่มคนในที่ต้องผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม แล้วขยายไปสู่กลุ่มคนที่ทำงานด้านการจัดการได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มช่วยเหลือตนเองในสังคม ค.ศ. 1970 นอกจากนี้ยังได้ขยายสู่กลุ่มการศึกษาผู้ใหญ่ ตั้งแต่ปี 1970 เป็นต้นมา การศึกษาเพื่อเสริมสร้างพลังได้เริ่มต้นจากแนวคิดของ Paulo Freire ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 ซึ่งใช้ทำการสอนให้ประชาชนอ่านและเขียนหนังสือได้ด้วย การให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายในประเด็นปัญหาที่เขาเหล่านั้นประสบอยู่และมีความสนใจวิธีการดังกล่าว นอกจากช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการอ่านและการเขียนแล้วยังช่วยให้บุคคลเข้าใจปัญหาของตนเอง เห็นความสามารถของตนเอง นำไปสู่การกระทำในการแก้ปัญหาให้ดีขึ้น ทั้งนี้เน้นความสำคัญของการศึกษาในการทำให้คนค้นพบตนเองว่ามีความรู้ความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่าง ๆ ตลอดจนมีส่วนร่วมในอย่างจริงจังในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในช่วงปี ค.ศ.1970-1980 แนวคิดของ Paulo Freire ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการเปลี่ยนแปลงสังคมในทวีปอเมริกาใต้ โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นคนจนและคนด้อยโอกาสซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงเป็นที่มาของการศึกษาเพื่อคนส่วนใหญ่ (Popular education) และในปี ค.ศ.1980-1990 ได้ขยายในอเมริกากลางและทวีปอื่น ๆ ในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว จากนั้นได้มีนำแนวคิดนี้มาเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาสังคม และถูกกำหนดเป็นกลยุทธ์ของการพัฒนา และถูกนำมาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางและการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้บุคคล องค์กร หรือชุมชน มีความสามารถจัดการชีวิตของตน (Gidson, 1991) ทำให้คนตระหนักรู้คุณค่าและความสามารถทั้งตนเองและผู้อื่น การเสริมสร้างพลังอำนาจจะส่งผลให้บุคคลรับรู้ถึงศักยภาพของตนเอง และพัฒนาขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถในการแก้ปัญหาความสามารถในการติดต่อสื่อสาร ทักษะความเป็นผู้นำ เพิ่มความพึงพอใจ ความรู้สึกการมีคุณค่าของตนเอง ความมีอิสระ และการมีความ

รับผิดชอบ(Hokanson, 1992)เป็นรูปแบบการสร้างแรงเสริม (Synergistic paradigm) คือกระบวนการที่บุคคลมีความสัมพันธ์ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด แลกเปลี่ยนความรู้สึก ได้เรียนรู้การทำงาน และการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นกระบวนการการใช้ประโยชน์ร่วมกัน(Mutually denificial interactions) และสนับสนุนช่วยเหลือกันและกัน(Gidson, 1991)ต่อในปี ค.ศ. 1980 ได้เริ่มมีการนำแนวคิดการบริหารคุณภาพโดยรวมเข้ามาใช้ในองค์กร ในยุคนี้ เดมิง (Deming) ได้เสนอแนวคิดการบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM) ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของลักษณะการบริหารคุณภาพโดยรวม คือการให้อำนาจแก่ผู้ปฏิบัติงานในการปรับปรุงงานนั่นก็คือการเสริมสร้างพลังอำนาจ(Walton, 1986)

“การเสริมสร้างพลังอำนาจ” (Empowerment) ตามพจนานุกรมของ Oxford dictionary (2013) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการให้อำนาจหรือการให้โอกาสอำนาจ ที่จะทำบุคคลมีความเข้มแข็ง และมีความมั่นใจในการควบคุมชีวิตและโดยคำนึงถึงสิทธิของบุคคล ชุมชนเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทางสังคม

กริสเลย์ และคิง(Greasley & King, 2005) กล่าวว่า ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของอำนาจ (Concept of power) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเน้นถึง การควบคุม (Control) การปกครอง (Hierarchy) และการควบคุมอย่างเคร่งครัด (Rigidity) แต่ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจในด้านองค์กรและการจัดการ จะหมายถึง การให้อำนาจและความรับผิดชอบแก่ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและการควบคุมงานได้ด้วยตนเอง การทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ (Tebbitt, 1993) ทั้งส่วนบุคคล ทีมงาน และองค์กรโดยรวม (Kinlaw, 1995) และมีการจัดเครื่องมือและทรัพยากร เพื่อการพัฒนาการสร้างและเพิ่มพูนประสิทธิภาพและความสามารถของบุคคล (Hawks, 1992) การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ โดยการขจัดความรู้สึกไร้อำนาจของบุคคล ให้มีความรู้สึกมั่นใจในการทำงาน(Conger & Kanungo, 1988)เช่นเดียวกับ โทมัสและเวลเฮาส์ (Thomas & Velhouse, 1990) และ สปรีสเซอร์ (Spreitzer, 1995) ที่ให้ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจว่า เป็นการสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจในตนเองว่ามีความสามารถในการทำงานให้สำเร็จได้ ความหมายดังกล่าวเป็นการพัฒนาความรู้สึกของบุคคลให้มีความเชื่อในเรื่องประสิทธิภาพของบุคคลเพื่อทำงานร่วมกันไปสู่เป้าหมายของงาน หรือขององค์กร ด้าน Rappaport กล่าวว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจคือการมุ่งที่เสริมสร้างความเป็นไปได้ของบุคคลในการที่จะควบคุมชีวิตตนเอง อำนาจ หมายถึง ความสามารถในการทำนาย ควบคุม และมีส่วนร่วมกับสังคมแวดล้อมแล้วทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรมขึ้น ดังนั้นการเสริมสร้างพลังอำนาจ หมายถึง กระบวนการที่เอื้อให้บุคคล และ ชุมชนมีอำนาจที่จะนำเอาอำนาจไปดำเนินการต่อเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิต การเสริมพลังอำนาจมีหน้าที่ 2 อย่าง คือช่วยให้คนกำหนดชีวิตตนเองได้และเป็นวิธกระตุ้นให้สังคมมีส่วนร่วมมีแบบในการอยู่ร่วมกันในชุมชน (Rappaport, 1987) ลักษณะของการเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นได้ทั้งกระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Out come) ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Transactional concept) เป็นกระบวนการที่เพิ่มความมีคุณค่าในตนเอง และเพิ่มความมีศักยภาพในการดูแลตนเอง เป็นแนวคิดทางบวก (Positives concept) ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการที่เฉพาะเจาะจงในการแก้ปัญหาที่มากกว่าที่ตัวปัญหา (Gibson, 1991)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ ประกอบด้วย ปัจจัยภายในบุคคล ได้แก่ ความเชื่อ (Beliefs) ค่านิยม (Values) ประสบการณ์ (Experience) เป้าหมายในชีวิต (Determination) และ

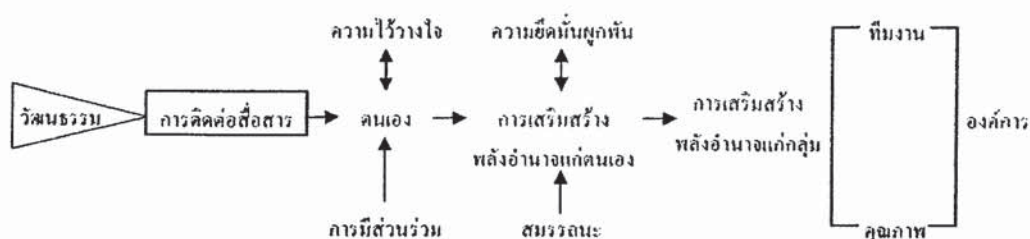
ปัจจัยภายนอกบุคคล ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านเวลา ด้านปรัชญาและความเชื่อ (Chandler, 1992)

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ แบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ การค้นพบสถานการณ์จริง (Discovering reality) การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical reflection) การตัดสินใจเลือกวิถีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม (Taking charge) การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ (Holding on) (Gibson, 1991)

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (Israel, 1994) เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงระดับต่าง ๆ ทั้งปัจเจกบุคคล องค์กรและชุมชน ตามแนวคิดของ Israel การเสริมสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยา หมายถึง การที่บุคคลตัดสินใจที่จะจัดการชีวิตของตนเอง โดยใช้มุมมองเชิงวิเคราะห์ วิเคราะห์ กระแสสังคมการเมืองและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับศักยภาพของตนเองและกลุ่มในสังคมของตนในการที่จะดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พลังอำนาจระดับบุคคลเชื่อมต่อกับระดับชุมชนที่การพัฒนาความสามารถที่จะจัดการให้เกิดการกระทำ การสนับสนุนทางสังคม การอยู่ร่วมกับคนอื่นและทักษะการแสดงออกทางการเมือง ชุมชนที่มีพลังอำนาจ คือ ชุมชนที่ทั้งบุคคลและองค์กรได้มีการใช้ทักษะและทรัพยากรของตนเองและกลุ่มเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ทำให้เกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร มีการระบุประเด็นปัญหาและหนทางแก้ไขเอง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีความรู้สึกของการเป็นชุมชน บุคคลและการเมืองที่ชัดเจนจนเกิดเป็นระบบการช่วยเหลือกันอย่างเป็นธรรมชาติจนมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อเนื่องและยั่งยืน ด้าน Rissel (1994) ได้นิยามชุมชนที่มีพลังอำนาจว่าเป็นชุมชนที่มีการยกระดับพลังอำนาจทางจิตวิทยาของบุคคลในกลุ่มสมาชิก มีการร่วมกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลในกลุ่มและบรรลุการกระจายทรัพยากร หรือการตัดสินใจที่เหมาะสมเกิดประโยชน์ต่อชุมชน

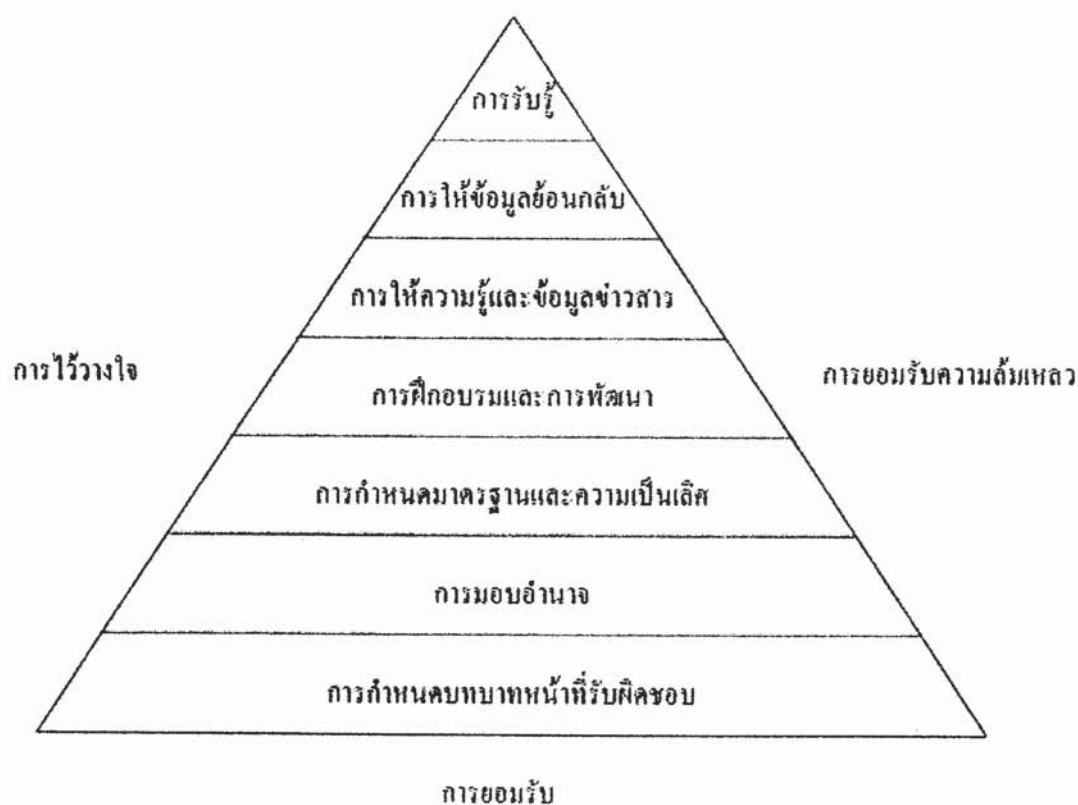
การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนมีทั้งในระดับบุคคลและในระดับชุมชน (Zimmerman and Rappaport, 1988) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล เป็นเรื่องของการพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีความเข้มแข็งพอที่จะควบคุมตนเอง จากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลในการดำเนินชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนเองประพฤติ ปฏิบัติ จนมีความภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน เกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน มีความร่วมมือ ร่วมใจ สร้างประโยชน์ และควบคุมสมาชิกในชุมชน ที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาคการกระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดีต่อชุมชน

Vogt and Murrell (1990) ได้อธิบายแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในแง่มุมขององค์การสังคม (Social Organization) โดยมองว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการพัฒนาคณะที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง จะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลได้รับความไว้วางใจ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในองค์การและภายในองค์การมีการติดต่อสื่อสารที่เปิดกว้างและสองทิศทาง ดังนั้น เมื่อแต่ละคนได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจก็จะทำให้มีการพัฒนาสมรรถนะในตัวเอง สามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในงานที่ได้รับผิดชอบ รู้สึกตนเองมีคุณค่า และนำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจในกลุ่ม ส่งผลให้มีการทำงานเป็นทีม ผลิตผลงานที่มีคุณภาพ และนำมาซึ่งความสำเร็จขององค์การ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 แบบจำลองการเสริมสร้างพลังอำนาจตามแนวคิดของ Vogt and Murrell
ที่มา : Vogt and Murrell, 1990 อ้างใน อติพร ทองหล่อ, 2546

นอกจากนี้ Tracy (1990 อ้างใน อติพร ทองหล่อ, 2546) ได้อธิบายกระบวนการเสริมสร้างอำนาจแก่บุคลากรองค์การ โดยให้ชื่อว่า “ปิรามิดแห่งอำนาจ” ประกอบด้วย 10 ขั้นตอน ดังแสดงในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 รูปแบบปิรามิดแห่งพลังอำนาจของ Tracy

ที่มา: Tracy, 1990 อ้างใน อติพร ทองหล่อ, 2546

ภาพประกอบที่ 2 รูปแบบปิรามิดแห่งพลังอำนาจของ Tracy

ที่มา : Tracy, 1990 อ้างในอติพร ทองหล่อ, 2546

จากภาพที่ 5 แสดง รูปแบบปิรามิดแห่งพลังอำนาจ ประกอบด้วย 10 ขั้นตอน ซึ่งมีความสำคัญ และสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรับผิดชอบ (Power through responsibility) โดยการให้คำจำกัดความของบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ความแตกต่างระหว่างบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบแต่ละงาน และส่งเสริมบทบาทหน้าที่ของบุคลากร ทำให้บุคลากรรู้สึกภาคภูมิใจและเป็นเจ้าของในบทบาทความรับผิดชอบที่พวกเขาได้รับ รวมทั้งเข้าใจในความรับผิดชอบของผู้อื่น
2. อำนาจหน้าที่ (Power through authority) มีการมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้ทัดเทียมกับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยพิจารณาจากความสามารถของแต่ละบุคคล พร้อมทั้งชี้แจงให้ทราบถึงอำนาจหน้าที่และขอบเขตของอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน รวมทั้งช่วยให้บุคคลก้าวหน้าในอำนาจหน้าที่ และสร้างความภาคภูมิใจว่าอำนาจหน้าที่เป็นรางวัลสำหรับผลงานในอดีต
3. มาตรฐานความเป็นเลิศ (Power through standard of excellence) ต้องยึดถือและมุ่งเน้นในมาตรฐาน การกำหนดมาตรฐานของงานในเชิงปริมาณ คุณภาพ งบประมาณ และการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรรับรู้ถึงผลสำเร็จแห่งความเป็นเลิศ ยึดมั่นในความเป็นเลิศ
4. การฝึกอบรมและการพัฒนา (Power through training and development) ควรเป็นการฝึกอบรมและพัฒนาตามความต้องการของบุคลากร เป็นการทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีทักษะและมีความเชื่อมั่นในมาตรฐานความเป็นเลิศ สร้างเสริมความมีคุณค่าในตนเอง เสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ โดยไม่มีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง
5. การให้ความรู้และข้อมูลข่าวสาร (Power through knowledge and information) เป็นการให้บุคลากรได้รับรู้เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนงาน ข้อมูลข่าวสาร และพยายามคาดการณ์ว่าข้อมูลใดเป็นความต้องการของบุคลากร สื่อสารเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น และใช้วิธีการที่เหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากภายนอก
6. การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Power through feedback) จุดมุ่งหมายของการให้ข้อมูลย้อนกลับ คือ เสริมสร้างผลการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น แสดงให้บุคลากรได้เห็นว่าเขาต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง จูงใจให้บุคลากรทำงานให้ดีขึ้น และสร้างความภาคภูมิใจให้ผู้ปฏิบัติงาน
7. การรับรู้ (Power through recognition) ให้บุคลากรรับรู้โดยการยกย่อง ประเมินการทำงาน ให้ข้อมูล ให้อำนาจหน้าที่สูงขึ้น และให้คำตอบแทนสวัสดิการต่างๆ เมื่อบุคลากรรับรู้ถึงคุณค่าในตนเอง บุคลากรจะรู้สึกพึงพอใจ และมีแรงจูงใจที่จะผลิตผลงาน หรือคุณภาพการบริการให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
8. ความไว้วางใจ (Power through trust) สิ่งที่จะช่วยให้บุคลากรรู้สึกได้รับความไว้วางใจในงานของตน คือ การทำให้บุคลากรรู้สึกถึงความไว้วางใจ เชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและผู้อื่น โดยเชื่อว่าบุคคลย่อมมีพื้นฐานที่ดี และมีความสามารถทำงานได้ดี มีการแสดงออกถึงความไว้วางใจผู้อื่น รวมทั้งให้อิสระในการทำงานแก่บุคลากร
9. การรับรู้ต่อความล้มเหลว (Power through permission to fail) โดยการช่วยให้บุคลากรรู้สึกว่าความล้มเหลวเป็นประสบการณ์ทางบวก ทำให้บุคคลสามารถวางแผนและคาดการณ์ต่อความล้มเหลว รวมทั้งประเมินความเสียหายของความล้มเหลวได้ และสิ่งสำคัญคือไม่ตำหนิ

- บุคคลต่อหน้าบุคคลอื่นเมื่อเขาทำผิดพลาด ต้องช่วยประคับประคอง สนับสนุนให้บุคลากรปรับปรุงงานใหม่ นอกจากนี้ควรมีการให้รางวัล และสนับสนุนในการทำงานในสถานะที่เสี่ยง
10. การให้ความเคารพ (Power through respect) โดยการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเคารพในเกียรติ และให้การนับถือ สามารถทำได้โดยสนับสนุนบุคลากรด้วยคำสั่งที่จำเป็น ให้ทรัพยากรที่เพียงพอ ให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเป็นปัจจุบัน ให้ความสำคัญในเรื่องของเวลา พยายามหาวิธีที่ทำให้บุคลากรทำงานได้ง่ายขึ้น รับฟังความคิดเห็น เคารพในสิทธิส่วนตัวยอมรับในความยากลำบาก ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดแรงจูงใจที่ยิ่งใหญ่ในการปฏิบัติงาน เกิดความรู้สึกว่าองค์การคำนึงถึงตัวบุคคล จะทำให้เกิดความเคารพในตัวเอง พลังอำนาจของบุคคลจะเพิ่มขึ้น ทำให้บรรลุความสำเร็จในงานได้

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาและเพิ่มพลังความสามารถของคน กลุ่มคนและชุมชน เพื่อพัฒนาความสามารถในการทำงานให้เพิ่มขึ้นอย่างสร้างสรรค์ด้วยความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง มองเห็นศักยภาพของตน ที่นำไปสู่ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีอิสระ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน และเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลลัพธ์และผลผลิตของงานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนซึ่งการดำเนินการในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจะต้องเป็นอย่างมีขั้นตอนและสอดคล้องกับบริบทชุมชน

2.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำโดยชุมชน

ความหมายของคำว่า “ชุมชน” เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคม แต่เมื่อพิจารณาจากความหมายที่นักวิชาการ นักพัฒนา หรือผู้คนที่ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” มีรายละเอียดดังนี้

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary English (1994) ได้ให้ความหมายของชุมชน ว่าหมายถึง กลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน

“ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและมวลสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้(สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2526) สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2538) ที่อธิบายถึง “ชุมชน” ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้านและผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลาน(กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ชุมชน อาจมีความหมายเหมือนคำว่า “สังฆะ” คือ ชุมชนเป็นการรวมกันของบุคคลเพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์เพื่อให้มี ชีวิตและหมู่คณะที่ดำรงเป็นชุมชนแห่งกาลยนิมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาหรือความเปลี่ยนแปลงที่ดี(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2539) ด้านความหมายของ “ชุมชน” ที่เน้น “ความเป็นชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือ

รวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน(ประเวศ วะสี, 2540)

“ชุมชน” คือ การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น เมืองค์กรหรือสถาบันของชุมชนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ชุมชน หมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้ และได้ตีความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับ “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจในความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ทั้งนี้ เพราะคำว่า “หมู่บ้าน” สื่อความหมายให้เข้าใจถึงการกระจุกตัวของบ้านหลาย ๆ บ้านหรือหลายครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศแห่งหนึ่งและเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่สุดที่สมาชิกของสังคมพัฒนาขึ้นตามธรรมชาติและต่อมาภายหลังทางราชการอาจจะกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ในความหมายของทางราชการ(ชัยนธ์ วรธนะภูติ, 2536)

การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน

ในบรรดาการจัดการทรัพยากรนั้น การจัดการลุ่มน้ำ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาท ในการจัดการเพราะมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การจัดการลุ่มน้ำยังมีแนวคิดและหลักการที่สำคัญที่จะส่งเสริมให้การจัดการ ลุ่มน้ำมีความเหมาะสมและยั่งยืน เป็นการมองในมิติของการพึ่งพาอาศัยและการใช้ประโยชน์ โดยมีแนวคิดและองค์ประกอบ ดังนี้

ระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพา

แนวคิดในการจัดการลุ่มน้ำ จะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะต่างๆ คือ

1. เป็นแนวทางการทำงานและการจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน
2. การจัดการในขอบเขตลุ่มน้ำจะต้องมีความครอบคลุมการมองปัญหาและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวม
3. มีการผสมผสานทั้งองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. การมองเห็นสถานการณ์ของคนและลุ่มน้ำ จะต้องทำให้มองเป็นปัญหาร่วมกันหรือการมีชะตากรรมร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือโดยการสร้างเวทีการเรียนรู้ของคนในลุ่มน้ำเดียวกัน
5. มองการอยู่รอดของคนและระบบนิเวศลุ่มน้ำ โดยพิจารณาลุ่มน้ำในแง่ที่เป็นหน่วยทางนิเวศ และหน่วยงานทางสังคม ไม่แยกจากการบริหารจัดการของชุมชนท้องถิ่นที่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และกระบวนการการพัฒนาาร่วมกัน
6. มีการสร้างกระบวนการฟื้นฟูความอุดม สมบูรณ์ของทรัพยากรในลุ่มน้ำ พร้อมไปกับการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำ เพื่อการดำรงชีพทั้งในปัจจุบันและอนาคต ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและทรัพยากรธรรมชาติ
7. กำหนดแนวทางในการรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำ

แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน ดังกล่าว เป็นแนวคิดที่มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศ ที่ผู้คนในชุมชนได้พึ่งอาศัยและใช้ประโยชน์ ชุมชนจะมอบคุณค่าความรู้ใน การจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในมุมมองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นความหลากหลายของรูปแบบ การจัดการและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยมีมติการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนนั้น เป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ทั้งทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาที่ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ปัจจุบันมีชุมชนในลุ่มน้ำเป็นจำนวนมาก ได้รวมตัวกันเป็นองค์กร ชาวบ้านเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและลุ่มน้ำ ตามสิทธิในการจัดการและการใช้ทรัพยากร บนพื้นฐาน ของชุมชนที่มีสิทธิตามธรรมชาติอีกทั้งยังเป็นการปรับตัว เพื่อจัดการกับความขัดแย้งในการแย่งชิงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบรวม ศูนย์ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน การรวมกลุ่มของชุมชนเกิดขึ้นตามเงื่อนไขของระบบการจัดการตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ระบบเหมืองฝาย รวมทั้งมีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศ

ระบบการจัดการและการใช้ประโยชน์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโดยชุมชนนั้น มีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. เป็นการจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม คือ การจัดการทรัพยากรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมองทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และที่ดินเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กัน และคำนึงถึงผลประโยชน์และหน้าที่ของทรัพยากรแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวม ทั้งในความสัมพันธ์เชิงกายภาพและความสัมพันธ์เชิงจิตใจ เช่น ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติ
2. เป็นการจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบ นิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด
3. เป็นการจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะกระจายอำนาจสู่ชุมชนโดยประชาชาติ ส่วนร่วมโดยตรงเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย ลักษณะพิเศษของการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเหล่านี้ คือ ชุมชนและสมาชิกในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการจัดการ มีการจัดการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส กลุ่มเหมืองฝาย ฯลฯ มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษ และปรับผู้กระทำผิด และมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเป็นกรรมสิทธิ์รวมของชุมชนเป็นหลัก
4. เป็นการจัดการทรัพยากรที่ยึดหลักคุณธรรม ศีลธรรม ในการควบคุม การอำนาจ การจัดการ และการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการตรวจสอบและควบคุมซึ่งกันและกันของสมาชิกองค์กร

องค์ประกอบในการจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน

ผลจากการที่ชุมชนท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำในชุมชน ก่อให้เกิดการสั่งสมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติการจัดการและการใช้ประโยชน์ของชุมชน จะมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ความเชื่อและพิธีกรรม

ในอดีตชาวบ้านมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ระบบของความเชื่อและ คำสั่งสอนที่สืบทอดส่งต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ระบบความเชื่อเหล่านี้ เป็นกฎระเบียบที่ชุมชนรับรู้ร่วมกัน และปฏิบัติตามในรูปแบบของพิธีกรรมหรือประเพณี ซึ่งมีความสอดคล้องกับระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำ ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ควบคู่กันไปกับการจัดการแบบใหม่ของภาครัฐ และความรู้จากท้องถิ่นอื่น โดยใช้รูปแบบของคณะกรรมการและการมีกฎระเบียบในการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ

ความเชื่อของคนในแต่ละชุมชนอาจแตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ แต่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ ให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมระบบความเชื่อของคน จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผีสง เหวดดา นางไม้) ผู้คนในอดีตจะให้คุณค่าแก่สิ่งเหนือธรรมชาติกว่า สามารถดูแล ปกป้อง รักษาคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ผลผลิตเจริญงอกงามมีฝนตกต้องตามฤดูกาล

ดังนั้นจึงมีการแสดงความเคารพต่อความเชื่อดังกล่าว โดยการประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีเจ้าป่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ การขอฝน เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนจะกำหนดบริเวณหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้อยู่ อันได้แก่ ป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ บริเวณที่มีน้ำซึม จอมปลวก ป่าบริเวณต้นน้ำ บริเวณเหล่านี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ซึ่งจะใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ความเชื่อของชาวบ้านตำใน จ.พะเยา เกี่ยวกับป่าพิธีกรรมโดยในชุมชนจะกำหนดให้มีป่าพิธีกรรม ซึ่งเป็นบริเวณที่มีน้ำซึม และชาวบ้านได้สร้างหอพิธีกรรมไว้ในบริเวณดังกล่าว เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ และขอฝน

องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

องค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติที่ได้พึ่งพิงและใช้ประโยชน์ ซึ่งการใช้ประโยชน์นั้นได้ให้ความสำคัญกับการใช้อย่างเหมาะสม ดังนั้น จึงมีการแสวงหาความรู้ในรูปแบบที่เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์และ ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จนเกิดการสั่งสมเป็นภูมิปัญญาและถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป

องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ องค์ความรู้ในด้านการจัดการ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การจัดการตามระบบความเชื่อดั้งเดิม เกิดจากการที่ชุมชนให้คุณค่ากับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยชาวบ้านจะแสดงความเคารพต่อจิตวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว โดยการประกอบพิธีกรรม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา เป็นต้น รวมทั้งการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดูแลผลผลิตให้ฝนตกตามฤดู กาลหรือผลผลิตมีความอุดมสมบูรณ์

2. การจัดการตามประเพณีท้องถิ่น ในบางชุมชนจะมีการนำประเพณีท้องถิ่น ซึ่งมักจะเป็นประเพณีในพุทธศาสนามาเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับประเพณีท้องถิ่นที่จะเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ให้ กับคนที่เขามาร่วมงาน เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีไหว้พระธาตุดอยคำ ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดพะเยา การจัดการโดยการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนา โดยการบวชต้นไม้ การสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งชุมชนหลายแห่งที่ประสบปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าหรือชุมชนที่ต้องการ สร้างจิตสำนึกให้คนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ได้นำวิธีการดังกล่าวมาใช้ การ

ประยุกต์พิธีกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการนำคุณค่าของพุทธศาสนามาใช้ใน การอนุรักษ์ การยับยั้งทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ

องค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์

1. การใช้ประโยชน์ในระบบผลิตชุมชน โดยชุมชนได้จำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ในการผลิต ของชุมชน 4 ประเภทหลัก ได้แก่ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าใช้สอย และลำห้วย แต่ละพื้นที่ จะมีการใช้ประโยชน์แตกต่างกัน ซึ่งเกิดมาจากเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เงื่อนไขทางวัฒนธรรมตามความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์
2. เงื่อนไขของระบบผลิตของชุมชนที่จะต้องรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อเป็นแหล่งของ

ปัจจัย 4 ในการดำรงชีพของชุมชน

3. เงื่อนไขของคุณค่าการดำเนินชีวิตที่ไม่เอารัดเอาเปรียบต่อทรัพยากรธรรมชาติ

2. การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพในลุ่มน้ำ โดยชุมชนมี ความรู้ระหว่างการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษา เพื่อให้พืชและสัตว์เกิดการขยายพันธุ์ต่อเนื่อง กันไป ดังนั้น ในการใช้ประโยชน์จะใช้เท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพเท่านั้น เช่น ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรในการ รักษาโรค การตัดไม้ใช้สอย การหาของป่าและการล่าสัตว์ป่าอย่างยั่งยืนเพื่อให้มีการขยายพันธุ์ในระบบ นิเวศสมดุล

เช่นเดียวกับประเวศ วะสี (11-17) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญบางประการของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ มีความคล้ายคลึงกับของยุค สันตสมบัติ ไว้ว่า

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเฉพาะถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความ จัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของ ท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญา ที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ความ เชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆขึ้น เช่น ประเพณีลอยกระทง พิธีแรกนา ขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

3. มีความเคารพอาวโส เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์ จึงมีความ เคารพผู้อาวุโสเพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

งานวิจัยของยุค สันตสมบัติ (2544:115-118) สังเคราะห์ภาพรวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน โดยยกตัวอย่างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของ ชุมชน ด้านการทำไร่แบบย้ายที่ (shifting cultivation) การทำไร่หมุนเวียน (rotational switched agriculture) การทำสวนเมี่ยง (forest-tea garden) ระบบเหมืองฝายและป่าชุมชน ซึ่งตัวอย่างของระบบ การผลิตและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ จัดการการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ยังแสดงให้เห็นถึง ศักยภาพของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในการจัดการความขัดแย้งภายในและระหว่างชุมชน การปรับตัว เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของยุคสมัย ด้วยการปรับภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับ

ความต้องการใหม่ตลอดจนการรับเอานวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการปรับประยุกต์ระบบการผลิตและวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ยศ สันตสมบัติ ยังได้กล่าวอีกว่า การทำความเข้าใจระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนมีอาจใช้มุมมองแบบหยุดนิ่งได้ แต่ต้องอาศัยมุมมองในลักษณะที่เป็นองค์รวม และเน้นการทำความเข้าใจกับพลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติท่ามกลางเงื่อนไขเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังนั้น ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชนต่าง ๆ จึงเป็นระบบที่เคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในแง่ของการผลิตซ้ำจารีตประเพณีวิถีปฏิบัติเดิม และการผลิตใหม่ของระบบการจัดการเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

จากเดิมการประเมินศักยภาพขององค์กรชุมชนและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรดิน น้ำ ป่า จึงต้องพิจารณาอย่างเป็นองค์รวมครอบคลุมถึงเงื่อนไขและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างกับชุมชนกับทรัพยากรและชุมชนกับสังคมภายนอกอย่างรอบด้านและเป็นพลวัต ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจกับระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น จึงต้องเริ่มต้นด้วยการรอบคอบคิดหลักอย่างน้อย 5 ประการ ดังที่ยศ สันตสมบัติ สรุปไว้ คือ

1. การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรในบริบทของการเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศ ซึ่งเป็นการมองถึงการปรับตัวด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาคในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะเป็นศูนย์รวมมากขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้นอกจากจะช่วยให้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ของการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอกแล้ว ยังช่วยชี้ให้เห็นถึงทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

2. การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนจากมิติวัฒนธรรม

ซึ่งหมายถึงการมองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน การมองในมิติวัฒนธรรมนี้เน้นการทำความเข้าใจกับวิถีคิดของชุมชนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ว่ามีความหลากหลาย ลึกซึ้ง ซับซ้อนและมีรากเหง้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน และการมองในมิติวัฒนธรรมยังทำให้เรามองเห็นความเชื่อบางประการของชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำ ในบริบทของประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ซึ่งความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานของการวางกฎระเบียบข้อบังคับและจารีตประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรของชุมชน อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมอุดมการณ์อำนาจในรูปของความเชื่อดังกล่าวมีการผลิตซ้ำผ่านสมาชิกของชุมชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ทั้งมีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ใหม่ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การนำเอาความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำเป็นพลังในการต่อต้านสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น

3. การมองระบบการจัดการทรัพยากรว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนมีรากเหง้าและพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่อง “กรรมสิทธิ์” ตามระบบกฎหมายตะวันตก ที่มองทรัพยากรเป็นเสมือน “สินค้า” ที่สามารถซื้อขาย และเจ้าของมีอำนาจเด็ดขาดในการใช้ตามความพอใจ หากแต่ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากร ซึ่งตั้งอยู่บนหลักของ “สิทธิการใช้” (use’s right) และมีระบบการจัดการโดยชุมชนและองค์กรชุมชน ซึ่งระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติดั้งเดิมและได้รับการรับรองจากระบบ

กฎหมายโบราณ เช่น มังรายศาสตร์ เป็นต้น แต่เมื่อรัฐไทยรับเอาระบบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายตะวันตก และระบบการจัดการแบบรวมศูนย์มาใช้ ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐกับระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนจึงมีความลักลั่นและกลายเป็นชนวนของความขัดแย้งและแย้งชิงทรัพยากรในปัจจุบัน

4. การมองระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม (social movement) ซึ่งอาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการจัดการทรัพยากรของชุมชนมาเนิ่นนานหรืออาจจะเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก ซึ่งบ่อยครั้งระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคมมิได้จำกัดตัวเองอยู่เพียงชุมชนเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นการรวมตัวกันหลายๆชุมชนในลักษณะของ “เครือข่าย” เช่น เครือข่ายของชุมชนลุ่มน้ำเดียวกัน หรือชุมชนที่ใช้ป่าผืนเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนจึงเป็นขบวนการทางสังคมทั้งระดับชุมชนและเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง จึงเป็นไปเพื่อพิทักษ์กรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนและเพื่อทำการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

5. การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนในบริบทของการพัฒนาชนบทและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยนัยนี้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองบนพื้นฐานของวัฒนธรรม จารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนชนบทและยังเป็นการพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมไปพร้อมๆกันภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรตามทัศนะของหลายท่านที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการมองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หมายถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับกับระบบนิเวศ หรือทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ โดยผสมกลมกลืนระหว่างวิถีชีวิตและระบบการผลิตของมนุษย์อย่างสอดคล้อง

สรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ คือ แนวทางการดำเนินงานที่มีขบวนการ และขั้นตอน รวมทั้งมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่จะต้องคำนึงถึงองค์รวมครอบคลุมถึงเงื่อนไขและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างกับชุมชนกับทรัพยากรและชุมชนกับสังคมภายนอกอย่างรอบด้านและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำมีรูปแบบที่แตกต่างกับไปตามลักษณะและบริบทของชุมชน เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นสามารถให้ผลยั่งยืนต่อชุมชนและธรรมชาติในลุ่มน้ำ

2.3 แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม

นิเวศวัฒนธรรม (cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทาง สังคมวัฒนธรรม โดยจูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษาระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไข

แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำมนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลง

สภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสพการณ์และความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

สจิวัด (Stuart Hall, 1997) ได้เสนอทฤษฎีปฏิภาณวิวัฒนาการวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ เพื่ออธิบายนิเวศวัฒนธรรมคือ ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อม ควรต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพของวัฒนธรรม ที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด เช่น มาใช้ให้เป็นอาหารและที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสังคม ประการที่สอง ศึกษารูปแบบพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์วิธีการที่มนุษย์ในแต่ละสังคม สร้างวัฒนธรรม กำหนดพฤติกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาวิถีการทำงาน เพื่อให้ชีวิตอยู่รอด ได้หรือไม่เพียงใด ประการที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบพฤติกรรม และระบบวัฒนธรรม วิเคราะห์พฤติกรรม และกิจกรรมคนในสังคม ว่ามีส่วนทำให้สังคมอยู่รอดได้หรือไม่เพียงใด

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้อธิบายถึงนิเวศวัฒนธรรม (Cultural ecology) ว่าในภูมิวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ นั้นแบ่งย่อยพื้นที่ทางวัฒนธรรมออกเป็นหลาย ๆ ท้องถิ่น (Localities) เป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่แลเห็น ความสัมพันธ์ของคนในสังคมสามมิติด้วยกันคือคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2555)

ดังนั้นนิเวศวัฒนธรรมเป็นกระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมโดยมีพื้นฐานสำคัญได้แก่เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขและแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคม คือ คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของปฏิกิริยาสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่ง การทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น เช่น การเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ที่ทำกินหรือการอพยพชาวเขาลงจากดอย จึงอาจเป็นการทำลายองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีคุณค่ามหาศาลให้สูญหายไปอย่างไม่หวนกลับ(ยศ สันตสมบัติ, 2544)

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมถือได้ว่าเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่าอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างและสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน ตามนัยนี้วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะและวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ ซึ่งจะมีความหลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีพลังเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยการผลิตใหม่ของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขและบริบทของสภาวะแวดล้อม วัฒนธรรมในฐานะองค์รวมนั้นประกอบด้วยระบบใหญ่ ๆ อย่างน้อย 3 ระบบ ได้แก่ ระบบคุณค่า ระบบภูมิปัญญา ระบบอุดมการณ์อำนาจ ซึ่งซ้อนรวมกันอยู่อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง

ระบบคุณค่า หมายถึง ศีลธรรมของส่วนร่วมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์มักแสดงออกในรูปของจกวลความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติ บทพื้นฐานการเคารพต่อส่วนร่วมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของ ศาสนา และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่ง

จะมีศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อมนุษย์และส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นเสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติ

ระบบภูมิปัญญา คือ ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มีปรากฏให้เป็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กรทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนั้นยังสามารถเห็นได้จากแบบแผนการใช้ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ และป่า ซึ่งจะเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนถึงคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขว่า สังคมนั้นจะต้องมีอิสระและมีความเป็นตัวของตัวเองพอสมควร เพราะสามารถจะผลิตและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ให้สอดคล้องกับคุณค่าทางศีลธรรมได้ ขณะที่ภูมิปัญญามักจะขัดแย้งกับระบบคุณค่าและศีลธรรม ในสังคมที่ถูกครอบงำจากภายนอก

ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชนหรือสังคมท้องถิ่นเพื่อเป็นพลังแห่งการเรียนรู้ สร้างสรรค์ผลิตใหม่ และถ่ายทอดภูมิปัญญา ในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม และความยั่งยืนของธรรมชาติ นอกจากนั้นอุดมการณ์อำนาจก็จะแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการผลิตใหม่ของความเป็นชุมชน เพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเอง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำของภายนอกเพราะอุดมการณ์อำนาจนั้นเป็นระบบสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ชุมชน ท้องถิ่น เพศหรือชาติพันธุ์

เมื่อมองมิติทางวัฒนธรรมจะหมายถึงองค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกัน คือ ความหมายของวัฒนธรรม ระบบคิดทางวัฒนธรรมและกระบวนการทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของวัฒนธรรม หมายถึง คุณค่าของความเป็นมนุษย์ จารีตกฎเกณฑ์ที่หลากหลายและอำนาจของชุมชนท้องถิ่น

ระบบคิดทางวัฒนธรรม หมายถึง วิถีคิดแบบองค์รวม ที่มองความเชื่อมโยงอย่างมีบริบทและเงื่อนไขโดยไม่แยกส่วนต่าง ๆ ออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อการวิเคราะห์และค้นหาหลักการที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับคุณค่า กฎเกณฑ์และอำนาจของชุมชน ที่เป็นพลังสำคัญของชุมชนในการสร้างสรรค์และผลิตใหม่

กระบวนการทางสังคม หมายถึง การเคลื่อนไหวเพื่อเรียนรู้สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ในขณะที่เกิดเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทำให้ชุมชนต้องคิดค้นและแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่หลากหลาย เพื่อดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และการเคารพหลักการของวัฒนธรรมอื่น กระบวนการทางวัฒนธรรมนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนการพัฒนา ทั้งนี้สามารถพิจารณาระดับการปรับตัวได้ 3 ระดับ ดังนี้

1. การปรับตัวในระดับการจัดการ
2. การปรับตัวทางวัฒนธรรม
3. การปรับตัวทางด้านความคิด

ด้วยเหตุนี้กระบวนการทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมาก เพราะช่วยให้เข้าใจลักษณะที่เคลื่อนไหวของวัฒนธรรมในความพยายามที่จะสืบทอดคุณค่าของความเป็นมนุษย์และอำนาจหรือศักดิ์ศรีของชุมชนดังจะเห็นได้จากกระบวนการเรียนรู้ สร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการ

ปรับตัวของชุมชน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาเป็นกรณี ๆ ไป เพื่อจะเข้าใจถึงศักยภาพในการพัฒนาชุมชนระดับต่าง ๆ เช่น ครอบครัว องค์กรชุมชนและท้องถิ่น

กระบวนการทางวัฒนธรรม เช่น การผลิตใหม่ มีความหมายหลายด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งหมายถึงการปรับใช้หลักการหรือระบบคุณค่าในวัฒนธรรมเดิมเพื่อการจัดการและแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน เช่นการนำเอาหลักอภิปรัชญาในพุทธศาสนาใช้ในการอนุรักษ์ป่า เพื่อระดมให้ชุมชนรวมตัวกันปกป้องป่า จากการบุกรุกของทั้งคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ส่วนอีกด้านหนึ่งหมายถึงการปรับหลักการเดิมให้มีการผลิตใหม่ เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเช่น การนำเอาหลักการเรื่องพื้นที่ส่วนร่วมของชุมชนมาสื่อความหมายเรื่องสิทธิชุมชนในการต่อรองและเรียกร้องสิทธิจากการครอบงำของภายนอกและการนำเอาความคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้สื่อความหมายของศักยภาพของท้องถิ่น

ในสังคมปัจจุบัน การผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมิติที่สำคัญต่อการพัฒนา เพราะจะเป็นกระบวนการที่ชุมชนใช้ในการต่อต้านการครอบงำซึ่งกำลังขยายตัวมากขึ้น พร้อม ๆ กับการพัฒนาในปัจจุบัน โดยมีลักษณะที่ทำให้ดูประหนึ่งว่ามีทิศทางการพัฒนาเพียงทิศทางเดียว ซึ่งขัดแย้งอย่างชัดเจนกับมิติทางวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของคุณค่าและวิถีชีวิต และศักดิ์ศรีของชุมชน ขณะเดียวกันทิศทางการพัฒนาดังกล่าวกำลังทำลายคุณค่าของความเป็นคนลงไป เพราะมองมนุษย์เป็นเพียงวัตถุที่ซื้อขายได้หรือเป็นเพียงทรัพยากรมนุษย์สำหรับป้อนตลาดแรงงาน โดยไม่ได้มองมนุษย์จากด้านคุณค่าและศักยภาพในต้นคนว่ามีศักดิ์ศรีและพลังสร้างสรรค์ ทิศทางการพัฒนาเช่นนี้จึงถูกตอบได้ว่า ไร้มิติทางวัฒนธรรมและเป็นเพียงการพัฒนาด้านวัตถุเท่านั้นทั้งที่จริงแล้ว การพัฒนาในทิศทางดังกล่าว ก็มีแง่มุมเชิงวัฒนธรรมหลายประการ เช่น วัฒนธรรมปัจเจกชนนิยม และวัฒนธรรมการบริโภคนิยม เป็นต้น แต่ทว่าเป็นเพียงวัฒนธรรมที่ครอบงำเพราะมีลักษณะขัดแย้งกับความหลายและคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างชัดเจน(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2538:5-8)

2.4 แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นองค์กรนอกระบบราชการ บริหารงานโดยอิสระ ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2536 เพื่อให้การสนับสนุนการวิจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และงานวิชาการด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยมีการแบ่งเป็นฝ่ายงานต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่าย 1 นโยบายชาติ และความสัมพันธ์ข้ามชาติ ฝ่าย 2 เกษตร ฝ่าย 3 สวัสดิภาพ สาธารณะ ฝ่าย 4 ชุมชน ฝ่าย 5 อุตสาหกรรม และฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2541 ภายใต้แนวคิดใหม่ เน้นการสร้างกระบวนการ “ติดอาวุธทางปัญญา” (Empowerment) แก่ชุมชน และท้องถิ่น รวมทั้งเน้นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย โดยเน้นการจัดการ และประสานให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่าง “ปัญญา” และ “พัฒนา” ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติ ดังคำขวัญ “สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” เพื่อให้ “สังคมไทยได้ใช้ความรู้และข้อมูลที่ต้องการ เชื่อถือได้ ในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ แทนการใช้ความรู้สึกหรืออารมณ์” นำไปสู่ความสามารถในการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง และพึ่งตนเองได้ในชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนการพัฒนาประเทศชาติที่ยั่งยืนในที่สุด

2.1.3 ความหมายและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ กระบวนการที่คนใน ชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง ตลอดจนยกระดับการแก้ปัญหาให้มีความน่าเชื่อถือสูง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น มีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุ เป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ เน้นที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน

โดยสรุป “กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่างดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดยคนในท้องถิ่นนั่นเอง

วิธีการนี้ เป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น มุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ ซึ่งเป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านได้ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ลักษณะสำคัญของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1) เป็นเรื่องอะไรก็ได้ ใจหยาบอะไรก็ได้ ที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามี ความสำคัญ และอยากจะค้นหาคำตอบร่วมกัน ซึ่งชุมชนในที่นี้มีความหมายที่หลากหลาย หมายรวมถึงกลุ่มคนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการที่มีเป้าหมายหรือดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ป่า กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ หน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการ ครู เด็กและเยาวชน คนชรา พระสงฆ์ ชนเผ่า

2) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำตอบร่วมกัน กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นต้องร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตรวจสอบ และแปลความหมาย รวมทั้งคาดว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงภายหลังการดำเนินงานวิจัย

3) มีการดำเนินงานรวบรวมข้อมูล และทดลองปฏิบัติการ นั่นคือ มีการดำเนินงานใน 2 ระยะ

ระยะแรก วิจัยให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ ได้แก่

- สภาพหรือบริบทชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน
- สภาพของปัญหานั้น
- ทราบสาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของปัญหา
- เลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

ระยะที่สอง เป็นการทดลองทำ (วิจัยปฏิบัติการ) เพื่อแก้ปัญหา และวิเคราะห์สรุปบทเรียน รวมทั้งสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินงาน

นอกเหนือจากลักษณะดังกล่าว ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีลักษณะ ดังนี้

1) เป็นการวิจัยปลายทาง เพื่อทดลองประยุกต์ใช้ความรู้หรือเทคโนโลยีในบริบทของท้องถิ่นมากกว่าเป็นการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่อาจมีลักษณะเป็น

1. R & D คือการวิจัยและพัฒนา
2. D & R คือการพัฒนามากกว่าวิจัย การวิจัยเป็นเพียงส่วนเล็กๆ หรือ
3. D & R & M คือ นอกจากการวิจัย พัฒนา แล้วยังอาจมีการเคลื่อนไหวสังคม

(Movement) อยู่ด้วย

2) อาจมีการสร้างทฤษฎีใหม่จากข้อมูลภายในประเทศ หมายความว่า ข้อมูลจากหลายๆ โครงการย่อยเมื่อนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกันอาจเกิดทฤษฎีใหม่ ซึ่งผู้ที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องเป็นนักวิจัยเชิงทฤษฎีที่มีความสามารถสูงมาก การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงควรมีนักวิจัยเชิงทฤษฎีที่มีความสามารถและประสบการณ์สูงเข้าร่วมด้วย

3) เป็นการวิจัยแบบองค์รวม (Holistic หรือ Integrated) ไม่แยกสาขาวิชา มีลักษณะการดำเนินการเป็นสหวิชา และจะต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการวิจัยด้านการจัดการเพื่อ ชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น เพราะในปัจจุบันการวิจัยในท้องถิ่นด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และด้านการจัดการยังมีน้อยมาก

2.1.5 แนวคิดการหนุนเสริมการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บัญญัติ แก้วส่องและคณะ (2551) ได้นำเสนอกระบวนการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาโครงการ การติดตามสนับสนุนการวิจัย ในการนำเสนอบทเรียนที่ได้จากการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังมีรายละเอียดของกระบวนการสนับสนุนดังนี้

1. การพัฒนาโครงการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

- ค้นหาคน ค้นหาโจทย์ ค้นหาพื้นที่
- การทำความเข้าใจการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- วิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาโจทย์วิจัยเบื้องต้น
- การสร้างและการพัฒนาทีมวิจัย
- การพัฒนาเอกสารเชิงหลักการ
- การกลั่นกรองโครงการ

2. การติดตามสนับสนุนการวิจัย

กระบวนการติดตามสนับสนุนการวิจัยโดยทั่วไป ในช่วงการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย โดยทั่วไปมักจะมีกระบวนการดังต่อไปนี้

1. เวทีประชุมชี้แจงโครงการ

- ชี้แจงเงื่อนไขรายละเอียดการอนุมัติแต่ละโครงการ

การเงิน

- กรอบการบริหารจัดการโครงการ ตามสัญญาทั้งใน ส่วนงานและการจัดการ
- แผนการติดตามสนับสนุนร่วม
- 2. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “การศึกษารวบรวมข้อมูล”
 - แนวคิดการวิจัย
 - ความรู้/ทักษะการทำการวิจัยแบบชาวบ้าน
 - แผนการติดตามสนับสนุนร่วม
- 3. การติดตามสนับสนุนตามแผนงานร่วม
 - จัดทีมสนับสนุนโดยมีทีมประสานงาน
 - คณะทำงานและจัดหาผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ
 - เข้าร่วมกิจกรรมและให้คำแนะนำ
- 4. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการสรุป/วิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน
 - ความรู้ทักษะในการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลปฏิบัติการสรุป/วิเคราะห์ข้อมูล
 - การอบรมความรู้/ทักษะการเขียนรายงาน
 - มีที่ปรึกษาเป็นทีมร่วมแต่ละโครงการ
- 5. เวทีเสนอผลการศึกษา
 - นำเสนอการศึกษาแต่ละโครงการ
 - มีการวิจารณ์/เสนอแนะเพื่อการปรับปรุง และการนำไปใช้ในการทำงานต่อ

วิธีการติดตามสนับสนุนการวิจัย วิธีการสำคัญที่ใช้ในการติดตามสนับสนุนการวิจัยมีการ

ใช้ 5 วิธี คือ

1. การลงไปติดตามสนับสนุนในพื้นที่ การลงไปติดตามสนับสนุนในพื้นที่ มีการดำเนินการในทุกหน่วยประสานงาน วิธีการสำคัญคือ มีการนัดหมายพื้นที่เพื่อลงติดตามกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการวิจัย การลงติดตามในพื้นที่ส่วนใหญ่มักดำเนินการโดยทีมประสานงาน หรือ คณะทำงานของหน่วยประสานงานนั้น ๆ แต่ในบางครั้งที่มีประเด็นสำคัญการติดตามงานมักจะเชิญ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องจากภายนอกเข้าร่วมการติดตามในพื้นที่ด้วย ในกรณีการวิจัยที่มีนักวิชาการ ภายนอกเป็นนักวิจัยหลัก ต้องมีการประสานทั้งนักวิจัยในสถาบันและนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งการประสาน นักวิจัยในสถาบัน (คณะอาจารย์และนักศึกษา) จะมีข้อจำกัดเรื่องเวลา เช่น ถ้านักศึกษาที่เข้าร่วมทีมส่วน ใหญ่เป็นนักศึกษาปี 3, 4 โดยใช้เวลาตอนเย็นหรือเสาร์-อาทิตย์ หรือนัดเวลาที่ทุกคนในทีมว่าง นวัตกรรมที่ จะลงไป มีการประชุมทีม วางแผนแบ่งบทบาทก่อนลงพื้นที่ และในการจัดเวทีในพื้นที่จะผลัดเปลี่ยนกัน ใน การจัดเวที ส่วนการประสานนักวิจัยในพื้นที่ (นักวิจัยท้องถิ่นและชาวบ้าน) ต้องประสานทั้งแกนนำใน หมู่บ้าน ประสานทีมงานในชุมชน และเลือกวัน-เวลาที่ว่างตรงกัน

วิธีการแบบนี้เป็นวิธีการที่ดี แต่จะมีข้ออ่อนเรื่องเวลาของผู้ประสานงาน และความรู้ของผู้ ประสานงานในบางด้าน ดังนั้นวิธีการนี้จะเหมาะกับการผลักดันให้งานเดินต่อไปข้างหน้า หรืออาจจะช่วย ยกระดับวิชาการได้บ้างแต่ยังไม่มากนัก ขึ้นอยู่กับศักยภาพผู้ติดตามด้วยในช่วงที่ผ่านมาการวิจัยท้องถิ่นใน ภาคอีสานมีการเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานระดับติดตามบ่อยมาก ทำให้จับประเด็นงานและติดตามงานได้ไม่ ดีพอ หรือบางทีไม่สามารถหนุนกระบวนการที่เหมาะสมได้ ศักยภาพในการกระตุ้นการวิเคราะห์ที่

หลากหลายก็ยังไม่พอ หรือแม้แต่มุมมองต่อวิธีการวิจัยที่เหมาะสมก็ยังไม่ชัดเจนนัก อาศัยการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านเป็นหลัก

2. การจัดการฝึกอบรม การจัดการฝึกอบรมสำหรับนักวิจัยมีความจำเป็นค่อนข้างมาก เพราะการวิจัยท้องถิ่นเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนทุกกลุ่ม ทั้งนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย นักวิชาการท้องถิ่น นักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำชาวบ้าน ประเด็นสำคัญที่มักจะจัดอบรมได้แก่ แนวคิดในการวิจัยท้องถิ่น การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานการวิจัย เป็นต้น ในกระบวนการอบรมมีการดำเนินการเองโดยทีมประสานงานการวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่นั้น หรือในบางครั้งมีการเชิญนักวิชาการจากภายนอกมาร่วมเป็นวิทยากรด้วย วิธีการจัดการอบรมเหมาะสมกับการเติมเต็มบางประการให้แก่ักวิจัย แต่วิธีการอบรมยังมักจะใช้รูปแบบเดิมเป็นหลัก นั่นคือ การอบรมในห้อง ส่วนการอบรมที่ผสมผสานระหว่างห้องกับพื้นที่จริงมีอยู่บางระดับแต่ยังไม่มากนัก การอบรมที่ผสมผสานห้องเรียน ห้องทดลองปฏิบัติการภาคสนาม และการปฏิบัติการจริงบนฐานงานของตน ยังไม่สามารถจัดได้

3. การศึกษาดูงาน เป็นวิธีการหนึ่งที่หน่วยประสานงานใหม่นิยมใช้ เพราะสะดวกกับการเรียนรู้ การศึกษาดูงานจะดำเนินการในแทบทุกโครงการ ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาดูงานในพื้นที่ของโครงการที่มีชื่อเสียง ที่ได้รับผลสำเร็จแล้ว เช่น พื้นที่โครงการบ้านสามขา จังหวัดลำปาง พื้นที่โครงการแพรภทนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม พื้นที่ประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นต้น การศึกษาดูงานนี้ส่วนใหญ่จะดำเนินการในช่วงของการค้นหาแนวทางการแก้ปัญหา ซึ่งใช้ข้อมูลที่ได้จากพื้นที่เป็นแนวในการวิเคราะห์ แต่ในบางโครงการยังมีความรู้ไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจวางแผนการปฏิบัติการระยะต่อไป จำเป็นต้องไปศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่น การศึกษาดูงานเป็นรูปแบบที่เหมาะสมของการเรียนรู้ทางลัด และจะมีคุณค่ามากถ้ามีการจัดและเตรียมกระบวนการศึกษาดูงานที่เหมาะสมทั้งก่อนไปศึกษาดูงาน ระหว่างการศึกษา ดูงาน และภายหลังจากการศึกษาดูงานมาแล้ว โดยเฉพาะการวิเคราะห์การเรียนรู้อย่างจริงจัง จุดอ่อนสำคัญของการศึกษาดูงาน คือ หลายพื้นที่ไม่วิเคราะห์ศักยภาพของตนเองให้ลึกพอ พอไปศึกษาดูงานกลายเป็นแพ้นั้นการเลียนแบบ รูปแบบที่กำลังวิจัยกลายเป็นรูปแบบการพัฒนาที่ลอกมาจากการศึกษาดูงาน ซึ่งหลายโครงการก็ล้มเหลว

4. การจัดเวทีรายงานความก้าวหน้า การจัดเวทีรายงานความก้าวหน้าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ทุกหน่วยประสานงานมีการดำเนินการ ซึ่งมักจะใช้คณะกรรมการและนักวิชาการภายนอกมาร่วมในการให้ความเห็น และในบางพื้นที่ยังให้โอกาสโครงการต่าง ๆ แลกเปลี่ยนและให้ข้อเสนอแนะต่อกันด้วย การจัดเวทีรายงานความก้าวหน้ามักกระทำกัน 2 ระยะ คือ

ระยะแรก เป็นการรายงานความก้าวหน้าของการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมในระยะปฏิบัติการต่อไป

ระยะที่สอง เป็นการรายงานเพื่อสรุปผลการวิจัย ที่จะหนุนช่วยให้โครงการวิจัยสรุปผลการวิจัยได้ชัดเจน และหนุนช่วยให้หน่วยประสานงานเห็นประเด็นข้อสรุปที่จะนำสู่การสังเคราะห์งานของตนเอง

การจัดเวทีรายงานความก้าวหน้ามีส่วนช่วยให้หน่วยประสานงานติดตามความก้าวหน้าของการวิจัยได้เป็นอย่างดี เพราะโครงการวิจัยต้องเตรียมการนำเสนอความก้าวหน้า และขณะเดียวกันต้องเร่งการดำเนินการในโครงการให้ทันกับการนำเสนอ จุดอ่อนสำคัญ คือ แทบทุกโครงการไม่ได้สนใจการเรียนรู้จากโครงการอื่นเท่าที่ควร แต่ละโครงการมุ่งนำเสนอโครงการวิจัยของตนเอง นอกจากนี้ผู้เข้าร่วม

โครงการที่เป็นคนในชุมชนจะมีน้อย เพราะมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้การสร้างผลการเรียนรู้ต่อเนื่องแบบไม่เป็นทางการเกิดไม่มากนัก ในระยะต่อไปถ้ามีการจัดในพื้นที่อาจจะมีผลดีกับการให้ชุมชนในพื้นที่นั้นได้เข้าร่วมเรียนรู้ด้วยก็จะดี

5. การให้คำปรึกษาแก่พื้นที่ เป็นกิจกรรมติดตามปกติที่สร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างโครงการวิจัยและหน่วยประสานงานที่ดี ซึ่งมีทั้งการเข้ามาพบปะพูดคุยของทีมวิจัยกับหน่วยประสานงาน ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ วิธีการที่นิยมมากคือ การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งบางหน่วยก็อดทนให้คำปรึกษาทั้งกลางวันและกลางคืน วิธีการแบบนี้หนุนช่วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี และใช้ได้กับประเด็นที่ไม่ซับซ้อนนัก

ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อค้นหาคำตอบตาม “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” ซึ่งคำถามจะต้องมีความชัดเจนและตรงกับประเด็นปัญหาของชุมชน โดยจะต้องใช้ข้อมูล ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากคนที่เกี่ยวข้องในชุมชน แล้ววางแผนปฏิบัติการและลงมือปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นจะต้องมีการสรุปบทเรียนในการดำเนินงานร่วมกันของชุมชน และการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีพี่เลี้ยง ในการสร้างกระบวนการหนุนเสริมให้ชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านวิธีการและกระบวนการที่แตกต่างกันออกไปตามประเด็นหรือเนื้อหาของงานวิจัยของชุมชนวิจัยเพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประสบความสำเร็จในการดำเนินงานได้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มิ่งขวัญ คงเจริญ (2553:ง) ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) พบว่ารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับบุคคล (Psychological empowerment) เป็นการแสดงออกระดับบุคคล หมายถึง การแสดงออกจากความเชื่อในศักยภาพตนเอง การยกย่องตนเอง การรับรู้สาเหตุและปัจจัยที่สำคัญโดยมีองค์ประกอบสำคัญ และการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับชุมชน (Community empowerment) การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน หมายถึง ความเชื่อในความสามารถของตนเอง และสังคม การรับรู้ศักยภาพและความต้องการที่จะควบคุมของคนในองค์กรและในสังคม ที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาคการกระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดีต่อสังคม (มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553: ง)

อมร สุวรรณนิมิต ได้ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อการพัฒนาชุมชนน่าอยู่พบว่า กระบวนการพัฒนาองค์กรโดยการใช้เทคนิคกระบวนการที่ปรึกษาการให้ข้อมูลย้อนกลับ การประเมินผล เป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างพลังอำนาจองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อการพัฒนาชุมชนน่าอยู่โดยมีพลังอำนาจ 2 ด้านที่เพิ่มขึ้น คือ การสร้างทีมงานและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ(อมร สุวรรณนิมิต, 2546)

สุจินต์ สิมารักษ์และคณะ ได้ศึกษาพัฒนาการการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล-อำเภอ ซึ่งเป็นการวิจัยที่เน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อค้นหาและฟื้นฟูพลังท้องถิ่น พบว่า พลังท้องถิ่นประกอบด้วยฐานที่สำคัญ 4 ฐาน ได้แก่ ฐานทรัพยากรของชุมชน ฐานเครือข่ายทางสังคม ฐานระบบ

ความรู้ชุมชน และฐานระบบคุณค่าและความเชื่อ ซึ่งพลังทั้ง 4 ฐาน ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันจนบางครั้งไม่สามารถแยกได้ชัดเจนว่าพลังท้องถิ่นนั้นอยู่ในฐานใด ดังเช่น ฐานทรัพยากร เป็นตัวกำหนดระบบความรู้ ระบบคุณค่าและความเชื่อของคนในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เหมาะสม สอดคล้องกับฐานทรัพยากรที่มีอยู่ เครือข่ายทางสังคม เป็นเส้นทางในการกระจายระบบความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับระบบคุณค่าและความเชื่อ และเป็นตัวร้อยรัดให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ระบบความรู้และภูมิปัญญาล้วนถูกผลิตขึ้นมาเพื่อให้ชาวบ้านอยู่รอดได้ในบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรที่มีอยู่ และระบบคุณค่าและความเชื่อ เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดระบบความรู้และนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคม อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญควบคุมการดูแลรักษาและใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ความเข้มแข็งของพลังท้องถิ่นในฐานหนึ่งก็มักจะส่งผลให้พลังท้องถิ่นในฐานอื่นๆ เข้มแข็งตามไปด้วย ในทางตรงข้ามกันถ้าพลังท้องถิ่นในฐานหนึ่งอ่อนแอลง ล้วนเป็นผลให้พลังท้องถิ่นอื่น ๆ อ่อนแอตามไปด้วยเช่นกัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พลังท้องถิ่นอ่อนแอลง ล้วนเป็นผลกระทบที่มาจากภายนอก ซึ่งมักเป็นการพัฒนาตามกระแสสังคมที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยไม่ได้คิดว่าเศรษฐกิจเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ จนละเลยระบบชีวิตของมนุษย์ซึ่งสัมพันธ์กันและกัน และละทิ้งไม่สนใจในระบบนิเวศและวัฒนธรรมอันนำไปสู่วิกฤตการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน (สุจินต์ สิมารักษ์และคณะ, 2549:ก-ง)

ด้านอังกูร จำเริญสาร ได้ศึกษาการพัฒนาวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนล่าง พบว่า สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ทั้งสภาพป่า แม่น้ำ สภาพดิน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนเปลี่ยนไป จากวิถีชีวิตเรียบง่าย วิธีการผลิต และดำรงชีพด้วยการพึ่งพาหาอาหารจากธรรมชาติในชุมชนและพึ่งตนเอง มาสู่การพึ่งพาอาหารจากภายนอก การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในการปรับสภาพแวดล้อมภายใต้สภาพแวดล้อมของชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนล่างและโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมและแนวเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็นสองขั้นตอน คือวางแผน และดำเนินงาน ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความอยู่ดีกินดี และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันให้ความร่วมมือกันในชุมชนซึ่งนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำ (อังกูร จำเริญสาร, 2551)

อาภากร ว่องเขตกร ได้ศึกษามิติทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน พบว่าการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนในมิติทางสังคมใช้ความสัมพันธ์ของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้ทรัพยากรน้ำร่วมกัน โดยมีการวางกฎ ระเบียบ เพื่อให้การจัดการน้ำเป็นไปอย่างทั่วถึงและยุติธรรม ในลักษณะที่เกื้อกูลและแบ่งปันกัน ตามวัฒนธรรมชุมชนที่มีการพึ่งพา (อาภากร ว่องเขตกร, 2545)

บทที่ 3

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

โครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย มีระยะเวลาในการดำเนินงานระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2557 รวมระยะเวลาในการดำเนินงาน จำนวน 12 เดือน มีรายละเอียดและขั้นตอนดำเนินการดังนี้

พื้นที่ในการดำเนินงาน

กลุ่มเป้าหมาย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

3.1 พื้นที่ในการดำเนินงาน

พื้นที่ในการดำเนินงาน ได้แก่ พื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อำเภอภูเรือ อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอผาขาว อำเภอนาดัง อำเภอท่าลี่ อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย

3.2 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาโครงการ

เป้าหมายในการพัฒนาโครงการปี 2557 จำนวน 7 โครงการ มีพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา จำนวน 14 ชุมชน

กลุ่มเป้าหมายในการติดตามสนับสนุน

1. โครงการที่ได้รับการพัฒนาโครงการในปี 2557 จำนวน 7 โครงการ
2. โครงการที่ได้รับการโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในปี 2556 จำนวน 6 โครงการ
 - 2.1 โครงการระยะที่สองปี 2556 จำนวน 2 โครงการ
 - 2.2 โครงการที่จะพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้จำนวน 2 โครงการ
 - 2.3 โครงการต่อยอดจำนวน 1 โครงการ
 - 2.4 โครงการใหม่ จำนวน 1 โครงการ

กลุ่มเป้าหมายในการเชื่อมโยงเครือข่าย

1. เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยในพื้นที่จังหวัดเลย
2. ภาคเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดเลย
3. คณะทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย
4. ภาคเครือข่ายในพื้นที่ภาคอีสาน

3.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นพัฒนาโครงการ

1. เวทีสร้างความเข้าใจกับพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโครงการวิจัย
2. เวทีพัฒนาโครงการวิจัยระดับพื้นที่
3. เวทีพิจารณาโครงการระดับจังหวัด

ชั้นหนุนเสริมพลังอำนาจชุมชน

การหนุนเสริมเชิงพื้นที่

1. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีการทบทวนโครงการวิจัยระดับพื้นที่
2. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล
3. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีค้นหาทางเลือกในการปฏิบัติการ
4. ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีสรุปผลการดำเนินการวิจัยระดับพื้นที่

การหนุนเสริมเครือข่าย

1. เวทีทบทวนโครงการวิจัยและศักยภาพนักวิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือและการศึกษาข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. อบรมพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เรียนรู้พลังอำนาจชุมชนจากการใช้ข้อมูล การวิเคราะห์ การใช้ข้อมูลเพื่อการเปลี่ยนแปลง
3. เวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์ รายงานความก้าวหน้าโครงการและองค์ความรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
4. ประชุมเชิงปฏิบัติการเรียนรู้พลังอำนาจชุมชน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลง”
5. อบรมการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ การเขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ชั้นสรุปบทเรียนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

1. ประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ในการจัดการทรัพยากร
2. เวทีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

3.4 ผลการดำเนินงานกิจกรรม

โครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย มีเป้าหมายในการพัฒนาโครงการปี 2557 จำนวน 7 โครงการ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ โครงการที่ให้การสนับสนุนกับชุมชนท้องถิ่นจำนวน 5 โครงการ และโครงการที่เป็นความร่วมมือกับราชภัฏจำนวน 2 โครงการ จากเวทีถอดบทเรียนองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ ในวันที่ 25-26 กันยายน 2556 ณ โรงแรมวังศรีสอร์ท ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 50 คนกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการได้แก่ โครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยตั้งแต่ปี 2552 – 2556 จำนวน 10 โครงการ ผลการดำเนินกิจกรรมที่วิจัยท้องถิ่นนำเสนอบทเรียนการดำเนินงานวิจัยตั้งแต่ การพัฒนาโจทย์วิจัย การปรับปรุงโจทย์วิจัย การพิจารณาโครงการวิจัย เวทีการทำความเข้าใจร่วมกับชุมชน การเก็บข้อมูล บทเรียนการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดแผนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหา การทดลองปฏิบัติการ และการสรุปผลการดำเนินงาน รวบรวมทั้งการนำเสนอบทเรียนการดำเนินงานของแต่ละโครงการวิจัย และการ

เชื่อมโยงเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่น จากเวทีดังกล่าวทำให้คณะทำงานได้กำหนดประเด็นและพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา โดยปี 2557 นี้เน้นที่ลุ่มน้ำปวนซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเลย เนื่องจากมีภัยคุกคามเกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เช่น การขยายพื้นที่การปลูกอ้อยในพื้นที่จนส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำ การใช้สารเคมี การบุกรุกพื้นที่ป่า การเปลี่ยนวิถีการทำนาสู่การทำไร่อ้อย นอกจากนี้ยังมีโครงการที่ต้องมีการดำเนินงานพื้นที่ ค้นหาความรู้เกี่ยวกับความรู้ในการจัดการระบบนิเวศต้นน้ำที่ยังขาดความรู้ในด้านนี้เพื่อพัฒนาเป็นสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และมีการพัฒนาโครงการที่เป็นโครงการต่อยอดให้กับชุมชนในพื้นที่ริมแม่น้ำโขงที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับแม่น้ำโขงและวิถีของแม่น้ำโขงที่เปลี่ยนไป โดยมีการดำเนินงานดังนี้

3.4.1 เวทีพัฒนาโครงการวิจัยระดับพื้นที่

การพัฒนาโครงการวิจัยระดับพื้นที่ดำเนินการตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2555 ถึง เดือน กุมภาพันธ์ 2556

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาพื้นที่ ค้นหาโจทย์และค้นหาคนหรือทีมวิจัยชุมชน
2. เพื่อร่วมกันพัฒนาร่างเอกสารงานวิจัยและนำเสนอขอรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับภาคีความร่วมมือที่เสนอพื้นที่ในการพัฒนาโครงการ
2. ขอรายชื่อผู้ประสานงานระดับพื้นที่ เพื่อประสานงานและทำสร้างเข้าใจ ถึงเป้าหมายการทำงานของทีมพี่เลี้ยง
3. การลงพื้นที่ทีมพี่เลี้ยงจะลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และร่างโครงการเป็นรายพื้นที่ โดยประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยง คณะทำงานและภาคีความร่วมมือเข้าร่วมการพัฒนาโครงการ
4. ร่วมกับชุมชนในการจัดทำร่างโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผลการดำเนินงาน

ในปี 2557 มีโครงการที่ได้รับการพัฒนาโครงการจำนวน 5 โครงการ จากจำนวนพื้นที่ในการพัฒนาโครงการจำนวน 8 พื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้

โครงการ รูปแบบการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในลุ่มน้ำปวนแล้งเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

การพัฒนาโครงการตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปวน ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับภาคีความร่วมมือที่เสนอพื้นที่ในการพัฒนาโครงการ ได้แก่ คุณดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการวิจัย การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก
2. ประสานงานระดับพื้นที่ ได้แก่ คุณสุกดา ตาปราบ คุณบังอร มะโนแก้ว เพื่อประสานงานและทำสร้างเข้าใจ ถึงเป้าหมายการทำงานของทีมพี่เลี้ยง

3. การลงพื้นที่ทีมพี่เลี้ยงจะลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และร่างโครงการเป็นรายพื้นที่ โดยประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยง คณะทำงานและภาคีความร่วมมือเข้าร่วมการพัฒนาโครงการ ร่วมกับชุมชนในการจัดทำร่างโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีการลงพื้นที่ในการพัฒนาโครงการจำนวน 2 ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ 1 วันที่ 13 ธันวาคม 2556 พื้นที่พัฒนาโจทย์โครงการ
ห้วยปวนแล้ง ณ โรงเรียนโคกสว่างพิทย

ครั้งที่ 2 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2557 ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์
โครงการห้วยปวนแล้ง ณ โรงเรียนโคกสว่างพิทย

โครงการศึกษาอาหารท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนตำบล
เอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย

โครงการตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปวน ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับภาคีความร่วมมือที่เสนอพื้นที่ในการพัฒนาโครงการ ได้แก่ คุณ
อภิญญา กรณลา ซึ่งเป็นคณะทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดเลย
2. ประสานงานระดับพื้นที่ ได้แก่ คุณกิตติพงษ์ ภาชี ผู้อำนวยการสถาบันไทย
เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อประสานงานและทำสร้างเข้าใจ ถึง
เป้าหมายการทำงานของทีมพี่เลี้ยง
3. การลงพื้นที่ทีมพี่เลี้ยงจะลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และร่างโครงการเป็นรายพื้นที่
โดยประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยง คณะทำงานและภาคีความร่วมมือเข้าร่วมการพัฒนา
โครงการ ร่วมกับชุมชนในการจัดทำร่างโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย โดยมีการลงพื้นที่ในการพัฒนาโครงการจำนวน 3 ครั้ง
ได้แก่

วันที่ 13 พฤศจิกายน 2556 ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์โครงการบ้าน
พรประเสริฐ ตำบลเอราวัณ

วันที่ 19 มีนาคม 2557 ลงพื้นที่ปรับแก้โครงการปี 57 ที่
บ้านพรประเสริฐ ตำบลเอราวัณ

โครงการศึกษาวงจรชีวิตของซัปปอมแก่เพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอ
วังสะพุง จังหวัดเลย (บ้านวังแท่น)

โครงการตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปวน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับภาคีความร่วมมือที่เสนอพื้นที่ในการพัฒนาโครงการ ได้แก่ คุณ
จักรพันธ์ สิงห์ลอ ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการแนวทางลดใช้สารเคมีในนาข้าว
กรณีศึกษา ชุมชนบ้านวังแท่น ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

2. ประสานงานระดับพื้นที่เพื่อจัดเวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานโครงการ แนวทางลดใช้สารเคมีในนาข้าว ภูมิศึกษา ชุมชนบ้านวังแท่น ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และการวางแผนการดำเนินงานในระยะต่อไป
3. การลงพื้นที่ทีมพี่เลี้ยงจะลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และร่างโครงการเป็นรายพื้นที่ โดยประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยง คณะทำงานและภาคีความร่วมมือเข้าร่วมการพัฒนาโครงการ ร่วมกับชุมชนในการจัดทำร่างโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีการลงพื้นที่ในการพัฒนาโครงการจำนวน 2 ครั้ง ได้แก่

วันที่ 14 พฤศจิกายน 2556 ลงพื้นที่สรุปบทเรียนโครงการ แนวทางลดใช้สารเคมีในนาข้าว ภูมิศึกษา ชุมชนบ้านวังแท่น ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และกำหนดแนวทางการพัฒนาโครงการระยะที่ 2

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2557 ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์โครงการปี 57

โครงการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาวะปัจจุบันและอนาคตของชาวประมงแม่น้ำโขง ภูมิศึกษาดำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (โครงการต่อยอด)

โครงการตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำและลุ่มแม่น้ำโขง ดำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับภาคีความร่วมมือที่เสนอพื้นที่ในการพัฒนาโครงการ ได้แก่ คุณชาญณรงค์ วงศ์ลา ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำโขงเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน
2. ประสานงานระดับพื้นที่เพื่อจัดเวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานโครงการศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำโขงเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน รวมทั้งกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มชาวประมงในแม่น้ำโขงอำเภอเชียงคาน
3. การลงพื้นที่ทีมพี่เลี้ยงจะลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และร่างโครงการเป็นรายพื้นที่ โดยประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยง คณะทำงานและภาคีความร่วมมือเข้าร่วมการพัฒนาโครงการ ร่วมกับชุมชนในการจัดทำร่างโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีการลงพื้นที่ในการพัฒนาโครงการจำนวน 2 ครั้ง ได้แก่

วันที่ 16 ตุลาคม 2556 ลงพื้นที่สรุปบทเรียนโครงการศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำโขงเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน

วันที่ 30 มกราคม 2557 ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์โครงการ

โครงการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรนิเวศศึกษาแม่น้ำเลยโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน ภูมิศึกษา: บ้านห้วยกะโปะ

ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย บริเวณต้นแม่น้ำเลย ตำบลหลักด่าน อำเภอภูพาน จังหวัด
เพชรบูรณ์

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับภาคีความร่วมมือที่เสนอพื้นที่ในการพัฒนาโครงการ
2. ประสานงานระดับพื้นที่ ได้แก่ คุณทวีต ราชิ อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยกะโปะ เพื่อประสานงานและทำสร้างเข้าใจ ถึงเป้าหมายการทำงานของทีมงานที่เลี้ยง
3. การลงพื้นที่ที่ทีมที่เลี้ยงจะลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และร่างโครงการเป็นรายพื้นที่ โดยประกอบด้วยทีมที่เลี้ยง คณะทำงานและภาคีความร่วมมือเข้าร่วมการพัฒนาโครงการ ร่วมกับชุมชนในการจัดทำร่างโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีการลงพื้นที่ในการพัฒนาโครงการจำนวน 2 ครั้ง ได้แก่

วันที่ 19 ตุลาคม 2556 ลงพื้นที่สรุปบทเรียนโครงการศึกษา
วิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำโขงเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับ
ชุมชน

วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2557 ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์โครงการปี 57
ห้วยกะโปะ

พื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโครงการอีก 2 โครงการ ได้แก่ ตำบลท่าสะอาด อำเภอนาดูน
จังหวัดเลย และตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย ได้มีการลงพื้นที่เปิดเวทีแต่ไม่สามารถพัฒนา
โครงการได้เนื่องจากพื้นที่ยังไม่พร้อมในการดำเนินงานเนื่องจากอยู่ในการปรับเปลี่ยนของการเมืองระดับ
พื้นที่และเป็นเป้าหมายในการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย แต่กระบวนการยังขาดความชัดเจน
ในการดำเนินงานจึงได้มีการชะลอการพัฒนาโครงการไว้ในช่วงปลายปี 2557

3.4.2 การพิจารณาโครงการระดับจังหวัด

เวทีพิจารณาโครงการระดับจังหวัด ดำเนินการใน วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2557 ณ ห้อง 137 คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มีจำนวนโครงการที่เข้ารับการพิจารณาจำนวน 5
โครงการ และมีผู้ทรงคุณวุฒิระดับพื้นที่จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทิน สุขคง คุณ
อภิญา วรรณลา และคุณสมยศ วิปัสสา มาให้ข้อเสนอแนะในการพิจารณาโครงการ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ชี้แจงวัตถุประสงค์ของเวทีพิจารณาโครงการ
2. ศูนย์ประสานงานนำเสนอยุทธศาสตร์การดำเนินงานวิจัย
3. ทีมวิจัยแต่ละทีมนำเสนอโครงการๆ ละ 15 นาที
4. ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะรายโครงการ

ผลการดำเนินกิจกรรม

โครงการ รูปแบบการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวศน์ลุ่มน้ำปวนแล้งเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำ
ตำบลโคกขาม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

นำเสนอโครงการโดย

1. นางบังอร มะโนแก้ว
2. นางสาวสุกดา ตาปราบ

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อโครงการควรเปลี่ยนเป็น “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการห้วยปวนแล้ง”
2. ความเป็นมาของโครงการควรมีการนำเสนอความสัมพันธ์ของกลุ่มน้ำกับวิถีชีวิตของชุมชนและทำให้เห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง
3. ประเด็นเนื้อหาอาจจะต้องเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาท้องถิ่น
4. ในการนำเสนอมีการใช้แผนที่ในการนำเสนอที่ชัดเจน และควรมีการเพิ่มเติมประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาลงไปในพื้นที่ที่จะทำให้งานมีน้ำหนักมากขึ้น
5. ในกระบวนการศึกษาข้อมูลควรมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่นที่มีอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ
6. ทีมวิจัยท้องถิ่นควรมีการเชื่อมประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อนำสู่การพัฒนาแผนของ อบต.

โครงการศึกษาอาหารท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนตำบล
เอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย

นำเสนอโครงการโดย

1. นางมรรณพมา สะดาแนน เฮย์โน้

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อโครงการ ควรปรับเป็น รูปแบบการศึกษาคุณค่าและมูลค่าอาหารท้องถิ่นของเยาวชน เพื่อฟื้นฟูป่า”ภูกระแต” หรือ รูปแบบการศึกษาคุณค่าอาหารท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูป่าภูกระแต โดยการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณ
2. ส่วนความเป็นมาต้องมีการเกริ่นให้เห็นความสำคัญของป่าภูกระแตว่ามีความสำคัญอย่างไรและอธิบายวิกฤติของป่าภูกระแตว่าเป็นอย่างไร ทำให้เห็นชัดมากยิ่งขึ้น
3. ควรมีการอธิบายถึงตัวเด็ก ว่าจะอย่างไรให้เด็กถึงจะรู้ คุณค่า มูลค่า ของป่า
4. ส่วนคำถามการวิจัย
 - a. คุณค่าอาหารท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารเป็นอย่างไร
 - b. เยาวชนในชุมชนมีส่วนร่วม และเข้าใจสถานการณ์ คุณค่า มูลค่า ของแหล่งอาหารป่า”ภูกระแต” อย่างไร

c. แนวทางการในการฟื้นฟู “ภูกระแต” เป็นอย่างไร

5. ด้านวัตถุประสงค์ควรปรับให้สอดคล้องกับชื่อโครงการ และ ตัวคำถามการวิจัย
6. เนื้อหาที่ยังขาดได้กลุ่มเป้าหมายหลักและกลุ่มเป้าหมายรอง พื้นที่เป้าหมายระยะเวลาในการดำเนินงาน กรอบแนวความคิดการวิจัยขั้นตอนในการดำเนินงาน จะสอดคล้องกับการทำงานของแผนงาน จะทำให้แต่ตัวกิจกรรมที่ชัดเจน แผนปฏิบัติ เห็นแต่แผนงาน วิธีการศึกษา จะได้ว่าทำช่วงไหน เวลาไหน เดือนไหน รายละเอียดของแผน จะทำให้เห็นการทำงานได้ชัดเจน

โครงการศึกษาวงจรชีวิตของชีป้อมแกเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย (บ้านวังแท่น)

นำเสนอโครงการโดย

1. นายจักรพันธ์ สิงห์ลอ

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. อธิบายวงจรชีวิตของชีป้อมแกให้ชัด ดึงเอาความรู้ของชาวบ้านมาอธิบายว่าอย่างไร
2. ควรมีการนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นของวงจรชีวิต ชีป้อมแก กับ ระบบนิเวศในนาข้าว มีความสัมพันธ์กันอย่างไร
3. นิยามศัพท์ให้คนอ่านแล้วได้เข้าใจว่า “ชีป้อมแก” คือตัวอะไร ดูเรื่องของภาษาท้องถิ่นที่เรียกกัน เช่น อำเภอนาแห้วเรียกว่าอะไร บ้านวังแท่นเรียกว่าอะไร ซึ่งแต่ละพื้นที่เรียกว่าอย่างไร
4. ต้องมีการอธิบายถึงระบบนิเวศน์ที่บอกว่าเสีย เสียเพราะอะไร อยากให้เขียนให้ชัด สุดท้ายต้องอธิบายว่า 1 ไร่ 1 แปลงที่ทำ ทำแล้วได้ผลผลิตเท่าไร ปริมาณเท่าไร ลดน้อยลง หรือ เพิ่มขึ้น
5. หากมีห้องปฏิบัติการเรื่องนี้โดยเฉพาะ ดูเรื่องของธรรมชาติ ควบคุมตัวแปรระบบนิเวศน์แบบปิด / เปิด เป็นอย่างไร หากมีการทดลองในโรงเรียน อาจจะเป็นสิ่งดีต่อไป
6. เป้าหมายของการวิจัยคือ แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ดังนั้นต้องทำให้ชัดเจนและหาตัวละครที่เป็นตัวจริงเสียงจริงออกมาให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูระบบนิเวศ

โครงการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาวะปัจจุบันและอนาคตของชาวประมงแม่น้ำโขง
กรณีศึกษาตำบลเชียงคาน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย (โครงการต่อยอด)

นำเสนอโครงการโดย

1. นายชาญณรงค์ วงษ์ลา

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. นิยามการเปลี่ยนแปลงคืออะไร อธิบายให้ชัด ถึงเรื่องของการ การเปลี่ยนแปลง การปรับตัวเพื่อที่จะหาทางพัฒนาทางเลือกในประมง / การจัดการท่องเที่ยว
2. จากสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวประมง 10 เรื่องใหญ่ ๆ อยากให้เป็นงานวิจัยต่อเนื่อง และแนวทางการปรับตัวให้ชัดว่าจะทำอย่างไร
3. ควรมีการทบทวนงานวิจัยที่เคยมีในพื้นที่อำเภอเชียงคาน เพื่อเป็นฐานความรู้ในงานวิจัยด้วย เช่น งานของ ดร.สุวารี สำราญ ที่ศึกษา “การจัดการท่องเที่ยวแบบโดยรวม การท่องเที่ยวแบบวัฒนธรรมของเชียงคาน”
4. งานวิจัยเรื่องนี้ควรลงลึกว่านิเวศวัฒนธรรมชาวเชียงคานหรือของชาวประมงเป็นอย่างไร เรามีภูมิปัญญา สามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างไร
5. ในกระบวนการอยากให้อีกหลายชาวประมงมาร่วมถ่ายทอด ทำให้อีกส่วนหนึ่งวิถีชีวิตชาวประมงไม่หายไป ทบทวนตัวภูมิปัญญา นำเสนอท่องเที่ยวให้ชัด
6. ในงานจะต้องสร้างทางเลือกให้นักท่องเที่ยวได้มาเรียนรู้ มากินมาอยู่ กับแพนอนอยู่แพ ไปเก็บหอยกาบ เห็นวิถีการดำเนินชีวิต และการปรับตัวเปลี่ยนแปลง คืออะไร เกิดขึ้นในปัจจุบัน
7. การจัดการท่องเที่ยวในนิเวศวัฒนธรรมของคนเชียงเป็นอย่างไร
8. ในการดำเนินการควรมีการศึกษาข้อมูลของนักท่องเที่ยวด้วยต้องการอย่างไร แล้วเราจะนำเสนอภูมิปัญญาของชาวประมงได้อย่างไร และควรมีหลายหน่วยงานที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วม

โครงการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรนิเวศศึกษาลุ่มน้ำเลยโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน กรณีศึกษา: บ้านห้วยกะโปะ

นำเสนอโครงการโดย

1. นายทวิต ราชี

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อโครงการมีส่วนร่วมการพัฒนาหลักสูตรนิเวศศึกษาลุ่มน้ำเลย โดยโรงเรียนและชุมชน บ้านห้วยกะโปะหมู่ที่ 6 ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ หรือ การพัฒนาหลักสูตรนิเวศศึกษาลุ่มน้ำเลย โดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน บ้านห้วยกะโปะ หมู่ที่ 6 ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา เช่น สภาพพื้นที่ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ลักษณะภูมินิเวศของพื้นที่ และทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่
3. คำถามการวิจัยต้องให้ชัดเจนว่าต้องการอะไร
4. กลุ่มเป้าหมายจะต้องให้ชัดเจนว่าเป็นใคร เด็ก ผู้รู้ในชุมชน หรือ ชุมชน

5. กลุ่มเป้าหมายให้ชัดถ้าหากสนใจประเด็นเด็กจะให้เด็กเข้ามีส่วนร่วมระบุในตัวกิจกรรม หากความแตกต่างให้เจอ ว่าเด็กอยากเรียนอะไร ออกแบบการเรียนรู้ร่วมกัน เริ่มจากตัวเด็กซึ่งทุนเดิมมีอยู่แล้วให้ดึงเอาความรู้ตรงนั้นออกมา
6. ต้องแสวงหาอัตลักษณ์ของต้นน้ำ (ไว้ในกิจกรรม)
7. ควรมีการประเมินแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

การพิจารณาโครงการระดับภาค

เวทีพิจารณาโครงการ วันที่ 7 มี.ค. 2557 ณ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ คุณมนตรี จันทวงศ์ คุณบุญเสริม เสียงสนั่น และคุณมัสยา คำแหง จังหวัดเลยมีโครงการเข้าพิจารณาทั้งหมด จำนวน 5 โครงการ มีผลการพิจารณาดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ทีมพี่เลี้ยงนำเสนอยุทธศาสตร์ของโหนด
2. ผู้ทรงให้ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ให้กับโหนดพื้นที่เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการและเสริมหนุนการทำงานในระดับพื้นที่
3. ทีมวิจัยชุมชนนำเสนอโครงการที่ขอรับงบประมาณสนับสนุนจาก สกว. ฝ่ายท้องถิ่น โครงการละ 20 นาที
4. ผู้ทรงให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยชุมชน
5. ทีมพี่เลี้ยงและทีมกลไกสรุปประเด็นเพื่อดำเนินการในขั้นต่อไป

ผลการพิจารณาโครงการมีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอโดยรวมของการดำเนินของพี่เลี้ยง

1. ยุทธศาสตร์โหนด จากการนำเสนอพบว่า ขอบเขตการดำเนินงานอาจยังไม่กว้างเท่าที่ควรในการขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่หรือการสร้างเกราะป้องกันการพัฒนาขนาดใหญ่ที่กระทบต่อวิถีชีวิตของคนเมืองเลย ดังนั้น ควรใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้และเพิ่มเนื้อหา/ประเด็นในการดำเนินงานหรือเครือข่าย เช่น ตัวอย่าง จ.เชียงใหม่ มีเครือข่ายขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตนเอง หรือการสร้างประชาคมของหลายพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นเพียงเชิงโครงสร้าง
2. ในพื้นที่ จ.เลย มีประเด็นในการดำเนินงานค่อนข้างมาก แต่ยังมีคามจำเป็นในการคัดเลือกบางประเด็นในการขับเคลื่อน ไม่สามารถนำทุกประเด็นมาขับเคลื่อนได้พร้อมกันทั้งหมด
3. เพิ่มเติมการสังเคราะห์บทเรียนการทำงานของโหนดที่ผ่านมา ทั้งจุดอ่อนที่ต้องเติม จุดแข็ง ประเด็นในการวิจัยที่ยังต้องทำต่อ ประเด็นวิจัยใดที่พบความรู้หรือคำตอบเพียงพอแล้ว ฯลฯ โดยอธิบายสถานการณ์การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแก้ไขปัญหาชุมชนน้ำปวนและผลที่เกิดขึ้น เพื่อการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ไม่ซ้ำซ้อน รวมทั้งประเด็นที่นำเสนออาจยังไม่ใช่อยุทธศาสตร์แต่เป็นเพียงประเด็นเป้าหมายสำคัญในการขับเคลื่อนเท่านั้น โดยเชื่อมโยงการวิเคราะห์พื้นที่กับความสำคัญในการขับเคลื่อนแต่ละประเด็น
4. การอธิบายเป้าหมายในการดำเนินงานควรสะท้อนให้เห็นภาพการพัฒนาลุ่มน้ำทั้งหมด ทุกภาคีภาคส่วนและอธิบายให้เห็นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีบทบาทในส่วนไหน หรือเกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง

5. เพิ่มเติมข้อมูลแผนที่ที่แสดงพื้นที่วิจัยในเอกสาร เพื่อสามารถวิเคราะห์ความรุนแรงหรือแนวโน้มผลกระทบที่อาจเกิดในแต่ละพื้นที่ (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ)

ผลการพิจารณาโครงการของชุมชนวิจัย จำนวน 5 โครงการมีรายละเอียดดังนี้

โครงการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรนิเวศน์ศึกษากลุ่มน้ำเลยโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน กรณีศึกษา: บ้านห้วยกะโปะ

นำเสนอโครงการโดย

1. นายทวิต ราชี

ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อโครงการควรปรับเป็น การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเขตเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย
2. ควรกำหนดนิยามคำว่าท้องถิ่น กลุ่มเป้าหมาย ว่ามีขอบเขตเชิงกายภาพ จำนวน ฯลฯ อย่างไร เพื่อกำหนดขอบเขตในการดำเนินงานให้ชัดเจน
3. ควรวิเคราะห์นิเวศในพื้นที่ให้ชัดเจน ว่ามีพืชใด ทรัพยากรพื้นที่เป็นแบบใด สัตว์ ฯลฯ แล้วเชื่อมโยงกับต้นทุนและปัญหาของชุมชนอย่างไร จึงจะนำไปสู่เป้าหมายและกระบวนการวิจัยที่สอดคล้องกับนิเวศพื้นที่นั้น โดยการเลือกเนื้อหาหรือประเด็นในการฟื้นฟูที่ต้องทำลำดับต้นๆ ก่อน เช่น พื้นที่ จ.อุบล ไซกบเป็นตัวชี้วัดนิเวศโคก จะเห็นว่าไม่จำเป็นต้องทำทุกเรื่อง แต่เลือกบางเรื่องที่ทำแล้วสามารถเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่นได้
4. วัตถุประสงค์การศึกษามีการกำหนดว่าจะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาหลักสูตรเป็นคำที่ใหญ่มาก ดังนั้น จึงควรย่อหรือกำหนดให้เล็กลงเหลือเฉพาะสิ่งที่จับต้องได้ เช่น เป้าหมายในการวิจัยคือเพื่อกำหนดพื้นที่ตัวอย่างในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกันของชุมชนกับโรงเรียนโดยใช้ความรู้ด้านไฟ หรือเพื่อการฟื้นฟูป่าริมห้วย ซึ่งหากฟื้นฟูริมห้วยได้จะส่งผลต่อรายได้จากทรัพยากร
5. เพิ่มเติมเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งโรงเรียน ครู ชุมชน นักเรียน ฯลฯ
6. ด้านกระบวนการศึกษา ควรออกแบบเพื่อตอบคำถามให้ได้ว่าจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับท้องถิ่นได้อย่างไร และสร้างเครื่องมือในการวิจัยอาจมีทั้งการนำกฎหมาย หรือข้อมูลทางนโยบาย ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องใช้ทันทีเมื่อเริ่มโครงการวิจัย
7. เพิ่มเติมตารางกิจกรรม/ปฏิทินกิจกรรม เพื่อให้เห็นช่วงเวลาในการดำเนินงาน

โครงการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

นำเสนอโครงการโดย

1. นางบังอร มะโนแก้ว

2. นางสาวสุกดา ตาปราบ

ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อโครงการควรปรับเป็น โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชน ในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. โจทย์ยังแคบ มีขอบเขตเพื่อนำงานไปใช้เฉพาะในพื้นที่ จึงควรพัฒนาโจทย์ร่วมกับชุมชน เพิ่มเติม โดยวิเคราะห์กลุ่มคนหรือหน่วยที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนเรื่องราวเหล่านี้ จะทำให้ได้ทิมวิจัยที่มีองค์ประกอบกว้างขึ้น
3. เพิ่มเติมข้อมูลสภาพพื้นที่ สถานการณ์ในพื้นที่ สภาพปัญหาหรือทุนชุมชน สาเหตุของ ปัญหาแล้วขมวดเป็นปัญหานำการวิจัย และทบทวนการวิเคราะห์ปัญหาบางเรื่องที่สำคัญ มีผลต่อชุมชนและไม่กว้างเกินไปสำหรับการขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรม
4. ควรวิเคราะห์ปัญหา และสถานการณ์ในชุมชนให้ลึกมากกว่าเดิม เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ใช้โรงเรียนและการจัดการกระบวนการเรียนรู้เป็นหลักในการแก้ไขปัญหา อาจยังไม่เพียงพอ เนื่องจากยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก เช่น ผู้นำชุมชน หน่วยงาน ผู้มีส่วนกำหนดนโยบาย
5. เป้าหมายการวิจัยที่ต้องการให้เกิดแผนจัดการห้วยปวนแล้งอย่างมีส่วนร่วม แต่ยังไม่อาจมีข้อจำกัดเนื่องจากแม้ว่าสามารถจัดทำแผนได้แต่อาจติดปัญหาด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ควรปรับเป้าหมายจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เป็นการพยายามแก้ไขปัญหาหรือจัดการลุ่มน้ำปวนแล้งโดยผู้ขับเคลื่อนแก้ปัญหาคือผู้ใหญ่มีบทบาทหลัก และใช้กระบวนการเรียนรู้ของเด็กเป็นกระบวนการเสริมหรือการสืบทอด
6. การศึกษาอาจไม่ใช่เพียงการศึกษาเพื่อฟื้นฟู แต่ควรเป็นการยกระดับงานวิจัยที่มากขึ้น เช่น การยกระดับเข้าสู่โครงสร้าง (โครงสร้างพื้นที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด ฯลฯ) โดยแผนการจัดการทรัพยากรเป็นแผนการจัดการสำหรับหน่วยงาน องค์กรชุมชน ฯลฯ (ไม่ใช่แนวการจัดการทรัพยากรที่ใช้ในชุมชนเท่านั้น)
7. คำถามการวิจัย ควรประกอบด้วย บริบทชุมชน ระบบนิเวศเป็นอย่างไร สถานการณ์ ปัญหา สาเหตุ(ภายใน ภายนอก)และผลกระทบ กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่ผ่านมา และทุนทางสังคม
8. กรอบการศึกษา/การออกแบบงานวิจัยปรับขั้นตอนการดำเนินงานให้สอดคล้อง(สลับกิจกรรมที่จำเป็นต้องทำก่อนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการลำดับต้นๆ)

โครงการ การฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าวของชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
นำเสนอโครงการโดย

นายจักรพันธ์ สิงห์ลอ

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อโครงการควรปรับเป็น “ภูมิปัญญาขับเคลื่อนกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว...หรือโครงการการพัฒนาตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ในนาข้าว...”
2. ควรเพิ่มกระบวนการสร้างตัวชี้วัดนิเวศของชุมชน ก่อนและหลังการฟื้นฟู
3. เพิ่มเติมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับขับเคลื่อน(ภูมิปัญญา) ซึ่งนักวิจัยนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศ คุณค่าของขับเคลื่อนอาจอธิบายมิติที่มีต่อ

4. ผนวกกับการพัฒนาตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศนา ทั้งนี้ ต้องเพิ่มข้อมูลสนับสนุนการเลือกทำตัวชี้วัด
5. ควรมีการปรับใช้ความรู้ภูมิปัญญาในการพัฒนาตัวชี้วัดผนวกกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นทุนเดิมของนักวิจัย
6. เพิ่มทีมหรือกลุ่มเป้าหมายให้มากขึ้นเพื่อสร้างพลังในการต่อสู้กับบริษัท
7. รูปแบบการทดลองอาจมีหลายแบบ เช่น แปรลงส่วนตัว แปรลงวิจัยร่วม ฯลฯ
8. กรอบการศึกษา/การออกแบบงานวิจัย อาจเป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างใช้สารเคมีกับอินทรีย์ แล้ววัดนิเวศนาข้าวทั้ง 2 พื้นที่

โครงการ รูปแบบการศึกษาคุณค่าอาหารท้องถิ่นของเด็กและเยาวชน เพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย

นำเสนอโดย

นายกิตติพงษ์ ภาชี

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ปรับโจทย์วิจัยเป็น การศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าภูกระแต
2. ที่มาและความสำคัญเพิ่มเติมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า (ใคร ใช้ประโยชน์อะไร ปริมาณมากน้อยแค่ไหน)
3. วัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ได้แก่ บริบทชุมชน ทรัพยากรในป่าและการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสำคัญและการใช้ประโยชน์
4. เพิ่มเติมสถานการณ์ปัญหาที่มีทั้งหมดได้ เช่น เหมือง ขยะ ฯลฯ แต่สรุปไว้ว่างานวิจัยนี้เลือกเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น
5. เพิ่มเติมขั้นตอนการฟื้นฟูป่าในช่วงกลางของการศึกษา
6. กำหนดกระบวนการโปรโมทหรือการสื่อสารข้อมูลงานวิจัยเป็นขั้นตอนหนึ่งในการศึกษา การใช้ประโยชน์จากป่า เช่น นักสื่อสาร นักศึกษา นักพฤกษศาสตร์ เพื่อเป็น hidden agenda ของงานวิจัยกับประเด็นร้อนที่เกิดขึ้นในพื้นที่
7. สร้างกระบวนการที่ทำให้เห็นเด็กและเยาวชนจะเป็นปัจจัยหนึ่งในการเปิดภาพของการใช้ประโยชน์จากป่าและการฟื้นฟูป่า

โครงการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
นำเสนอโครงการโดย

นายชาญณรงค์ วงศ์ลา

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. กรอบการศึกษากำหนดที่วิจัยเป็นชาวประมงจาก 14 หมู่บ้าน อาจทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้ยาก เนื่องจากภาระด้านการจัดการ
2. ด้านวัตถุประสงค์การศึกษาไม่ควรเน้นการจัดตั้งองค์กรท่องเที่ยวเพื่อเป็นกลุ่มทางธุรกิจ
3. ด้านกระบวนการศึกษา การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างอาชีพใหม่ของชาวประมงที่มีปัญหารายได้ลดลงต้องวิเคราะห์ถึงความเหมาะสม สอดคล้อง หรือเป็น

คำตอบในการแก้ปัญหาหรือไม่เช่น หากจัดการท่องเที่ยว จะมีชาวบ้านที่ต้องเข้าเวรในแต่ละวันสำหรับบริการนักท่องเที่ยว แต่ถ้าวันนั้นเป็นวันที่ปลาขึ้น แล้วชาวบ้านต้องเสียประโยชน์จากการหาปลา เป็นต้น หากยังคงใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ต้องสร้างจุดต่างของงานนี้

สรุปผลการพิจารณาโครงการ

ผลการพิจารณาโครงการของพื้นที่จังหวัดเลยผ่านทั้ง 5 โครงการ แต่เป็นการผ่านแบบมีเงื่อนไข โดยให้มีการดำเนินการดังนี้

1. ให้มีการปรับแก้โครงการตามข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ
2. เมื่อปรับแก้เสร็จให้ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ โดยส่งไปที่กลไกอีสาน แล้วกลไกส่งไปที่คุณมัสยา คำแหง เพื่อตรวจสอบ
3. เมื่อตรวจสอบเสร็จเรียบร้อยให้ส่งต่อไปที่โหนดจังหวัดเลยเพื่อประสานงานพื้นที่เพื่อปรับปรุงและจัดทำร่างสัญญาโครงการ
4. โหนดจัดทำร่างสัญญาโครงการเพื่อส่งต่อไปที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่นเพื่อทำสัญญาโครงการตามขั้นตอนของ สกว.

ผลการดำเนินการพัฒนาโครงการปี 2557 มีการที่ได้รับการอนุมัติและทำสัญญาทั้งหมดทั้งสิ้น 5 โครงการ ดังนี้

1. โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวทีเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย
2. โครงการ กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
3. โครงการ ศึกษาภูมิปัญญาเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
4. โครงการ การศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
5. โครงการ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขั้นหนุนเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

เป็นขั้นตอนที่พี่เลี้ยงดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่นให้เกิดความเข้าใจในดำเนินงานวิจัยและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักวิจัยและชุมชน เพื่อให้การดำเนินการเกิดผลสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงประเด็นโดยรูปแบบในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นดังนี้

แผนเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในระดับพื้นที่รายโครงการ

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในระดับพื้นที่เป็นหัวใจสำคัญในการหนุนงานวิจัยระดับที่ ซึ่งทำให้พี่เลี้ยงและทีมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปพร้อมกันและช่วยกันแก้ไขปัญหาหรือการลงไปให้กำลังใจการดำเนินงาน การลงพื้นที่ติดตามงานระดับพื้นที่มี 2 วิธี ได้แก่ วิธีแรก เป็นการลงพื้นที่ตามแผนงานหนุนเสริมงานวิจัยตามประเด็นงานที่สอดคล้องกับกระบวนการดำเนินงานวิจัย เช่น เวทีทบทวนโครงการ เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลระดับชุมชน เวทีสรุปข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เวทีนำเสนอข้อมูลและแสวงหาทางเลือก การทดลองปฏิบัติการ เวทีสรุปการปฏิบัติการ และเวทีสรุปผลการวิจัย เป็นต้น โดยกำหนดแผนไว้โครงการละ 4 ครั้ง วิธีที่สอง เป็นลงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่นอกแผนการหนุนเสริมซึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นในการดำเนินงานของโครงการวิจัยและหนุนเสริมการดำเนินงานของชุมชนวิจัยตามประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนวิจัย โดยในปี 2557 มีโครงการเป้าหมายดังนี้

การเสริมพลังอำนาจชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนปี 2556 จำนวน 6 โครงการ

1. โครงการการพัฒนาแหล่งเรียนรู้อาหารท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

วันที่ 9 มกราคม 2557 เข้าร่วมเวทีการประชุมเพื่อเตรียมการปฏิบัติการตามแผนการดำเนินโครงการของพื้นที่

วันที่ 12 มกราคม 2557 เข้าร่วมกิจกรรมเมนูอาหารท้องถิ่นเพื่อรวบรวมเมนูอาหารท้องถิ่นที่จะทำเป็นเมนูท้องถิ่นหลักสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้

2. โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ

วันที่ 28 มกราคม 2557 ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีการวางแผนการปฏิบัติงานและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านห้วยม่วง

วันที่ 4 มีนาคม 2557 ลงพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมมหกรรมไข่มดแดง เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนในพื้นที่และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลป่าภูหินเหล็กไฟ

3. โครงการการปรับตัวของคนร้อนท้องคำริมแม่น้ำโขงในสภาวะเปลี่ยนแปลง ตำบลปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย

วันที่ 17 ธันวาคม 2556 ลงพื้นที่เพื่อเข้าร่วมเวทีการเก็บข้อมูลตามกรอบการศึกษาและติดตามงาน ด้านการเงินกับโครงการ

วันที่ 4 มีนาคม 2557 ลงพื้นที่ติดตามหนุนงานร่วมเวทีปากชมเพื่อวางแผนการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

วันที่ 26-27 มีนาคม 2557 ลงพื้นที่เข้าร่วมอบรมมัคคุเทศน์น้อย ณ ศูนย์การเรียนรู้เทศบาลปากชม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตของคนร้อนท้องในแม่น้ำโขง

4. โครงการศึกษาข้อมูลชลประทานเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพผลและความคุ้มค่าการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบนฐานความรู้ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ กรณีศึกษา บ้านหนองเอี่ยน ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2557 ลงพื้นที่เพื่อเข้าร่วมการประชุมกรรมโครงการเพื่อวางแผนการดำเนินงานโครงการ

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2557 เข้าร่วมกิจกรรมปรับปรุงคลองส่งน้ำบ้านหนองเอี่ยน และจัดทำแผนที่เขตบริการของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า และสรุปยอดด้านการเงินกับหัวหน้าโครงการและทีมวิจัย

วันที่ 16 เมษายน 2557 ลงพื้นที่ติดตามรายงานและติดตามเอกสารการเงินเพื่อทำการปิดโครงการ สืบเนื่องจาก หัวหน้าโครงการ นายประพันธ์ ชันดี ได้เดินทางไปทำงานต่างประเทศ และเลขานุการ คุณนิรุต ได้เสียชีวิต ซึ่งมีคุณชาญยุทธ์ นาคนวน เข้ามาทำงานเป็นตัวแทนประสานงานในการดำเนินงานโครงการวิจัยให้สำเร็จและมีการแต่งตั้งให้คุณชาญยุทธ์ นาคนวน และนัดพูดคุยกัน

วันที่ 14 พฤษภาคม 2557 ลงพื้นที่ร่วมชี้แจงพูดคุยเตรียมงานกับนายชาญยุทธ์ นาคนวน พร้อมนายสมยศ วิปัสสา ที่ปรึกษาโครงการเพื่อทำความเข้าใจและวางแผนการดำเนินงาน ณ วิทยุชุมชนคนกุหลอง

วันที่ 2 มิถุนายน 2557 ลงพื้นที่ติดตามเอกสารการเงินและติดตามเอกสารรายงานโครงการประสานงานเรื่องการเปลี่ยนหัวหน้าโครงการ พร้อมขอสำเนา นายชาญยุทธ์ นาคนวนรับรองเอกสารเพื่อจัดการส่งไปยังฝ่ายต่อไป

วันที่ 8 กรกฎาคม 2557 เข้าร่วมเวทีสรุปผลการดำเนินงานโครงการบ้านหนองเอี่ยน ณ บ้านผู้ใหญ่บ้าน ฯ เพื่อชี้แจงผลการดำเนินโครงการ ผลที่เกิดขึ้น ทั้งผลดีและปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นกับโครงการ และนำเสนอชี้แจงงบประมาณ ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำต่อไป

5. โครงการศึกษาตัวชี้วัดคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลยตอนต้นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา บ้านเลยดาวตาด ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย ระยะที่ 2

วันที่ 4 ตุลาคม 2556 ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีชี้แจงโครงการและร่วมวางแผนการดำเนินโครงการ

วันที่ 15 มกราคม 2557 ลงพื้นที่เพื่อเข้าร่วมเวทีสรุปบทเรียนการดำเนินโครงการ

วันที่ 30 มกราคม 2557 ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีนำเสนอผลการดำเนินโครงการวิจัยกับชุมชน และร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ดำเนินโครงการกับทีมวิจัย

6. โครงการการเรียนรู้คุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอิลิคที่มีต่อคน ต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาอิลิค ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

วันที่ 19 พฤศจิกายน 2556 ลงพื้นที่เพื่อสรุปข้อมูลตามกรอบการศึกษาเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการเข้าร่วมเวทีอบรมวิเคราะห์ข้อมูล งานภาคีเครือข่ายที่ ภูฝอยลม จังหวัดอุดรธานี

วันที่ 13 มกราคม 2557 ลงพื้นที่ติดตามงานบ้านนาอิลิค เพื่อสรุปข้อมูล วางแผนเวทีวิเคราะห์ข้อมูล

วันที่ 28 มกราคม 2557 ลงพื้นที่เพื่อเสริมหนุนการเขียนรายงานความก้าวหน้าระดับพื้นที่

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2557 ลงพื้นที่เพื่อติดตามหนุนงาน การเงิน รายงานความก้าวหน้า

การเสริมพลังอำนาจชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนปี 2557 จำนวน 5 โครงการ

โครงการ กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวน
แล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

วันที่ 29 กรกฎาคม 2557 เข้าร่วมเวทีประชุมทีมวิจัย และที่ปรึกษา

โครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิด กระบวนการดำเนินงานร่วมกันและประเมินผลการ
ดำเนินงานสถานที่ ห้องประชุมโรงเรียนเลยสว่างวิทยาคม ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
จัดกิจกรรมวันที่

วันที่ 31 กรกฎาคม 2557 เวทีจัดทำแนวทางการทำงาน และวางกรอบในการศึกษา
ข้อมูลและทำความเข้าใจกับพื้นที่เป้าหมาย 9 ชุมชน สถานที่ ห้องประชุมโรงเรียนเลยสว่างวิทยาคม
ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จัดกิจกรรมวันที่

วันที่ 20 สิงหาคม 2557 เข้าร่วมเวทีเปิดตัวโครงการห้วยปวนแล้งในระดับชุมชนบ้านชำ
นกจิก เป็นเวทีทำความเข้าใจและวางแผนการดำเนินงานร่วมกับของทีมีวิจัยกับชุมชน และมีการ
แลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นร่วมกัน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความสัมพันธ์ของ
ของชุมชนกับห้วยปวนแล้ง

โครงการ ศึกษาภูมิปัญญาขับไล่แมลงกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะ
พุง จังหวัดเลย

วันที่ 27 กรกฎาคม 2557 ลงพื้นที่เข้าร่วมเวทีทำความเข้าใจร่วมกับทีมวิจัย ณ โรงเรียน
บ้านวังแท่น ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และร่วมวางแผนการดำเนินงานโครงการร่วมกัน

วันที่ 24 สิงหาคม 2557 เวทีประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งเป็นแผนการ
ดำเนินงานโครงการที่ทีมวิจัยวางแผนตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงการศึกษาความหมายร่วมกันของชุมชนในการ
ดำเนินโครงการ

โครงการ การศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและ
เยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย

วันที่ 19 สิงหาคม 2557 เดินทางเข้าร่วมเวทีเปิดตัวโครงการปี 57 ของโครงการป่าภู
กระแต ณ โรงเรียนบ้านโป่งศรีโทน เป็นกิจกรรมที่ทางทีมได้เชิญนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง เปิดตัวโครงการ
และชี้แจง และแนะนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น และทำความเข้าใจในการ
ดำเนินงานและวางแผนในการจัดกิจกรรมร่วมกันครั้งต่อไป

วันที่ 30 กันยายน 2557 เข้าร่วมเวทีออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลตาม
วัตถุประสงค์โครงการและเรียนรู้เครื่องมือในการศึกษาข้อมูล เช่น แผนที่เดินดิน ปฏิทินฤดูกาล ผังชุมชน
และการออกแบบสอบถาม

โครงการ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของ
ชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

วันที่ 29 กรกฎาคม 2557 เข้าร่วมเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย/ ที่ปรึกษา เพื่อทำ
ความเข้าใจวัตถุประสงค์การดำเนินงานโครงการ ขั้นตอนในการดำเนินงาน กรอบระยะเวลาในการ
ดำเนินงานและเรียนการ และวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

วันที่ 31 สิงหาคม 2557 ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยเพื่อชี้แจงการดำเนินโครงการร่วมกับ
ชาวประมงที่เข้าร่วมโครงการและแนวทางการดำเนินงานรวมทั้งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จาก ดร.
สุภาวดี สำราญ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวทีเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย

วันที่ เดือน 2557 ลงพื้นที่เพื่อเข้าร่วมเวทีชุมชนเพื่อชี้แจงโครงการ โดยการ
ดำเนินการมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนและกรรมการสถานศึกษาเพื่อ

แผนเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในระดับเครือข่าย

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในระดับเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดเลยมีการวางแผนการ
ดำเนินไว้ใน 2 ระดับ ได้แก่ ระดับจังหวัด และระดับภาค

แผนเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในระดับจังหวัด

เวทีรายงานความก้าวหน้าโครงการของปี 2556

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2557

สถานที่ ณ ห้อง 137 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 21 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการที่ได้รับการสนับสนุน
2. เพื่อนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานที่ผ่านมา
3. เพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานวิจัย
4. เพื่อสรุปบทเรียนผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานงานกับพื้นที่จำนวน 6 พื้นที่
2. ประสานงานสถานที่ คณะทำงานและที่ปรึกษาโครงการเพื่อเข้าร่วมการดำเนินการจัดเวที
3. ดำเนินการจัดเวทีในวันที่ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2557 เวลา 09.00 - 15.30 น. ณ

ห้อง 137 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

4. สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม

ผลการดำเนินงาน

เวทีรายงานความก้าวหน้าโครงการปีที่ 56 เป็นการทบทวนในการดำเนินงานที่ผ่านมาของแต่ละโครงการและร่วมสะท้อนเสนอปัญหาของแต่ละพื้นที่ที่เกิดในระหว่างการทำเนิงานเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างโครงการอื่นๆซึ่งกันละกัน อีกทั้งยังได้บทเรียนจากการดำเนินการวิจัยได้ทราบผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการวิจัย มีการนำเสนอประเด็นและหัวข้อในการทำวิจัยจำนวน 6 โครงการดังนี้

1. โครงการ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้อาหารท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและความรู้ที่จะนำมาสู่การถ่ายทอดความรู้ในแหล่งเรียนรู้อาหารท้องถิ่นบ้านศรีเจริญ
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและผู้รู้ในชุมชนให้เป็นวิทยากรกระบวนการและวิทยากรผู้ให้ความรู้พัฒนาระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้สนใจ
3. เพื่อพัฒนาสื่อที่สามารถสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารท้องถิ่น
4. เพื่อสรุปบทเรียนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้อาหารท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารบ้านศรีเจริญ

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้อาหารท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร
2. ศึกษาองค์ประกอบและความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้กับกลุ่มเป้าหมาย
3. พัฒนานักวิจัยและผู้รู้ในชุมชนให้เป็นวิทยากรกระบวนการและวิทยากรผู้ให้ความรู้พัฒนาระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้สนใจ เช่น การอบรมการกิน อยู่ เพื่อสุขภาพ ความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูอาหารท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำ การฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำ เป็นต้น
4. พัฒนาสูตรสำเร็จหมู่บ้านด้านความมั่นคงทางอาหารและสร้างครัวเรือนต้นแบบให้เป็นวิทยากรที่มีองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดได้
5. จัดทำสื่อเพื่อการเรียนรู้ เช่น นิทรรศการ สื่อวีดีโอ
6. จัดกิจกรรมเรียนรู้ ทา กิน อยู่ เพื่อฟื้นฟูต้นน้ำ
7. สรุปและถอดบทเรียนการสร้างการเรียนรู้ภายในแหล่งเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น
 1. พัฒนาสูตรอาหารท้องถิ่น จำนวน 9 สูตรอาหาร
 2. ปฏิทินอาหารท้องถิ่น / ตาราง
 3. ได้เรื่องของสถานที่เรียนรู้ ว่าอยู่ที่ไหนบ้าง 4 แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้
 - ศูนย์การเรียนรู้ / ป่า
 - โคกสูง

- ห้วยแสม
- ห้วยคู
- 4. ครอบครัวต้นแบบ มี 7 ครอบครัว เรื่องความมั่นคงทางอาหาร
- 5. ได้สื่อ VDO
- 6. กิจกรรมการหาอยู่หากินพื้นฟูต้นน้ำ
 - เกิดอะไรขึ้นบ้าง/ใครบ้าง/ได้เรียนรู้อะไร
- 7. สื่อเรื่องแหล่งเรียนรู้
 - นิทรรศการยังไม่ได้ทำ
 - สื่อวิดีโอ ทำแล้วยังไม่สมบูรณ์

สถานีเรียนรู้

- มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้
 - ซึ่งมีสภาพของพื้นที่
 - วิทยากร/ทีมวิจัย ว่าด้วยเรื่องอาหาร มีทั้งหมด 9 คน
 - เอกสาร ยังไม่ได้ดำเนินการ
 - มีกระบวนการทำให้ความรู้ต่อทั้งคนชุมชนและนอกชุมชน หรือที่เรียกว่า “หลักสูตรอบรม”
 - กิจกรรม การปฏิบัติการการฟื้นฟู
 - แผนที่สถานี (ยังขาด)

ปัญหาอุปสรรค

1. สภาพของความแห้งแล้ง ซึ่งตอนนี้แม่น้ำแล้ง การฟื้นฟูฝักริมห้วยเลยยังไม่สามารถที่จะทำได้
2. การทำสื่อ VCD ไม่สอดคล้องกับงานพื้นที่ยังไม่บรรลุเป้าวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอ
3. กิจกรรมที่ดำเนินไม่สอดคล้องตามแผนซึ่งมีการปรับให้สอดคล้องกับโครงการ

บทเรียนที่เกิดขึ้น

1. ทีมวิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถ เป็นวิทยากรได้
2. สามารถนำข้อมูลที่วิจัยเสนอต่อสาธารณะ /ชุมชนเพิ่มมากขึ้น
3. นักเรียนในโรงเรียนได้เข้ามาเรียนในสถานีเรียนรู้
4. ชุมชนได้เรียนรู้ปฏิทินอาหารท้องถิ่น
5. ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูห้วยแสม/ห้วยคู
6. ได้สถานที่ต้นแบบ

2. ชื่อโครงการ การปรับตัวของคนร้อนทองคำริมแม่น้ำโขงในสภาวะเปลี่ยนแปลง ตำบลปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย

คำถามการวิจัย

1. บริบทของชุมชนตามริมแม่น้ำโขง และสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขงในพื้นที่อำเภอปากชมเป็นอย่างไร
2. สภาพปัญหาและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนร้อนทองคำได้อย่างไร
3. ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนร้อนทองคำริมแม่น้ำโขงเป็นอย่างไร
4. รูปแบบการปรับตัววิถีชีวิตของคนร้อนทองคำริมแม่น้ำโขงตำบลปากชม จังหวัดเลย เป็นอย่างไรจะอนุรักษ์ให้คงอยู่และสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนตามริมแม่น้ำโขง และสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขงในพื้นที่อำเภอปากชม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนร้อนทองคำ
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนร้อนทองคำริมแม่น้ำโขง
4. เพื่อศึกษารูปแบบการปรับตัววิถีชีวิตของคนร้อนทองคำริมแม่น้ำโขงตำบลปากชม จังหวัดเลย

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาบริบท สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขงในพื้นที่อำเภอปากชมและบริเวณการร้อนทองคำ
2. ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของคนในชุมชน อาชีพ ความเป็นอยู่ สภาพปัญหา และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน ปัจจัยที่มีผลกระทบปัญหาของคนร้อนทองคำ ศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของคนร้อนทองคำ ข้อมูลสถิติปัญหา และข้อมูลสถานการณ์ของคนร้อนทองคำจากแหล่งข้อมูลต่าง
3. ศึกษาการปรับตัวของคนร้อนทองคำริมแม่น้ำโขงในสภาวะเปลี่ยนแปลง ตำบลปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก

1. คนร้อนทองคำฝั่งน้ำโขงเทศบาลตำบลปากชม	จำนวน	30 คน
2. เด็กและเยาวชน	จำนวน	30 คน

กลุ่มเป้าหมายรอง

1. ผู้นำชุมชน	จำนวน	30 คน
2. เด็กและเยาวชนทั่วไป	จำนวน	30 คน

กิจกรรมการดำเนินงาน

การทำแผนที่เส้นทางคนร่อนทอง และศึกษาวิถีชีวิตคนร่อนทอง อำเภอปากชม

1. ทำให้รู้ว่าทองอยู่ตรงไหน ทำให้เห็นแต่ละตอน เกาะ เป็นบุง บริเวณร่ม เป็นที่สำหรับร่อนทอง ก็จะมีที่โคกไผ่ วัดโนนศรีสะอาดจะมีทองเยอะ ถัดด้านเหนือขึ้นไปจะมีบ้างที่ ตั้งแต่วัดลงมา ซึ่งปัจจุบันทำวัดจะไม่ค่อยมีเท่าไร

2. จำนวนคนร่อนทอง 20 - 30 คน อยู่ที่ หมู่ 4

3. ช่วงเวลา กพ - พค เยอะสุดจะช่วง มีนาคม เมษายน

ศึกษาสภาพปัญหา

1. ปัญหาสภาพเศรษฐกิจ เนื่องมาจากกาเปลี่ยนแปลง เช่น น้ำโขงขึ้นเปลี่ยน สังคมเปลี่ยนอาชีพเปลี่ยน

2. คนร่อนทองปรับตัวอย่างไร ตอนนี้อยู่ในช่วงของศึกษา

3. เนื่องจากน้ำโขงขึ้นลงไม่เป็นปกติถ้าน้ำโขง

4. ผลกระทบต่อลูกหลาน ซึ่งเป็นการตั้งคำถามร่วมกันว่า วิถีชีวิตคนร่อนทองมีผลกระทบต่อลูกหลานอย่างไรบ้าง การทำมาหากินเป็นอย่างไร

5. เครื่องมือสำหรับคนร่อนทอง

6. แวก เป็นเครื่องมือประจำบ้านเหมือนเสียม จอบ เพาะ เป็นภาชนะสำหรับเก็บกินทรายจากการใช้แวกขุดเอามาใส่เพาะ บ้าง เป็นเครื่องมือร่อนทอง ทำด้วยไม้ประดู่

7. ขั้นตอนในการร่อนทอง เริ่มต้นจากการหาแหล่งแร่ทองคำ วิธีการโดยการสังเกตโดยความชำนาญ ซึ่งจะเอาแวก ไปขุดดู เอาบวงวางลงที่น้ำเอาตะกร้าหาบวางบ้างอีกครั้งหนึ่ง เอาทรายกะเยาะกระกล่ำห่าง ทรายเมล็ดเล็กก็ลงไปบ้าง บ้างที่จะเหลือจะเป็นทรายเม็ดเล็กๆร่อนทราบเอาน้ำใส่ จนเหลือเศษทรายสุดท้ายก็จะตรวจสอบด้วยสาจาวามีทองคำ

ปัญหาอุปสรรค

1. ช่วงการดำเนินการ น้ำในแม่น้ำไม่ลดลงเหมือนเดิมทำให้ไม่เกิดดอนทราย ทำให้คนร่อนทองของไม่สามารถไปร่อนทองได้ ทำให้การศึกษาวถีชีวิตของคนร่อนทองไม่สามารถทำได้แต่ก็ปรับแผนโดยการศึกษาบทกระดาชเพื่อให้เห็นกระบวนการต่าง ๆ ในการร่อนทองและการดำเนินชีวิตของคนร่อนทอง

บทเรียน

1. เกิดความภูมิใจได้ที่ได้ร่วมโครงการ ทำให้มีเก็บรวบรวมภูมิปัญญาเกี่ยวกับการร่อนทอง

2. คนร่อนทองได้มาร่วมกลุ่ม รวมตัวกัน

3. ได้เรียนรู้ เรื่องของการดูลงทอง

3. ชื่อโครงการ การเรียนรู้คุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอิลิคที่มีต่อคน ต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาอิลิค ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

คำถามการวิจัย

คำถามหลัก

1. การเรียนรู้คุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอียูเล็คที่มีต่อคน ต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อม จะสามารถฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างไร

คำถามรอง

1. บริบท และสภาพการเปลี่ยนของชุมชนและสิ่งแวดล้อมอดีต จนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ความสัมพันธ์ของผักอียูเล็ค ที่มีต่อคน ต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร
3. การฟื้นฟูคุณค่า ความสัมพันธ์ของผักอียูเล็คที่มีต่อคน ต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท และสภาพการเปลี่ยนของชุมชนและสิ่งแวดล้อมอดีต จนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาคุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอียูเล็ค ที่มีต่อคน ต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อหาแนวทางการเรียนรู้คุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอียูเล็คที่มีต่อคน ต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายหลัก

1. กลุ่มผู้สูงอายุบ้านนาอียูเล็ค	จำนวน	30 คน
2. กลุ่มลูกหลาน นักเรียนโรงเรียนบ้านนาอียูเล็ค	จำนวน	42 คน
3. กลุ่มปลูกพืช ทำไร่ ทำสวน	จำนวน	10 คน

กลุ่มเป้าหมายรอง

1. ประชาชนในพื้นที่	จำนวน	50 คน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	จำนวน	5 หน่วยงาน ได้แก่
เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตร , เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน, เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลวังสะพุง		
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง, เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลวังสะพุง		

ขั้นตอนการดำเนินงานคือ

1. ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับทีมนักวิจัยท้องถิ่น
2. ประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจและชี้แจงการดำเนินงาน

โครงการให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นร่วมกัน

3. ประชุมทีมวิจัยเพื่อออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลและกำหนดแผนการ

ดำเนินงานโครงการวิจัย

4. เวทีศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านนาอียูเล็ค
5. เวทีค้นหาแนวทางการเรียนรู้คุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอียูเล็คกับชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและสำรวจทรัพยากรผักพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน
6. ศึกษาคุณค่าและความสัมพันธ์ของผักอียูเล็ค ที่มีต่อคน ต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม
7. ศึกษาการใช้ผักอียูเล็คในการปรุงทำเป็นอาหาร เพื่อเป็นการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และพัฒนาให้เกิดเมนูอาหารเพื่อสุขภาพจากผักอียูเล็คของชุมชน

ด้านปัญหา

1. ปัญหาด้านการเขียนการบันทึกข้อมูลสืบเนื่องด้วยมีแต่คนกลุ่มอายุมาก การเขียนนั้นยังซ้ำข้อมูลบางอย่างหายไปพร้อมกับผู้เฒ่าผู้แก่ที่เสียชีวิตแล้ว
2. ทีมวิจัยมีเวลาที่ไม่ตรงกันทำให้การนัดหมายในการเฝ้าระวังเกิดความล่าช้า ซึ่งนักวิจัยส่วนใหญ่เป็นกรรมการหมู่บ้านมีกิจกรรมที่ต้องทำในหมู่บ้านตลอดเวลา เช่นงานบุญ งานประเพณีต่างๆ เป็นต้น
3. การเก็บข้อมูลเกิดปัญหาเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านข้อมูลไม่ตรงกันทำให้ข้อมูลไม่สมบูรณ์
4. คนในชุมชนยังไม่เข้าใจถึงการทำงานเป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม
5. ทีมวิจัยยังไม่ค่อยเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองเท่าที่ควรและส่วนใหญ่ไม่เก่งด้านการจดบันทึกและงานเอกสาร ทำให้ล่าช้า
6. สภาพอากาศบางช่วงไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมได้ เช่นฝนตก
7. แผนโครงการระยะที่ 2 กิจกรรมครั้งต่อไป “การศึกษาดูงานที่ขอนแก่น อำเภอเขื่อนอุบลรัตน์ ”
4. โครงการ ศึกษาตัวชี้วัดคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลยตอนต้นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิศึกษา บ้านเลยดาวตาด ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ระยะที่ 2

คำถามของการวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

ชุมชนจะเรียนรู้ตัวชี้วัดคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลยด้วยการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักวิชาการอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

จะมีสร้างการเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านนิเวศวิทยาแม่น้ำเลยกับชุมชน และการดูแลรักษาแม่น้ำเลยให้กับเด็ก เยาวชน และประชาชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลยได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างการเรียนรู้ตัวชี้วัดคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลยด้วยการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักวิชาการ
2. เพื่อสร้างการเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านนิเวศวิทยาแม่น้ำเลยกับชุมชน และการดูแลรักษาแม่น้ำเลยให้กับเด็ก เยาวชน และประชาชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้ใช้ความร่วมมือของผู้ส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย นักวิจัยท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ราษฎรชาวบ้าน เด็ก เยาวชน และประชาชน โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ขั้นปฏิบัติการ

1. พัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเลยด้วยการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักวิชา

2. กิจกรรมในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแม่น้ำเลย และการสร้างการเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านนิเวศวิทยากับชุมชน

3. พัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรในระดับโรงเรียน

ระยะที่ 2 ขั้นประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงาน

1. เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินการวิจัย โดยใช้วิธีการประเมินแบบมีส่วนร่วมจากภาคีที่เกี่ยวข้อง

2. จัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณะ

ปัญหาที่เกิดขึ้น

1. ทีมนักวิจัยท้องถิ่นมีเวลาว่างไม่ตรงกันทำให้เป็นปัญหาต่อการดำเนินงาน

4. ชื่อโครงการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ คำถามการวิจัย

1. องค์ความรู้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟเป็นอย่างไร

2. จะพัฒนาองค์ความรู้ให้หลักสูตรการเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟได้

อย่างไร

3. ชุมชนจะมีวิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟได้อย่างไร

4. จะสร้างการเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตชุมชนกับอาหารตามฤดูกาล และจัดทำเส้นทางการศึกษา

ธรรมชาติ อย่างไร

5. ชุมชนจะสามารถจัดทำคู่มือเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟได้อย่างไร

6. บทเรียนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการสร้างการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทบทวนองค์ความรู้และจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ

2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ

3. เพื่อจัดทำคู่มือเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ และจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ

4. เพื่อจัดการการเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตชุมชนกับป่าภูหินเหล็กไฟ

5. เพื่อสรุปบทเรียนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ

ผลการดำเนินการ

1. การจัดประชุมทีมวิจัยและชุมชนเพื่อทำความเข้าใจโครงการและวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน และทบทวนความรู้ที่ได้จากดำเนินโครงการวิจัยระยะที่ 1

2. จัดเวทีประชุมเพื่อทบทวนองค์ความรู้และจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้และศึกษาของค้ประกอบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ ซึ่งชุมชนได้กำหนดพื้นที่เรียนรู้ไว้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก คือศูนย์เรียนรู้โดยใช้ศาลาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้และจะพัฒนาเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน ส่วนที่สอง คือพื้นที่เรียนรู้ โดยใช้ป่าภูหินเหล็กไฟเป็นพื้นที่เรียนรู้ ประกอบด้วยลักษณะของป่าภูหินเหล็กไฟ การใช้ประโยชน์จากป่า การอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์น้ำ เช่น การทำฝาย การบวขป่า การสร้างพระพุทธรูป การสร้างศาลเจ้าปู่เพื่อดูแลป่า เป็นต้น

3. อยู่ระหว่างการจัดทำคู่มือเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศป่าภูหินเหล็กไฟ และจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ

ปัญหาอุปสรรค

1. ในพื้นที่ยังมีความกังวลใจเกี่ยวกับการเข้ามาขอสัมปทานเหมืองแร่ในพื้นที่ทำให้การดำเนินขาดความต่อเนื่อง

2. กระบวนการจัดการความรู้ยังทำได้ยากเนื่องจากชุมชนเองไม่มีประสบการณ์ในการดำเนินการ

3. ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้เฉพาะเอาอุปกรณ์และของเก่ามาร่วมกันไว้ที่วัดแต่ยังไม่สามารถนำความรู้มาจัดการได้

6. ชื่อโครงการ ศึกษาข้อมูลชลประทานเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบนฐานความรู้ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ กรณีศึกษา บ้านหนองเอี่ยน ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

คำถามการวิจัย

1. การจัดกลไกการบริหารจัดการองค์กรของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำจะสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าการการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าได้อย่างไร
2. การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการน้ำ ได้แก่ การจัดสรรน้ำ กฎระเบียบหรือข้อบังคับ การตรวจสอบการประเมินผลการดำเนินการ จะสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าการการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าได้อย่างไร
3. การประเมินความคุ้มค่าในการบริหารจัดการน้ำ ได้แก่ การได้มาซึ่งน้ำ, การนำน้ำมาใช้ในการปลูกพืชอะไรบ้าง, ผลต่อการเพิ่มผลผลิตหรือไม่ จะสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าการการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าได้อย่างไร
4. กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำจะสามารถสร้างระบบการติดตามการส่งน้ำบนฐานความรู้ของชุมชนได้อย่างไร

5. บทเรียนการดำเนินการศึกษาข้อมูลชลประทานเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบนฐานความรู้ของกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อจัดกลไกการบริหารจัดการองค์กรของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำจะสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการน้ำบนฐานความรู้ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
3. เพื่อประเมินความคุ้มค่าในการบริหารจัดการน้ำบนฐานความรู้ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
4. เพื่อสร้างระบบการติดตามการส่งน้ำบนฐานความรู้ของชุมชน
5. เพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินการศึกษาข้อมูลชลประทานเพื่อการปรับปรุง

การดำเนินงาน

1. ประชุมชี้แจงโครงการกับทีมวิจัยท้องถิ่นและคณะกรรมการโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า
2. ดำเนินการวาดแผนที่หมู่บ้าน และแผนที่คลองส่งน้ำและการตรวจสอบคลองน้ำเพื่อจัดทำระบบการจัดการน้ำโดยชุมชน

ปัญหาที่พบ

1. ยังไม่ได้จัดอีกหลายกิจกรรม เนื่องจากอยู่ในช่วงการเลือกตั้งทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากทีมวิจัยบางส่วนลงสมัครการเมืองท้องถิ่น

กิจกรรมเวทีบวชนโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนในปี 2557 จำนวน 5 โครงการ

วันที่ 2 สิงหาคม 2557

สถานที่ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านวังแท่น

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 28 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเตรียมความพร้อมนักวิจัยท้องถิ่น
2. เพื่อวางแผนการทำงานร่วมกันของนักวิจัยท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการเงิน

ขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน

1. ประสานคณะทำงานและที่ปรึกษา โครงการปี 57 โดยการกำหนดจำนวนผู้เข้ากิจกรรมโครงการละ 5 คน เพื่อเข้าร่วมเวที
2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการการประชุม
3. ดำเนินการประชุมและพัฒนาศักยภาพนักวิจัย
4. สรุปบทเรียนการดำเนินกิจกรรม

ผลการดำเนินงาน

นักวิจัยได้ทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจกรรมครั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของนักวิจัยท้องถิ่น และวางแผนแผนการทำงานร่วมกันของนักวิจัยท้องถิ่น พัฒนาศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการเงิน เริ่มตั้งแต่การเตรียมคน เตรียมทีม เตรียมชุมชน เครื่องมือ อุปกรณ์ กรอบการศึกษาข้อมูลและเครื่องมือในการศึกษา เช่น แผนที่เดินดิน แผนที่ทรัพยากร ปฏิทินชุมชน เห็นการสำคัญในชุมชน (timeline) ซึ่งทีมวิจัยที่เข้าร่วมเวทีได้แก่ โครงการที่ได้รับการอนุมัติและทำสัญญาโครงการในปี 2557 จำนวน 5 โครงการ ได้แก่ คือ

1. โครงการวิจัย กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. โครงการ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย
3. โครงการ การศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย
4. โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเขตเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย
5. โครงการ ศึกษาภูมิปัญญาเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

นอกจากนี้ยังได้ทบทวนแนวคิดการวิจัยตั้งแต่ความหมายการวิจัย คืออะไร เช่น การวิจัยก็คือการสำรวจ การขอหา สิ่งที่ไม่รู้แล้วอยากหาคำตอบ การค้นหาแนวทางในการค้นหาปัญหา การค้นหาคำตอบ อธิบายคำถามปัญหา หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ค้นหา และ หาคำตอบ พิสูจน์ดู อยากรู้ อะไรก็ค้นหาคำตอบ ค้นหาสถานการณ์ปัญหาสิ่งที่เราอยากรู้ด้านลบและบวก และได้นำเสนอกระบวนการวิจัยสู่เส้นทางการวิจัย

1. การพัฒนาโจทย์วิจัย วิเคราะห์ชุมชน ยกวางโครงการ รวมคน รวมความคิด
2. การเตรียมการ เตรียมทีม เตรียมคน เตรียมชุมชน
3. เก็บข้อมูล
4. สรุปวิเคราะห์
5. หาทางเลือก/แผน
6. ปฏิบัติการ
7. สรุปวิเคราะห์
8. นำเสนอ
9. ขยายผล/การใช้ประโยชน์

การกำหนดคุณสมบัตินักวิจัย (เป็นทีม/เป็นคนท้องถิ่น) ควรเป็นอย่างไร ได้แก่

1. ชี้สงสัย / ชอบคิด / อยากรู้ อยากเห็น
2. ชอบพูด ชอบถาม ชอบฟัง ชอบปฏิบัติ
3. ขอม/ จอบเบ้ง

4. เป็นกลาง
5. ซื่อสัตย์
6. ไม่ด่วนสรุป
7. นักทดลอง
8. ต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
9. ต้องรับผิดชอบ / อดทน
10. มีความพยายาม
11. ตรงต่อเวลา
12. ต้องสุภาพเรียบร้อย / ต้องวิเคราะห์เป็น / นักเขียน

ซึ่งในกระบวนการวิจัยจะต้องมีการพัฒนาและค้นหาคนที่มีคุณสมบัติดังกล่าว เช่น เด็ก ชอบถาม ผู้ใหญ่ชอบ นักเขียน มีคนคอยบันทึกสิ่งที่เราเห็น ในการอธิบาย เช่น เจอหมอกมากินข้าวอยู่ ว่างสะพุง หลายโค้ง อยู่บ้านเลยดาวตาด เลยวังไสย์ ปรากฏการณ์ต้องช่วยเขียน / ช่วยบันทึก มีคนมาช่วย อธิบายที่เห็นภูเขา สายหมอก ถนน รถ มีคน ถนน โค้ง ธรรมชาติ เราจะอธิบายความสุขออกมาให้ได้ ต้อง มีองค์ประกอบนักวิจัย ต้องหาความถนัดให้ตัวเองให้เจอ

กระบวนการทบทวนโครงการ โดยให้แต่ละทีมทบทวนโครงการตนเองดังนี้

1. โครงการวิจัย ชื่อ อะไร
2. ปัญหาหลักในโครงการ ที่เราต้องการแก้ไข คือ อะไร
3. คำถามและวัตถุประสงค์ที่เราต้องการหาคำตอบคืออะไรบ้าง
4. ถึงตอนนี้ทีมวิจัยเราทำอะไรไปบ้างแล้ว สิ่งที่ยากทบทวนหรือทำเพิ่มเติม คือ

อะไร

หลังจากนั้นจะมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันของทีมวิจัยทั้ง 5 ทีมเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกันเชิงเครือข่ายในการจัดกิจกรรมเวทีอบรมการแตกกรอบและออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล

กิจกรรม เวทีอบรมการแตกกรอบและออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล

สถานที่ ม่านเมฆ ทะเลหมอกรีสอร์ท ตำบลปวนพุ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย
วันที่ 16-17 สิงหาคม 2557

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 26 คน ทีมวิจัย จำนวน 24 คน ทีมพี่เลี้ยง 2 คน
วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นให้สามารถสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชน
2. เพื่อให้ นักวิจัยท้องถิ่นได้เรียนรู้เทคนิคการเก็บข้อมูลและสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้
3. เพื่อให้ทีมวิจัยเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงานในระดับพื้นที่ของแต่ละโครงการ

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานงานกับพื้นที่จำนวน 5 พื้นที่
2. ประสานงานสถานที่ คณะทำงานและที่ปรึกษาโครงการเพื่อเข้าร่วมการดำเนินการจัดเวที-ไ
3. ดำเนินการฝึกอบรมนักวิจัยท้องถิ่นและพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยในวันที่ วันที่ 16-17 สิงหาคม 2557 เวลา 09.00 - 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงแรม ม่านเมฆรีสอร์ท ตำบลปวนพ อำเภอนองหิน จังหวัดเลย
4. สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ผลการดำเนินการ

เริ่มจากให้ทุกคนได้แนะนำตัว ทักทาย ทำความรู้จักกันโดยให้บอกชื่อ และ โครงการที่ตัวเองทำ และแลกเปลี่ยนในการเก็บข้อมูล และให้นักวิจัยได้มาเรียนรู้เรื่องการแตกกรอบอย่างไร ได้ข้อมูล แนวไหน ใช้เครื่องมืออะไร โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นให้สามารถสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชนเพื่อให้นักวิจัยท้องถิ่นได้เรียนรู้เทคนิคการเก็บข้อมูลและสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้ โดยยกตัวอย่างของอาการ เช่นการทำปลาทอด ต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง ก็จะมีมะกรูด ตะไคร้ แดงกวาสลัด และตัวอย่างที่ 2 ว่าด้วยเรื่องของ โต๊ะอาหารประกอบด้วยอะไรบ้าง ที่ทุกคนได้เห็น ช่วงพักกินข้าวเที่ยง ที่ผ่านมาก จะทำให้เห็นว่า มีแก้ว 10 ตัว , จาน ถ้วย ช้อน แก้ว ส่วนอาหารก็จะไขเจียว ผัดผัก ต้มจืด ปลาทอด น้ำพริกกะปิ ผลไม้ รู้ได้จากไหน ก็คือได้จากการสังเกต ได้ชิม / ทดลอง ได้รสชาติเป็นอย่างไร และก่อนที่จะมาเป็นอาหาร เราต้องมีการวางแผน คือขั้นตอนการปรุง เริ่มตั้งแต่เตรียมวัตถุดิบ จนถึงขั้นตอนลงมือทำ ซึ่งเกี่ยวกับงานวิจัยอย่างไร ก็คือ

1. มีเป้าหมายที่ต่างกัน
2. มีขั้นตอนต่างกัน
3. คำถามการวิจัยที่แตกต่างกัน
 - กรอบข้อมูลเรื่องอะไรบ้าง ยกตัวอย่างที่ต้องทำให้สัมตำอร่อยต้องทำอะไรบ้าง
 - วัสดุอุปกรณ์ โดยจะมี ครก ,สาก , จาน ,ช้อน ,มีดสองคม
 - วัตถุดิบ มี มะละกอ , มะนาว , พริก , กระเทียม , ปลาแร่ , มะเขือเครือ มะกอก ,น้ำปลา ,ผงชูรส ,น้ำตาล , ปรุง
 - มะละกอที่จะอร่อย จะเป็นพันธุ์ แยกดำ , พันธุ์พื้นบ้าน (นิยมที่สุด) , พันธุ์ราชบุรีพันธุ์ไส้เทียน

เมื่อยกตัวอย่างแล้วทำให้เห็นถึงการการแตกรายละเอียดออกมาให้ชัด และคำถามที่เราอยากรู้คือเรื่องอะไร กรอบงานวิจัยซึ่งได้มาซึ่งข้อมูลมานั้นก็เช่นกัน พอได้รับรู้แนวทางทฤษฎีแล้ว ก็ได้แบ่งให้แต่ละกลุ่มได้ทดลองแตกกรอบเนื้อหาประเด็นของตนเอง ที่จะต้องนำไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง และดูวิธีการ ประเด็นไหน ใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บข้อมูล พร้อมนำเสนอดังนี้

โครงการวิจัย กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟู
ทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดเลย

คำถามวิจัย

1. บริบทชุมชน ระบบนิเวศน์ ในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยปวนแล้งเป็นอย่างไร
2. สถานการณ์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยปวนแล้งเป็น

อย่างไร

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในนิเวศน์ลุ่มน้ำปวนแล้งเป็นอย่างไร
4. ศักยภาพในด้านต่างๆของชุมชนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ระบบนิเวศน์ ในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหา สาเหตุและผลกระทบในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยปวน
3. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
4. เพื่อศึกษาศักยภาพในด้านต่างๆ ของชุมชน

แล้ง

ประเด็นในการศึกษาข้อมีดังนี้

1. ประวัติหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน ดูเรื่องของ ผู้ก่อตั้ง , ที่มาชื่อของหมู่บ้าน , เหตุการณ์สำคัญๆ ,
2. การเมือง/การปกครอง ก็จะแยกเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ และ ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ,
3. การศึกษา , จำนวนประชากร
4. พื้นที่ห้วยปวนแล้ง ดูเรื่องของต้นน้ำ , ลำห้วยสาขา , จำนวนหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์
5. วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ติดลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง
6. การหาอยู่หากินตามลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ดูวิถีชีวิตทั้งคนในอดีต , คนในปัจจุบัน ส่วนด้านการใช้ประโยชน์ อดีต , ปัจจุบัน ว่ามีการใช้ประโยชน์อย่างไร ส่วน
7. ด้านวัฒนธรรม/ความเชื่อ ดูว่ามีที่ดิน หลักบ้าน ฝั่ปุดา ความเชื่อเรื่องหาอยู่หากิน ความเชื่อเรื่องการเกษตร , ความเชื่อเรื่องหลักบ้าน , ความเชื่อตอนปุดา
8. เหตุการณ์สำคัญ / ลำดับการพัฒนา โครงการพัฒนานั้นมีอะไรบ้าง เริ่มตั้งแต่เมื่อไร เริ่มตั้งแต่ฝ่ายการขุดลอก , ถนน , ไฟฟ้า / น้ำประปา การพัฒนาที่ดิน การพัฒนาพืชเศรษฐกิจ ปอ , อ้อย , ยางพารา , ปาล์ม , ข้าวโพด
9. การใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำ พื้นที่ทำกิน , ที่อยู่อาศัย , ที่สาธารณะ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ เพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ต้องรู้ประวัติหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน ว่าใครเป็นคนก่อตั้ง เหตุการณ์สำคัญ เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ลำน้ำปวนแล้ง ดูเรื่องของพื้นที่ ความเป็นมาอย่างไร ที่มาของชื่อ ทำไมถึงชื่อปวนแล้ง มีต้นกำเนิดจากที่ใด ห้วยปวนแบ่งออกเป็นกี่สาย ต้องอธิบายให้ชัด มีกี่ลำน้ำสาขา มีน้ำพุเต่าไร มีกี่ห้วย จำนวนหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์ รูปแบบการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นพื้นที่ทำกิน ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ใช้พื้นที่สาธารณะการใช้ประโยชน์จากน้ำ มีกี่หมู่บ้านที่นำไปใช้น้ำประปา

เท่าไร ส่วนหนึ่งเอาไปใช้ในการเกษตร ใช้อุปโภค ยังมีอยู่ แต่ก่อนใช้น้ำปวนแล้ง อย่างไร ใช้ประโยชน์อย่างไรในอดีต และปัจจุบัน ใช้อย่างไร การหาอยู่หากิน ห้วย วัง ชื่อ วัง บ้างที่ยังไม่เหลือ ดูเรื่องของตะกอน น้ำดินเขิล การพัฒนาลุ่มน้ำปวนอย่างไร ประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับห้วยปวนแล้ง ใครดูแล เช่น ปู่ หลุบ ผ่านความเชื่อ ในระยะทาง 30 กิโลเมตร ระบบนิเวศ ว่าเรื่องของ น้ำ , คุณภาพน้ำ , ปริมาณน้ำ เป็นอย่างไร

โครงการ ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

คำถามการวิจัย

1. บริบท สภาพปัญหาและระบบนิเวศในนาข้าวในพื้นที่ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยเป็นอย่างไร
2. วงจรชีวิตของข้าวปทุม เป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยเป็นอย่างไร
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้เกี่ยวกับข้าวปทุมเป็นอย่างไร
4. การฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าวด้วยภูมิปัญญาข้าวปทุม ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหาและระบบนิเวศในนาข้าวในพื้นที่ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาวงจรชีวิตของข้าวปทุม เป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุงจังหวัดเลย
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้เกี่ยวกับข้าวปทุม
4. เพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าวด้วยภูมิปัญญาข้าวปทุม ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ประเด็นในการศึกษาข้อมูลได้แก่

1. ศึกษาประวัติหมู่บ้าน , ที่นา / ที่ไร่ , อาชีพ ,
2. ความเชื่อที่สำคัญ นาข้าว เช่น เอาปุ๋ยเข้านา บุญเข้าลาน บุญข้าวกล้า ข้าวต้องจำ คำแรกทำอะไรต้องหามาให้เจอ ข้าวประดับดิน ข้าวสากวางไว้กับกิน (หากให้เจอ) บุญข้าวสาว
3. ความรู้เรื่องข้าวต้องมีความรู้ สามารถที่จะตอบได้ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าว ,
4. นิเวศในนาข้าวเป็นอย่างไร เช่น แหล่งน้ำที่ใช้ สิ่งที่ต้องให้ได้ คือ นิเวศในนาข้าว มีผักมีปทุมมีหอย สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ขุ่ยที่ปทุมแฉ
5. จำนวนเกษตรกรที่ทำนา

6. อาชีพ หลัก ได้แก่เกษตร (ทำไร่ ทำนา) รับราชการ อาชีพรอง ขายล็อตตอรี รับจ้างทั่วไป

7. สภาพปัญหาชาวบ้านใช้สารเคมีมากทำให้ที่ดินทำกินเสื่อมโทรม จำนวนการใช้สารเคมี ชนิดของสารเคมี ค่าใช้จ่าย ความมั่งคั่งของชาวบ้าน ดินเสื่อมโทรม ภูมิอากาศแห้งแล้ง , ระบบนิเวศในนาข้าว คูพื้นที่นา จำนวนไร่ , แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำปวน น้ำสวย , พืช วัชพืช ในนาข้าว สำคัญอย่างไร ,สัตว์ บก น้ำ หอย ปลา กุ้ง ขี้ปอมแจ , ครึ่งบกครึ่งน้ำ ปู กบ เขียด ,

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปุ๋ยจากธรรมชาติ (ขี้ปอมแจ) , ดินสร้างพืช องค์ความรู้เกี่ยวกับขี้ปอมแจ ทำให้รู้วงจรชีวิตขี้ปอมแจ ที่พักอาศัย ประโยชน์ที่ได้รับ (พืช สัตว์ ดิน) ธรรมชาติฟื้นฟูธรรมชาติ , การฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าวด้วยภูมิปัญญาขี้ปอมแจ

โครงการ การศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย

คำถามวิจัย

1. สภาพบริบททางกายภาพและทางภูมิศาสตร์ป่าภูกระแตเป็นอย่างไร
2. การใช้ประโยชน์และสภาพปัญหาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากการใช้ประโยชน์จากป่าภูกระแตเป็นอย่างไร
3. การใช้ประโยชน์จากป่าภูกระแตอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร
4. การฟื้นฟูป่าภูกระแตของเด็กและเยาวชนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบททางกายภาพและทางภูมิศาสตร์ป่าภูกระแต
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์และสภาพปัญหาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากการใช้ประโยชน์จากป่าภูกระแต
3. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าภูกระแตอย่างยั่งยืน
4. เพื่อค้นหาทางเลือกในการฟื้นฟูป่าภูกระแตของเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณ (ปฏิบัติการ)

โดยมีประเด็นการศึกษาดังนี้

บริบทป่าภูกระแต / บริบทชุมชน สังคม การศึกษา ครุวัเรียน ประชากร ชาย หญิง พื้นที่ทำกินเหตุการณ์ต่างๆ ที่ตั้งชุมชน , เรื่องเพื่อศึกษาทางกายภาพทางกายภาพของป่าภูกระแต ประเภทของป่า ป่าโคก ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง , ที่ตั้ง ที่ไหน เทาไร พื้นที่ของป่า ที่ตั้ง ความสูง ระดับน้ำทะเล ป่าภูกระแตเป็นชนิดอะไร , ตำนาน / นิทาน ต้องเพิ่ม , พื้นที่บุกรุก ว่าเป็นป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ประเภทไหน , การใช้ประโยชน์ของป่า (อธิบายภายใต้บทที่ 2 ที่เราใช้) ก็อย่าง / ก็ประเภท , การทิ้งขยะ, เครื่องมือ ใช้งานรอบปี หรือ ปฏิทิน ว่าเราพืชอะไรบ้าง เช่นดอกไม้ เห็ด หน่อไม้ ออกช่วงไหน , มีสมุนไพร / เามาใช้ประโยชน์ก็ใกล้ต่อปี / มูลค่าของการใช้ประโยชน์ของป่า , ป่าโคก เป็นลักษณะเด่น ป่าเห็ด หน่อไม้ ผักหวาน มดแดง

บริบทของชุมชน ต้องดูที่ตั้งรอบพื้นที่ป่ารอบภูกระแต มีพื้นที่ทำกิน การตั้งรอบหมู่บ้าน การศึกษา สังคม การใช้ที่ดิน ภาษา การหาอยู่หากินของไทยและไทใต้ ที่หาประโยชน์ของป่า

ประโยชน์ของการใช้ป่า คือ คนที่มีการศึกษาน้อย แต่มีความรู้เรื่องการหาอยู่หากินเก่ง ที่เข้าใจมากที่สุด ส่วนใหญ่จะรุ่นอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป , จากป่าที่เป็นแหล่งอาหาร ตอนนี้อยากเปลี่ยนที่ทิ้งขยะ , กระบวนการเรียนรู้ให้กับทีม ว่ามีกี่อย่าง ตอบโจทย์ออกมา ,วัฒนธรรม หมู่บ้าน ต้องสอบถามหลายๆกลุ่ม คน , ตลาดนัด อยู่ในส่วนของเศรษฐกิจ ตลาดนัดชุมชน เวลาผ่านไป ถูกบุงกรุก รายได้ คนต้องไปขายลอตเตอรี่ การไปหาเงินนอกบ้านทำให้คนไปขายลอตเตอรี่ , หากความหมายของกายภาพ ของ พื้นที่ และ คำว่า ภูมิศาสตร์ เป็นของพื้นที่เอง นิยามศัพท์ ออกมา

โครงการ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

คำถามการวิจัย

1. องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชาวประมงที่จะนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวได้อย่างไร
2. การดำเนินชีวิตและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
3. สภาพปัญหา และปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและเชิงนิเวศของชาวประมงแม่น้ำโขงอำเภอเชียงคานเป็นอย่างไร
4. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการนำเสนอความรู้และภูมิปัญญาของชาวประมงต่อนักท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเชียงคาน
3. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและเชิงนิเวศของชาวประมงแม่น้ำโขงอำเภอเชียงคาน
4. เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมง

ประเด็นของโครงการปรับตัวของการเปลี่ยนแปลงแม่น้ำโขง ได้ดังนี้

ความรู้ภูมิปัญญาของชาวประมงคืออะไร และ เกี่ยวกับ แม่น้ำโขง น้ำขึ้น น้ำลง แต่ละปี ไล่ ขึ้น นิเวศ เกษะ แก่ง ความยาว ประมาณ 24 กิโลเมตร ปากเจ็อน ถึง แก่งคุดคู้ ประมาณ 25 กิโลเมตร มีเกาะ มีหาด มีโคก ชุมชนที่อยู่ตามริมแม่น้ำโขง ดูว่าสิ่งไหนที่สำคัญกับชาวประมง ที่คิดว่าสำคัญที่สุด แก่ง เก้า แก่งใหม่ วิธีการหาปลา ของแต่ละระบบนิเวศ จากไหนถึงไหน การหาปลาอยู่ไหน เพราะว่าเป็นที่ท่องเที่ยว และปลอดภัย ความเชื่อ ของการลงเรือ การนับถือเจ้าพ่อ นับถือพญานาค เจ้าพ่อ มีก็เจ้าพ่อ ทักษะการเป็นไกด์ ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยว สภาพปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันของเชียงคาน สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชาวประมงควรเป็นอย่างไร การทำเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยว และการบริหารจัดการในกลุ่มชาวประมง

โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเขตเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย

คำถามวิจัย

คำถามหลัก

จะมีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ระบบนิเวศแบบมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูต้นน้ำเลยได้อย่างไร ?

คำถามรอง

1. การฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำเลยมีแนวทางอย่างไร
2. ระบบนิเวศน์ ความสัมพันธ์และความสำคัญที่มีต่อชุมชนบ้านห้วยกะโปะ
3. จะมีรูปแบบการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระบบนิเวศต้นน้ำเลยไปสู่การจัดการเรียนรู้ ในโรงเรียนบ้านห้วยกะโปะและขยายผลการเรียนรู้ไปสู่โรงเรียนอื่นในพื้นที่ ได้อย่างไร ?

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบนิเวศน์ ความสัมพันธ์และความสำคัญที่มีต่อชุมชนบ้านห้วยกะโปะ
2. เพื่อจัดการองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศน์ต้นน้ำเลย
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ระบบนิเวศเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย
4. เพื่อยกระดับการเรียนรู้ระบบนิเวศต้นน้ำเลยให้เชื่อมโยงไปสู่การจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนบ้านห้วยกะโปะและขยายผลการเรียนรู้ไปสู่โรงเรียนอื่นในพื้นที่

ได้ประเด็นเนื้อหา ดังนี้คือ การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

- สิ่งที่เราต้องรู้ คือ ระบบนิเวศน์ของต้นน้ำเป็นอย่างไร ภายใต้กระบวนการเรียนรู้
- ระบบนิเวศน์ต้นน้ำ มีสภาพเป็นอย่างไร เรื่อง ดิน น้ำ ป่า พืช
- ภูมิศาสตร์ของต้นน้ำเป็นอย่างไร ดินน้ำป่า เป็นอย่างไร ป่าที่ยังไม่ถูกการบุกรุก

สภาพป่าในอดีตเป็นอย่างไร / ปัจจุบันเป็นอย่างไร มีพื้นที่ป่า มีกี่ประเภท แบ่งโซนออกมาเป็นพื้นที่ที่มีกี่แบบ ไร่หมุนเวียน อยู่ตรงไหน

- การใช้ประโยชน์จากป่า พื้นที่คงอยู่เพราะอะไร ถูกบุกรุกหลังจากประกาศป่า

สงวน

- สภาพน้ำ น้ำเลยเป็นอย่างไรบ้าง พื้นที่มีลักษณะเป็นอย่างไร ด้วยแผนที่ คล้ายๆ

กับห้วยปวนแล้ง ทำให้เรารู้สภาพ ถึงความชัน ความสูง ความเชื่อเรื่องป่า การใช้ประโยชน์ สัตว์ป่า การใช้ประโยชน์ การจัดการป่า การจัดการทรัพยากร สิ่งที่เราขาด คือ การเอาเด็กมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต้องมีเด็กเข้ามาเรียนรู้ ที่เราใช้ เด็กถึงจะรู้เรื่องสภาพป่าของเรา เด็กจะได้รู้สภาพน้ำ การใช้ประโยชน์น้ำ ทำอย่างไร เด็กจะรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ เราจะศึกษาเฉพาะที่มวิจัย วิธีการจะเอาคำตอบมา คือ กระบวนการเรียนรู้ พาเด็กลงไปพื้นที่ ก็คือ การลงไปสัมผัสได้เห็น เอาคนแก่มาเล่า ก็ได้ เห็น เรื่องของการพึ่ง ครูให้การบ้านก็เป็นเรื่องของการเขียน หากเราจะเดินเรื่อง เจ้าปู่ ต้องผ่านร่างกวนจำ วิธีที่ 1 คือ แหล่งข้อมูล เล่าผ่าน จำ 2 คือ ตัวผู้ที่เชื่อ ทำไมถึงเชื่อเรื่องนั้นๆ 3. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนที่จะไปทดสอบทางวิทยาศาสตร์ได้หรือไม่ไม่ต้องสนใจ

- อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เรื่องของการจัดการ หาคำคืออย่างไร

เดิมเป็นเขตภูเขาหิน เริ่มต้น เรื่องราวเป็นอย่างไร เป็นเรื่องของชุมชนจัดการ

ตารางที่ 1 เครื่องมือในการศึกษาข้อมูลชุมชน

ประเด็น	วิธีการ	เครื่องมือ
ประวัติชุมชน	เดินสำรวจ สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม ค้นคว้า อินเทอร์เน็ต	แผนที่ชุมชนชน จดบันทึก เส้นประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม / สังคม	สนทนากลุ่ม ประชุม เดินสำรวจ สังเกต	ปฏิทินวัฒนธรรม แบบสัมภาษณ์
เศรษฐกิจ	สอบถาม สำรวจ สัมภาษณ์	ปฏิทินผลผลิต แบบสอบถาม แผนที่ทรัพยากร
การเมือง	สัมภาษณ์	ประเด็นการสัมภาษณ์
ที่ตั้งภูมิศาสตร์	เดินสำรวจ ค้นคว้า สัมภาษณ์ สอบถาม	จดบันทึก แผนที่
ทรัพยากรพืช	สำรวจ สอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต สนทนา	ปฏิทินผลผลิต ขอจดบันทึก แผนที่สาธารณะ

ข้อปฏิบัติในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

- น้ำมันแพง โปรดช่วยกันประหยัดน้ำมัน
 - การแต่งตัวให้เหมาะสม
 - การวางตัวที่เหมาะสม ไม่ได้เป็นการไปสอน แต่เราไปเอาความรู้ สถานการณ์ที่เราจะไป
- เอาข้อมูลมา
- การไปด้วยกันเป็นทีม เป็นขบวน
 - เป็นหนอนชอบเลือกกิน คือเรื่องที่จะกิน จะทำอะไร มีเป้าหมายให้ชัด
 - อย่าถามเหมือนการจับผิด หรือ สอบสวน
 - อย่าถามให้ชาวบ้านรู้สึก "ถูกรุม"
 - อย่าถามเจ็บๆ สั่นตอกย้ำความรู้สึก (อย่าทวนอารมณ์)
 - ถามให้ถูกเวลา

แผนเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในระดับภาค

แผนการหนุนเสริมสร้างเพื่อสร้างเพื่อที่ต้นแบบงานวิจัย เป้าหมายเพื่อสร้างพื้นที่หนึ่งพื้นที่ต้นแบบหนึ่งพื้นที่

เวทีอบรมวิเคราะห์ข้อมูล

วันที่ 21-22 พฤศจิกายน 2556

สถานที่ วนอุทยานแห่งชาติภูผอยลุม จังหวัดอุดรธานี

ผู้เข้าร่วมประชุม ตัวแทนจากทีมวิจัยในจังหวัดต่างๆ 8 ทีมละ 5 คน วิทยากรและผู้ทรงคุณวุฒิร่วม

ในเวที 63 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์ร่วมกัน
2. นำเสนอโครงการเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะ
3. เพื่อสรุปข้อมูลที่ร่วมกันวิเคราะห์และหาแนวทางในการดำเนินขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนดำเนินการ

1. ติดต่อประสานกับคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อส่งตัวแทนเข้าประชุม
2. นำข้อสรุปและรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมส่งผู้ประสานงานโครงการฯ
3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยมาจัดใส่กล่องตามกรอบประเด็นมาเสนอในรูปแบบ power point

ผลที่ได้รับจากกิจกรรม

1. ได้ข้อสรุปของข้อที่ลงพื้นที่จัดเก็บจากเครื่องมือที่ร่วมกันออกแบบ
2. ทำให้ข้อบ่งชี้ของข้อมูลที่จัดเก็บครบด้านหรือขาดข้อมูลส่วนใดไปบ้างที่จะต้องจัดเก็บเพิ่มเติม
3. ทำให้ทราบถึงความคืบหน้าของโครงการฯแต่ละโครงการฯ

งานเครือข่ายลุ่มน้ำอีสาน

วันที่ 6 มกราคม 2557

ประชุมงานกลไกลุ่มน้ำ จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการเวทีคือ การทบทวนการดำเนินงานของภาคีความร่วมมือในการดำเนินงานด้านลุ่มน้ำในภาคอีสานและวางกรอบการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายในลุ่มน้ำอีสาน

วันที่ 14 มกราคม 2557

เวทีถอดบทเรียนเพื่อท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ณ ห้อง 137 คณะมนุษยศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย เพื่อนำเสนอบทเรียนการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำอีสานซึ่งในพื้นที่จังหวัดเลยจะนำเสนอประเด็นการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก

วันที่ 30 มกราคม 2557

งานมหกรรมวิชาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทเรียนการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย เพื่อนำเสนอบทเรียนการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำอีสานซึ่งในพื้นที่จังหวัดเลยจะนำเสนอประเด็นการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

4.1 ข้อมูลทั่วไปลุ่มแม่น้ำเลย

บริบทแม่น้ำเลย

ลุ่มแม่น้ำเลยมีพื้นที่ 2,499,198 ไร่ จัดอยู่ในลุ่มน้ำขนาดกลาง เป็นลำสาขาของลุ่มน้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่จังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่จังหวัดเลย ลุ่มแม่น้ำเลยนับว่าเป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดเลย ที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนลุ่มน้ำมาอย่างยาวนาน ลุ่มแม่น้ำเลย คิดเป็นร้อยละ 34 ของพื้นที่จังหวัดเลย

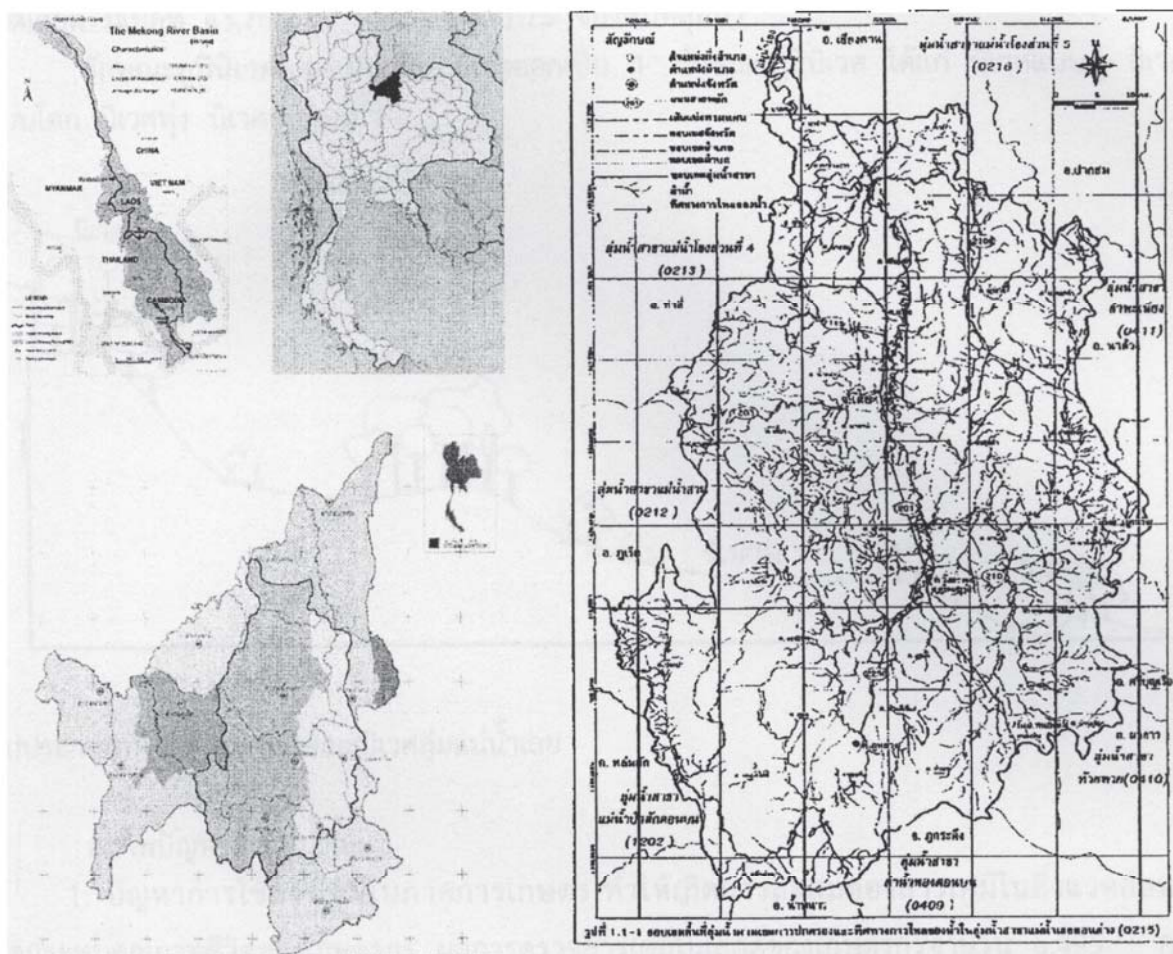
สภาพภูมิประเทศของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย จากสภาพพื้นที่แนวเหนือ - ใต้ ของลุ่มน้ำ พื้นที่ทิศใต้สูงเนื่องจากเป็นแนวสันเขา (ระดับ + 360 ถึง +980 ม.รทก.) แนวสันเขาที่สำคัญ คือ ภูหลวง ภูข้าว เขากอกซาก ภูสันจำปา ภูค้อใหญ่ และผารูปช้าง และลาดเทลงมาไปทางทิศเหนือเป็นลูกคลื่นลาดลาดถึงลูกคลื่นลอนชันจนถึงระดับ + 197 ม.รทก. ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำเลยไหลลงสู่แม่น้ำโขง และพื้นที่ทางด้านทิศใต้เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำเลย ห้วยน้ำปวน ส่วนสภาพพื้นที่ตามแนวทิศตะวันออก - ทิศตะวันตกของลุ่มน้ำ เป็นแนวสันเขาทั้งสองด้าน (ระดับ+ 400 ถึง +1,500 ม.รทก.) แนวสันเขาที่สำคัญ คือ ภูหลวง เขากอกซาก ภูข้าว เป็นต้น มีจุดสูงสุดอยู่ที่เขากอกซาก ตำบลปลาบ่า อำเภอกุเรือ จังหวัดเลย (ระดับ + 1,500 ม.รทก.) แล้วลาดเทลักษณะเป็นลูกคลื่นสู่พื้นที่ตอนกลางบริเวณแนวแม่น้ำเลย จุดต่ำสุดอยู่ที่บ้านคกมาด ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน อำเภอเชียงคาน (ระดับ + 197 ม.รทก.) แม่น้ำเลยจะไหลจากทิศใต้ไปทิศเหนือ มีลักษณะคล้ายแอ่งกะทะ สามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 3 เขต ด้วยกันคือ

เขตภูเขาสูง ได้แก่บริเวณอำเภอกุเรือ อำเภอกุหลวง มีพื้นที่ทำการเพาะปลูกน้อย มีประชากรอาศัยอยู่น้อย และมีประชากรอยู่เบาบาง ระดับความสูง +400 ถึง +1,500 ม.(รทก.)

เขตที่ราบเชิงเขา อยู่บริเวณทางทิศใต้และทิศตะวันออก ได้แก่ อำเภอกุหลวง อำเภอนาดัว อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และ อำเภอหนองหิน เป็นเขตที่ไม่ค่อยมีภูเขาสูงมากนัก มีที่ราบเชิงเขาพอที่จะทำการเพาะปลูกได้บ้าง มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นปานกลาง ระดับความสูง +300 ถึง +600 ม.(รทก.)

เขตที่ราบลุ่ม อยู่บริเวณแม่น้ำเลย และลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ บริเวณอำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน เป็นเขตที่ทำการเพาะปลูกได้ดี มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าเขตอื่นๆระดับความสูง +200 ถึง +300 ม. (รทก.)

ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยมีปริมาณน้ำฝนประมาณ 4,806 ล้าน ลบ.ม/ ปี ปริมาณน้ำท่า 1,168 ล้าน ลบ.ม. / ปี อัตราการไหล 9.9 ลิตร/ วินาที/ ตร.กม. ลุ่มแม่น้ำเลยมีลุ่มน้ำสาขา จำนวน 12 ลุ่มน้ำย่อย มีลำห้วยสาขารวม 147 สาย อยู่ในเขตอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อำเภอกุเรือ อำเภอกุหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอผาขาว อำเภอนาดัว อำเภอท่าลี่ อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย มีแม่น้ำเลยเป็นลำน้ำสายหลักมีความยาวประมาณ 293 กิโลเมตร ขอบเขตครอบคลุม 320 หมู่บ้าน 45 ตำบล 11 อำเภอ (ชลประทาน : 2546) ประชากรที่อาศัยอยู่และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ประมาณ 118,538ครัวเรือน

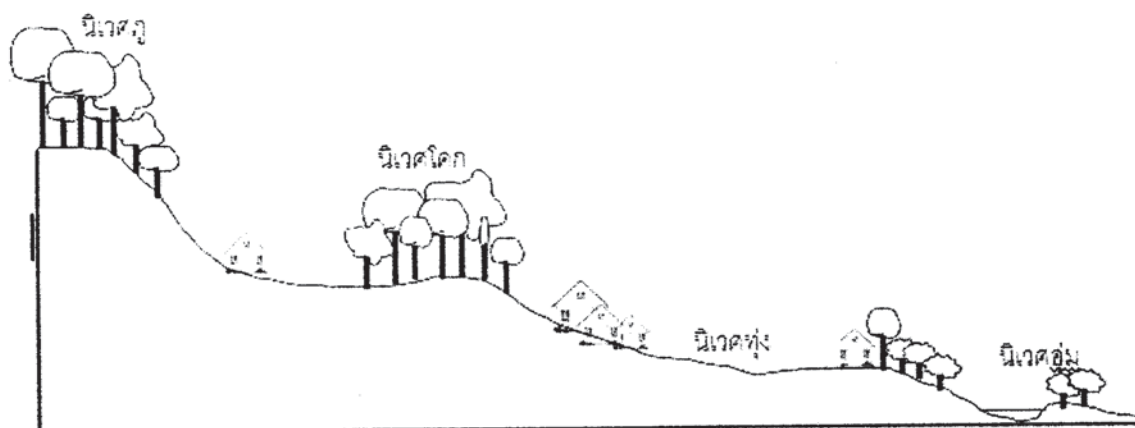
รูปประกอบที่ 1 แผนที่ลุ่มแม่น้ำเลย

ทรัพยากรป่าไม้ ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี ในลุ่มแม่น้ำเลยมีพื้นที่ประมาณ 1,504,031 ไร่ หรือร้อยละ 60.18 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ กรมป่าไม้ได้มอบพื้นที่บางส่วนให้กับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนำไปปฏิรูปที่ดินเพื่อจัดที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรจำนวน 102,668 ไร่ หรือร้อยละ 4.11 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ปัจจุบันพบว่าพื้นที่ที่มีสภาพเป็นไม้ 743,146 ไร่ หรือร้อยละ 53.03 ไร่ ของพื้นที่ป่าไม้ หรือร้อยละ 29.73 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ป่าสมบูรณ์ เนื้อที่ 363,654 ไร่ หรือร้อยละ 14.55 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ป่าเสื่อมโทรม 371,971 ไร่ หรือร้อยละ 14.88 ไร่ ของพื้นที่ลุ่มน้ำ และสวนป่า เนื้อที่ 7,521 ไร่ หรือร้อยละ 0.30 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ และเมื่อพิจารณาพื้นที่ป่าสภาพสมบูรณ์ที่เหลือคิดเป็นสัดส่วนกับพื้นที่ลุ่มน้ำแล้วมีน้อยมาก ส่วนพื้นที่ที่เหลือนั้นมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไป โดยส่วนใหญ่ป่าไม้ถูกบุกรุกแผ้วถางใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย (สำนักงานป่าไม้จังหวัดเลย:2553)

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย แบ่งเป็น 5 ประเภทดังนี้ พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่ 48,460 ไร่ หรือร้อยละ 1.94 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่ 1,561,858 ไร่ หรือร้อยละ 62.50 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่ 833,246 ไร่ หรือร้อยละ

33.34 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่น้ำ มีเนื้อที่ 11,866 ไร่ หรือร้อยละ 0.47 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่เปิดเตล็ด มีเนื้อที่ 43,768 ไร่ หรือร้อยละ 1.75 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ

ลักษณะภูมินิเวศของแม่น้ำเลย แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะภูมินิเวศ ได้แก่ นิเวศแบบภู นิเวศแบบโคก นิเวศทุ่ง นิเวศอุ่ม/แม่น้ำ

รูปประกอบที่ 2 แสดงลักษณะนิเวศลุ่มแม่น้ำเลย

สภาพปัญหาลุ่มแม่น้ำเลย

1. ปัญหาการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร ทำให้เกิดการสะสมของสารเคมีในสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ผลการตรวจสอบสารเคมีในเลือดของเกษตรกรจำนวน 6,495 คน พบว่าเกษตรกรมีความเสี่ยง 4,328 คน ร้อยละ 66.64 และผลการตรวจสอบสารเคมีในเลือดเกษตรกรตรวจ 5,328 คน พบว่าผลเลือดมีความเสี่ยง ร้อยละ 33.02 ไม่ปลอดภัยร้อยละ 12.99 ที่เหลือเป็นระดับปกติและปลอดภัย ร้อย 53.99 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย:2554)

2. ปัญหาการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่ต้นน้ำ สำนักงานสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการประเมินการสูญเสียหน้าดินในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย พบว่าพื้นที่ที่มีระดับการสูญเสียหน้าดินรุนแรงมากที่สุด (มากกว่า 20 ตัน/ไร่/ปี) มีเนื้อที่ประมาณ 381,682 ไร่ หรือร้อยละ 15.27 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และพื้นที่ปลูกพืชไร่ ที่มีการปลูกข้าวโพด มันสำปะหลัง เต๋อย ข้าวไร่ ชิง และยางพารา พบมากในพื้นที่ต้นน้ำเลย ในพื้นที่อำเภอกุหลาบ อำเภอสว่าง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมือง และอำเภอหนองหิน ซึ่งปัญหาการสูญเสียหน้าดินในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยทำให้เกิดปัญหาตะกอนดินในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยจำนวนมากทำให้เกิดการตื้นเขินของพื้นที่รองรับน้ำของแหล่งน้ำต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย

3. ปัญหาการทิ้งน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำเลย เช่น น้ำเสียจากชุมชนเทศบาลวังสะพุง น้ำทิ้งจากโรงงานขนมจีน น้ำทิ้งจากสถานประกอบการร้านค้า น้ำทิ้งจากเทศบาลเมืองเลย น้ำทิ้งจากเทศบาลตำบลนาอานและน้ำทิ้งจากเทศบาลตำบลนาอ้อ น้ำเสียที่เกิดจากเลี้ยงปลากระชัง ลานตากมัน

สำปะหลังจำนวน 3 แห่ง และโรงงานมันสำปะหลังขนาดใหญ่ จำนวน 1 แห่ง ในเขตตำบลธาตุ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย นอกจากนี้ในกลุ่มแม่น้ำเลยตอนกลางพบว่าการประกอบกิจการเหมืองแร่ในลำห้วยสาขาของแม่น้ำเลย เช่น เหมืองแร่ทองคำภูทับฟ้า ในเขตตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ของบริษัททุ่งคำ จำกัด สำนักงานสาธารณสุขร่วมกับโรงพยาบาลวังสะพุง ดำเนินโครงการศึกษาวิจัย การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนที่อยู่รอบเหมืองทองคำ ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง จ.เลย ปี 2552 โดยได้มีการตรวจเลือดระหว่างวันที่ 5-6, 19-21 มิถุนายน 2553 ส่งตรวจหาสารไซยาไนด์ ที่ รพ.รามาริบัติ และส่งตรวจหาสารโลหะหนัก (ปรอทและตะกั่ว) ที่สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ผลการตรวจพบว่ามีสารทั้ง 3 ชนิดอยู่ในเลือดของชาวบ้านและหลายคนมีค่าเกินมาตรฐาน นอกจากนี้เหมืองทองคำแล้วยังมีการเหมืองแร่เหล็กในเขตตำบลนาดี ตำบลนาแคม อำเภอเมือง ตำบลธาตุ ตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งกิจกรรมเหมืองทั้งหมดตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย

4. ปัญหาขยะมูลฝอย จากการเก็บข้อมูลสิ่งแวดล้อมภาค 9 อุตรดิตถ์ พบว่ามีจำนวนขยะทั้งหมด 65 ตันต่อวัน จากจำนวนประชากร 67,234 คน เฉลี่ย 1 คน จะมีการผลิตขยะต่อวัน 0.98 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งถ้านำมาคำนวณจากจำนวนประชากรในกลุ่มแม่น้ำเลยทั้งหมด จำนวน 401,632 คน ก็จะมีการผลิตขยะประมาณ 393,599.36 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งขยะในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยส่วนใหญ่ถูกนำไปกำจัดที่ สถานีกำจัดขยะของเทศบาลเมืองเลย เป็นการกำจัดแบบฝังกลบ ปัจจุบันเทศบาลเมืองเลยได้ทำหนังสือแจ้งไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ว่าสถานที่กำจัดขยะสามารถกำจัดขยะได้อีก 3 ปี (2556-2558) ก็จะเต็มความสามารถในการกำจัดขยะ

5. ปัญหาการเลี้ยงปลากระชังในพื้นที่ การเลี้ยงปลากระชังในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย มีเกษตรกรจำนวน 142 รายที่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง และมีจำนวนกระชังรวม 1,029 กระชัง การเลี้ยงปลาในกระชังเป็นทางเลือกหนึ่งของการประกอบอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย โดยจะมีการเลี้ยงปลาตลอดทั้งปี มีการใช้สารเคมีในการรักษาโรคที่เกิดกับปลาหรือยาเร่งการเจริญเติบโตให้กับปลากระชัง ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อปลาในธรรมชาติและผู้บริโภค และในช่วงเดือน เมษายน - พฤษภาคม ของทุกปี จะมีปัญหาน้ำเน่าเสียจนทำให้ปลาตาย ส่งผลให้เกษตรกรต้องขาดทุนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงปลากระชัง จะมีการสูบน้ำดิบในแม่น้ำเลยไปผลิตเป็นน้ำประปา ในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม น้ำประปามีกลิ่นเหม็นเหมือนกลิ่นปลา พบในพื้นที่ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง และตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

6. ปัญหาความหลากหลายทางชีวภาพของกลุ่มแม่น้ำเลยลดลง และการทำลายป่าริมน้ำ ความหลากหลายสัตว์น้ำลดลงจากเดิมที่มีการสำรวจโดยสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดเลยพบปลาจำนวน 119 ชนิด แต่จากการสำรวจของมูลนิธิเลยเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนเมื่อปี 2550 พบว่ามีปลาเหลือจำนวน 63 ชนิด

7. ปัญหาคุณภาพในแม่น้ำเลยเสื่อมโทรม จากการสำรวจคุณภาพน้ำของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 มีผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำสถานีตรวจวัดคุณภาพน้ำในแม่น้ำเลย จำนวน 5 สถานี ผลการตรวจวัดคุณภาพน้ำ พบว่า คุณภาพน้ำอยู่ในระดับเสื่อมโทรม

8. ปัญหาการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศลุ่มน้ำเลย เช่น โครงการสร้างเขื่อนแม่น้ำเลยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านสวนปอ ตำบลแก่งศรีภูมิ อำเภอภูหลวง ความจุอ่าง 35.29 ล้าน ลบ.ม. พื้นที่ชลประทาน 59,592 ไร่ โครงการโรงงานน้ำตาลขอนแก่น จำกัด สาขาวังสะพุง โดยมีกำลังการผลิต 24,000 ตันอ้อย/วันและโรงงานไฟฟ้าน้ำตาลขอนแก่น กำลังผลิตไฟฟ้า 42 เมกะวัตต์ ในพื้นที่ตำบลหนองหญ้าปล้อง และ โครงการโรงงานผลิตน้ำตาลทราย ของบริษัท รวมเกษตรกรอุตสาหกรรม จำกัด(มิตรภูหลวง) ที่มีกำลังการผลิต 25,000 ตันอ้อย/วันและโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล ของ บริษัท มิตรผลไบโอ-เพาเวอร์ (ภูหลวง) จำกัด มีกำลังการผลิตไฟฟ้าประมาณ 67 เมกะวัตต์

จากสถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำเลย ได้นำไปสู่เวทีปรึกษาหารือของภาคีเครือข่ายจังหวัดเลย ประกอบด้วย ภาคประชาชนและเอกชน จำนวน 13 ภาคี ภาควิชาการและภาควิชาชีพ จำนวน 3 ภาคี ภาคราชการและการเมือง จำนวน 12 ภาคี โดยได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลยในอนาคต จึงได้เลือกใช้ประเด็นคุณภาพน้ำเป็นประเด็นในการสร้างความร่วมมือของเครือข่ายภาคี พร้อมทั้งเสนอแนวทางการดำเนินงานโดยการแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำเลยออกเป็น 3 พื้นที่เพื่อใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำที่ตั้งอยู่บนฐานนิเวศวัฒนธรรม คือ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

4.2 กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการทำงานที่ต้องสร้างความเข้าใจกับภาคีและวางเป้าหมายการทำงานร่วมกันกับศูนย์ประสานงาน ฯ ในการทำงานในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ซึ่งมีการกระบวนการดำเนินการดังนี้

1. การทำให้เห็นสถานการณ์ปัญหาของลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน
2. การทบทวนเป้าหมายและองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการวิจัย
3. การกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโครงการ
4. การสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยระดับพื้นที่
5. การเปิดเวทีทบทวนความรู้และค้นหาโจทย์วิจัย
6. การยกร่างโครงการวิจัย
7. การนำเสนอร่างโครงการและพิจารณาโครงการระดับจังหวัด
8. เวทีพิจารณาโครงการระดับภาค
9. การปรับปรุงโครงการให้คมชัดลึก
10. การยกร่างสัญญาโครงการวิจัย

กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. การทำให้เห็นสถานการณ์ปัญหาของกลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม วิเคราะห์จากหลายหน่วยงาน เพื่อให้ภาคีและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เห็นภัยคุกคามที่จะส่งผลกระทบต่อจัดการทรัพยากรน้ำและมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนกลุ่มน้ำเลย เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการคือการประชุมภาคีความร่วมมือระดับจังหวัด โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ ชุมชนวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนการวิจัย ชุมชนที่สนใจที่ต้องการทำวิจัย เครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลย เครือข่ายภาคประชาชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่จังหวัดเลย และตัวแทนจากท้องถิ่น

2. การทบทวนเป้าหมายและองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการวิจัยการและกำหนดพื้นที่และประเด็นเป้าหมายในการพัฒนาโครงการ ได้แก่ การเสนอความก้าวหน้าและบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดเลย โดยใช้พื้นที่กลุ่มแม่น้ำเลยเป็นประเด็นดำเนินงานวิจัย เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งในปี 2557 เป็นการพัฒนาโครงการใน 3 ลักษณะ ได้แก่ โครงการใหม่ซึ่งโครงการที่พัฒนาขึ้นในพื้นที่ประเด็นปัญหาเร่งด่วน โครงการในการพัฒนาองค์ความรู้ที่ยังไม่สาารถตอบประเด็นการพัฒนาในกลุ่มน้ำเลยได้ และโครงการต่อยอดเพื่อการพัฒนาองค์กรสู่การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มน้ำ ดังนี้

โครงการที่พัฒนาขึ้นในพื้นที่ประเด็นปัญหาเร่งด่วน ได้แก่ พื้นที่ลุ่มน้ำปวน ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเลย ซึ่งมีภัยคุกคามจาก การตั้งโรงงานน้ำตาลในพื้นที่จำนวน 2 โรงและการเพิ่มขึ้นของการทำไร่อ้อย และการขอสัมปทานเหมืองแร่ในพื้นที่โดยมีโครงการที่พัฒนาดังนี้

1. โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ ห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย
2. โครงการการศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
3. โครงการศึกษาภูมิปัญญาขับไล่แมลงกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย

โครงการในการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อจัดการกลุ่มแม่น้ำเลย ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อค้นหาองค์ความรู้ในการฟื้นฟูต้นน้ำเลยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ในเวทีเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ มีโครงการที่พัฒนาดังนี้

1. โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวทีเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย

โครงการต่อยอดเพื่อการพัฒนาองค์กรสู่การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มน้ำ เป็นประเด็นในการพัฒนาในเชิงยุทธศาสตร์งานพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีประเด็นปัญหาในระดับลุ่มน้ำสากล ได้แก่ แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสากล โดยมีโครงการพัฒนาดังนี้

1. โครงการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

3. การสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยระดับพื้นที่

การสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยระดับพื้นที่ ใช้ในกรณีพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่ใหม่ยังไม่เคยผ่านกระบวนการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. การประสานงานของทีมที่เลี้ยงเพื่อพูดคุยกับแกนนำชุมชนหรือผู้ที่สนใจจะทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยใช้รูปแบบอย่างไม่เป็นการทางการ เช่น การพูดคุยทางโทรศัพท์ การลงพื้นที่พูดคุยกับแกนนำชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนสภาพปัญหาในชุมชนเบื้องต้น และนัดหมายเพื่อพูดคุยกับแกนนำคนอื่นๆในชุมชน

2. การพูดคุยกับแกนนำชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนสภาพปัญหาของชุมชนและทำความเข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยและบทเรียนการดำเนินการที่ผ่านมาและนัดหมายการจัดเวทีระดับชุมชนเพื่อพัฒนาโครงการวิจัย

4. การเปิดเวทีเพื่อค้นหาโจทย์วิจัย

รูปแบบที่ 1 ใช้ในกรณีโครงการใหม่ ได้แก่ การเปิดเวทีพูดคุยระดับชุมชนหรือระดับทีมวิจัยที่สนใจในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นขึ้นอยู่กับกรณีที่สนใจ เทคนิคที่ใช้ในการค้นหาโจทย์จะเป็นการระดมความคิด โดยใช้เครื่องมือแผนที่ความคิด (mind map) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน นอกจากนี้ยังใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงระบบ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ทำให้เห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งจะทำให้ได้ประเด็นในการพัฒนาโครงการในระดับพื้นที่ ซึ่งการเปิดเวทีพัฒนาโครงการส่วนใหญ่จะลงพื้นที่อย่างน้อย 2-3 ครั้งต่อโครงการในการจัดทีมวิจัยในระดับพื้นที่จะเป็นการจัดทีมวิจัยจากคนในพื้นที่ การจัดทีมวิจัยที่เป็นคนท้องถิ่นล้วนให้ผลดี คือ ได้คนที่อยู่ติดพื้นที่และเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยโดยตรง ซึ่งในปี 2557 ใช้รูปแบบดังกล่าวจำนวน 3 โครงการได้แก่

1. โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย
2. โครงการการศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการฟื้นฟูป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
3. โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวทีเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย

รูปแบบที่ 2 ใช้ในกรณีที่เป็นโครงการต่อยอด ได้แก่ การเปิดเวทีทบทวนผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและบทเรียนที่การใช้ประโยชน์จากการวิจัยที่เกิดขึ้นในระยะที่ 1 ในการเปิดเวทีเพื่อค้นหาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ต่อยอดจะลงพื้นที่ประมาณ 1-2 ครั้ง และในปี 2557 ใช้รูปแบบดังกล่าวจำนวน 2 โครงการ

1. โครงการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. โครงการศึกษาภูมิปัญญาชีป้อมแก่กับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

5. การยกร่างโครงการวิจัย เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการเปิดเวทีระดับชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดโครงการวิจัยหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการนี้ ซึ่งต้องมีการมอบหมายผู้รับผิดชอบโดยตรง เพื่อเป็นผู้ยกร่างโครงการซึ่งจะทำให้ทีมที่เลี้ยงสะดวกในการติดตามและประสานงาน หลังจากนั้นทีมที่เลี้ยงจะมีการมอบแบบเสนอโครงการที่เป็นเอกสารที่พัฒนาขึ้นของกลไกสนับสนุนของภาคีสามเพื่อพัฒนาคุณภาพการ

วิจัย และในการยกร่างทีมพี่เลี้ยงจะคอยให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการกำหนดระยะเวลาในการส่งร่างโครงการซึ่งจะทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการจัดทำโครงการ

6. การนำเสนอร่างโครงการและพิจารณาโครงการระดับจังหวัด เป็นการจัดเวทีเพื่อให้ทีมวิจัย นำร่างโครงการมานำเสนอประเด็นในการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อที่ประชุม ซึ่งเวทีจะประกอบด้วย ตัวแทนพื้นที่ที่เสนอโครงการวิจัยจำนวน 5 พื้นที่ ทีมพี่เลี้ยง และผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัดจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทิน สุขคง นักวิชาการที่มีประสบการณ์ในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. คุณอภิญญา กรรณลา ตัวแทนจากองค์กรเอกชนที่มีประสบการณ์ในการเสริมหนุนการทำงานระดับพื้นที่ในจังหวัดเลย
3. คุณสมยศ วิปัสสา ตัวแทนจากนักวิจัยชุมชนที่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ร่วมกับของทีมงานวิจัย เวทีดังกล่าวจะทำให้เกิดการปรับปรุงร่างโครงการให้มีความสมบูรณ์ ทำให้โจทย์มีความชัดเจนและทันต่อสถานการณ์ในพื้นที่ (โจทย์คม ชัด ลึก) ในกระบวนการพัฒนาทีมพี่เลี้ยงจะต้องทำความเข้าใจประเด็นของแต่ละพื้นที่ให้ชัดเจน ซึ่งทีมวิจัยจะต้องนำเสนอข้อเสนอในเวทีพิจารณาระดับภาคต่อไป

7. เวทีพิจารณาโครงการระดับภาค ในปี 2557 มีพิจารณาโครงการ จำนวน นำเสนอใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การนำเสนอยุทธศาสตร์การทำงานของโหนด โดยทีมพี่เลี้ยง และการนำเสนอโครงการ โดยทีมวิจัยจำนวน 5 โครงการ ในการพิจารณาโครงการระดับภาคจะมีผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ที่ให้ข้อเสนอแนะต่อข้อเสนอโครงการวิจัย มีองค์ประกอบดังนี้

1. คุณมนตรี จันทวงศ์ ตัวแทนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งมีประสบการณ์ในการดำเนินเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำในประเทศไทย มีประสบการณ์ในการหนุนเสริมการทำงานวิจัยไต้หวันในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง
2. คุณบุญเสริมฐ์ เสียงสนั่น ตัวแทนภาคซึ่งเป็นทีมพี่เลี้ยงที่ขับเคลื่อนการทำงานในประเด็นลุ่มน้ำในภาคอีสาน
3. คุณมัสยา คำแหง ตัวแทนภาคซึ่งเป็นทีมพี่เลี้ยงที่ขับเคลื่อนการทำงานในประเด็นลุ่มน้ำในภาคอีสาน

ในเวทีพิจารณาจะมีองค์ประกอบอีก 2 ส่วน ได้แก่ ตัวแทนจากทีมกลไกอีสาน และเจ้าหน้าที่สนับสนุนโครงการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีขั้นตอนในการเวทีพิจารณาโครงการดังนี้

1. การนำเสนอยุทธศาสตร์การทำงานของโหนด ทีมพี่เลี้ยงจะต้องนำเสนอสถานการณ์ในพื้นที่ สภาพปัญหาในพื้นที่ บทเรียนการทำงานวิจัยในพื้นที่และยุทธศาสตร์การทำงานของโหนดพี่เลี้ยง
2. การนำเสนอโครงการของทีมวิจัย ทีมวิจัยชุมชนต้องนำเสนอ ความเป็นมาของโครงการ ปัญหาการวิจัย คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กระบวนการขั้นตอนการวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย
3. ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะ

4. สรุปผลการพิจารณาให้ชัดเจนและครบถ้วน

เมื่อข้อเสนอผ่านเวทีพิจารณาจะมีผลการพิจารณาใน 3 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 คือ ข้อเสนอโครงการผ่านการพิจารณาแบบไม่มีเงื่อนไข ซึ่งสามารถส่งต่อเพื่อทำสัญญาได้

ลักษณะที่ 2 ข้อเสนอโครงการผ่านการพิจารณาแบบมีเงื่อนไข ซึ่งเงื่อนไขขึ้นอยู่กับข้อตกลงในเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการ

ลักษณะที่ 3 ข้อเสนอโครงการไม่ผ่านการพิจารณาและให้มีการลงพื้นที่เพื่อเปิดเวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยให้มีความชัดเจนมากขึ้น และนำเข้าพิจารณาใหม่อีกครั้ง

เมื่อข้อเสนอโครงการผ่านเวทีพิจารณาแล้วจะทำให้ได้ข้อเสนอในการปรับปรุงโครงการให้มีความคมชัดมากขึ้นและสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ซึ่งการให้ข้อเสนอขึ้นอยู่กับประเด็นที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความชำนาญหรือมีประสบการณ์ในการทำงานจะทำให้โครงการมีคุณภาพมากขึ้น

8. การปรับปรุงข้อเสนอโครงการ เป็นการพัฒนาโครงการในระยะสุดท้ายหรือบางโครงการเป็นระยะเริ่มต้นขึ้นอยู่กับประเด็นที่ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ในการปรับปรุงโครงการมีรูปแบบในการดำเนินการขั้นตอนในการดำเนินการได้แก่ ทีมที่เล็งเห็นความหมายชุมชนวิจัยเพื่อปรับปรุงโครงการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากนั้นจะส่งร่างที่ปรับปรุงไปยังกลไกอีสานและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบตามข้อเสนอของผู้ทรง โดยกลไกประเด็นลุ่มน้ำจะส่งเอกสารโครงการที่ปรับปรุงไปแล้วเสร็จไปที่คุณมัสยา คำแหง เมื่อตรวจสอบเสร็จสิ้นกลไกอีสานจะส่งกลับมายังศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อปรับแก้ไขร่างโครงการบางส่วนแล้วดำเนินการยกร่างสัญญาโครงการ

9. การยกร่างสัญญาโครงการวิจัย เป็นกระบวนการที่ศูนย์ประสานงานจะต้องยกร่างสัญญาโครงการ ในปี 2557 ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ปรับปรุงรูปแบบการออกสัญญา โดยให้ทีมที่เล็งเห็นเป็นผู้ยกร่างสัญญาโครงการ หลังจากนั้นให้เจ้าหน้าที่กลไกภาคและเจ้าหน้าที่ สกว. ส่วนกลางเป็นตรวจและทำสัญญาต่อไป ซึ่งใช้ระยะเวลาในการดำเนินการประมาณ 20 – 35 วัน ขึ้นอยู่กับรายละเอียดของแต่ละสัญญาโครงการ โครงการวิจัยได้ดำเนินการยกร่างสัญญาในปี 2557 มีจำนวน 5 โครงการ

4.4 ปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย

จากการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลย ทำให้พบว่าปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มแม่น้ำเลย ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปัจจัยในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ได้แก่

1. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำและชุมชน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเข้าร่วมพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การได้เรียนรู้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์เบื้องต้นร่วมกันร่วมการคาดเดาอนาคตร่วมกันของกลุ่มผู้นำและผู้สนใจในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์ในการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยปวนแล้งจนนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ หรือกระบวนการในการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้เกิดแนวทางการปรับตัวของชาวประมงในลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย เป็นต้น

2. กลุ่มองค์กรและแกนนำในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะต้องมองหาคนในพื้นที่ผ่านการทำแผนที่ศักยภาพของชุมชน (Mapping) ซึ่งเป็น

เครื่องมือสำคัญในการค้นหาคนเพื่อเป็นตัวเชื่อมประสานของการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและสร้างเสริมพลังอำนาจที่มีอยู่ในตัวบุคคลให้แพร่สู่ชุมชนในพื้นที่ที่มีประเด็นปัญหาเพื่อพัฒนาโครงการวิจัยและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจที่สำคัญของชุมชนคือการทำให้ชุมชนได้เรียนรู้การดำรงอยู่ของชุมชนที่ต้องอาศัยทรัพยากรในลุ่มน้ำ เพราะชุมชนมีวิถีวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยทรัพยากรลุ่มน้ำเพื่อดำรงชีวิตและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการปรับตัวของชุมชนให้สามารถดำรงในสภาพการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดปัญหาในชุมชน

ด้านเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ได้แก่

1. การรวมกลุ่มของทีมนักวิจัยและชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน เพราะคนในชุมชนจะมีพลังในการดำเนินงานจะต้องมีการร่วมกันของชุมชนวิจัย มีองค์ประกอบที่หลากหลายและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ

2. การกำหนดเป้าหมายร่วมของทีมนักวิจัยและชุมชน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนหรือกลุ่มเข้าร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งจะต้องทำให้เห็นว่าเป้าหมายมีความสัมพันธ์อย่างไรกับคนและชุมชน ถ้าดำเนินการแล้วจะเกิดอย่างไรกับคนในชุมชนหรือทรัพยากรในชุมชน

3. การตัดสินใจร่วมของทีมนักวิจัยในการเลือกดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหากระบวนการตัดสินใจ เป็นกระบวนการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง จากหลาย ๆ ทางเลือกที่ชุมชนได้พิจารณาแล้ว และผ่านการประเมินหรือคาดการณ์ร่วมกันถึงผลที่จะเกิดขึ้นอย่างดีแล้ว โดยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ดังนั้นการทำให้เห็นความเข้าใจความจำเป็นหรือความสำคัญในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และตัดสินใจที่ทีมงานวิจัยเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

4. การวางแผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อแก้ไขร่วมกันของทีมนักวิจัย เมื่อชุมชนมีการตัดสินใจร่วมที่จะดำเนินงานวิจัยแล้วจะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านงานวิจัย โดยมีการกำหนดกิจกรรม วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน ช่วงเวลา ทรัพยากรที่จะต้องใช้ในการดำเนินงาน คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น และผลที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งการวางแผนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

5. การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกัน ในการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสื่อสารในระดับชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้รับรู้เป้าหมาย วัตถุประสงค์ แผนงาน ข้อมูลข่าวสาร และพยายามคาดการณ์ว่าข้อมูลใดเป็นความต้องการของชุมชน โดยจะต้องมีคัดเลือกสื่อสารเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น และใช้วิธีการที่เหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนให้ชุมชนบุคลากรได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลจากภายนอกชุมชน

6. การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว พลังของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีคนมาร่วมกันดำเนินการ แต่ถ้าคนที่เข้าร่วมการดำเนินการไม่ได้รับแรงสนับสนุนจากครอบครัวจะทำให้เกิดปัญหาหรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน เนื่องจากการดำเนินงานเพื่อชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นงานอาสาสมัครที่ไม่มีค่าตอบแทน ไม่มีรายได้ ทำให้สมาชิกในครอบครัวบางส่วนไม่เห็นด้วยในการดำเนินงาน แต่ถ้าครอบครัวเข้าใจและหนุนเสริมจะทำให้คนทำงานมีพลังที่จะดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม

7. การได้รับการเสริมหนุนจากเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือกระบวนการที่ชุมชนวิจัยสมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่ชุมชนวิจัย ยังคงมีความเป็น

อิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน การหนุนเสริมจากเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและชุมชนที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ และทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์ในลักษณะของพี่น้อง หรือเพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ และช่วยเหลือกันในประเด็นที่สอดคล้องกับชุมชนของตนเอง

8. การได้รับการยอมรับจากผลการดำเนินงานในชุมชน คือการรับผิดชอบร่วมกับของคนในชุมชน โดยที่ไม่มีการโทษใครว่าเป็นต้นเหตุนำความไม่สำเร็จแต่จะดูว่าเพราะเหตุใดงานจึงไม่สำเร็จด้วยเหตุผลอะไร และค้นหาแนวทางออกร่วมกันของคนในชุมชน หรือแม้กระทั่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และบทเรียนอะไรบ้างที่ช่วยให้งานเหล่านั้นเกิดความสำเร็จ ซึ่งชุมชนจะต้องเรียนรู้ที่จะยอมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งด้านดีและด้านที่ไม่ดี

4.5 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย เป็นกระบวนการที่จะช่วยชุมชนได้มีความสามารถจัดการชุมชนของตนเองได้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้ตระหนักรู้คุณค่าและความสามารถของชุมชน เพื่อนำความสามารถของตนเองไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจจะส่งผลให้ชุมชนได้รับรู้ถึงศักยภาพของตนเอง และพัฒนาขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย มีขั้นตอนสำคัญได้แก่

1. การทบทวนสถานการณ์ปัญหาของชุมชน เป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น เพื่อสร้างความเข้าใจเพื่อให้เห็นสภาพปัญหาของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อดำเนินงานวิจัยในชุมชน
2. การทบทวนเป้าหมาย เป็นกระบวนการการทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัยและการทบทวนเป้าหมายการดำเนินงานวิจัยของชุมชนวิจัย ซึ่งจะทำให้เกิดการเตรียมความพร้อมของนักวิจัย ทั้งด้านแนวคิดหลักการของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และทบทวนโครงการที่ทีมวิจัยได้รับการอนุมัติ เพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายการทำงาน คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการทำงาน กรอบการทำงาน และวางแผนการดำเนินงานร่วมกับทีมพี่เลี้ยงเพื่อให้งานต่อการติดตามสนับสนุน
3. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยหรือการพัฒนาทักษะให้นักวิจัยมีความสามารถในกระบวนการวิจัย
 - การพัฒนาทักษะในการออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล เป็นการพัฒนาทักษะให้กับนักวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินโครงการ เพื่อให้มีทักษะในการวิจัยเช่น การตั้งกรอบในการศึกษาข้อมูล การเรียนรู้เครื่องมือในการศึกษาข้อมูล และการออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล และการวางแผนการเก็บข้อมูล
 - การพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนที่นักวิจัยท้องถิ่น ชุมชน พี่เลี้ยง และทีมสนับสนุน ร่วมกันนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาเรียบเรียง หรือนำเสนอข้อมูลในลักษณะที่เป็นการตอบหรืออธิบายความรู้ ข้อค้นพบจากการเก็บข้อมูล ตลอดจนความรู้ ความคิดใหม่ที่ได้จากการวิจัย การ

วิเคราะห์จะต้องนำข้อมูลผ่านการตีความมาวิเคราะห์ หรือแยกแยะเพื่อจัดแยกประเภทของเรื่อง โดยเรื่องเดียวกันควรจัดไว้ด้วยกัน รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน

- การพัฒนาทักษะในการสังเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยท้องถิ่น ชุมชน พี่เลี้ยง และทีมสนับสนุน นำข้อมูลผ่านการวิเคราะห์หรือแยกองค์ประกอบต่าง ๆ มาสังเคราะห์หรือรวมเข้าด้วยกัน คือ เป็นการจำลองภาพบุคคลหรือเหตุการณ์ในอดีตขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง โดยอธิบายถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ และผลที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ผู้ศึกษาอาจนำเสนอเป็นเหตุการณ์พื้นฐาน หรือเป็นเหตุการณ์เชิงวิเคราะห์ก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการศึกษาของแต่ละโครงการ จนเกิดเป็นความรู้เพื่อมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

4. เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นมีอยู่ 2 ลักษณะ เรียนรู้ผ่านเวทีแลกเปลี่ยน และการเรียนรู้ในระดับพื้นที่โครงการ ในการแลกเปลี่ยนระหว่างโครงการจะเป็นบทบาทหน้าที่หลักของศูนย์ประสานงานและทีมพี่เลี้ยง ในการจัดให้มีการเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลและผลการดำเนินการ เพื่อเป็นการติดตามการดำเนินงาน และเรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการวิจัย และบทเรียนต่าง ๆ ที่นักวิจัยได้รับในแต่ละโครงการ การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้มีการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนของทีมนักวิจัยแต่ละโครงการ และการลงพื้นที่ของทีมพี่เลี้ยงเพื่อช่วยหนุนเสริมการทำงานในระดับพื้นที่

4.6 รูปแบบการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย

จากการสรุปบทเรียนทำให้เกิดรูปแบบในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลยสามารถแบ่งได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรโดยการปรับใช้ความเชื่อดั้งเดิมและประเพณีของชุมชน เกิดการปรับใช้ความเชื่อดั้งเดิมและประเพณีของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรและให้ความเคารพต่อทรัพยากร เช่น การสร้างพระพุทธรูป การบวชป่า การเลี้ยงเจ้าปู่บนป่าภูหินเหล็กไฟของชุมชนบ้านห้วยม่วง การกำหนดเขตอนุรักษ์ปลาและบวชวังปลา ของชุมชนบ้านศรีเจริญ เพื่อใช้ความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้นได้ปกป้องรักษาพื้นที่ป่าและแหล่งน้ำให้ชุมชนได้เคารพร่วมกัน

2. การจัดการทรัพยากรโดยปรับใช้ความรู้ท้องถิ่น เกิดจากการนำความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ในหลายพื้นที่มาปรับใช้ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เช่น การทำฝายแม้ว การปลูกพืชตามริมน้ำที่เป็นพืชอาหารของชุมชนบ้านศรีเจริญ การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การลดใช้สารเคมีในการทำนาข้าวโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแต่งงานกับ อั้ง และแนวคิดเรื่องป่าชายเลย

3. การจัดการทรัพยากรโดยใช้ข้อตกลงร่วมของชุมชน เป็นการจัดทำข้อตกลงของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น การจัดทำข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยม่วง การกำหนดพื้นที่กันชนระหว่างพื้นที่เกษตรกับริมห้วยระยะ 5 เมตร การสร้างกตึกในการอนุรักษ์วังปลาของชุมชนบ้านศรีเจริญ การจัดทำข้อตกลงในการจัดการขยะของชุมชนบ้านนาอ้อ

4. การจัดการโดยการประยุกต์ความรู้จากนอกชุมชน เป็นการพัฒนาเครื่องมือในการจัดการน้ำในระบบไร่นาโดยใช้เครื่องตะบันน้ำเพื่อใช้ในการจัดการน้ำในแปลงเกษตรของชุมชนบ้านศรีเจริญ การจัดทำแผนที่ทางเดินน้ำเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าระดับชุมชน

โดยมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำ

1. การจัดการทรัพยากรต้องคิดถึงภาพรวมเชิงระบบที่มองว่าทุกอย่างมีความเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กัน
2. การจัดการทรัพยากรเป็นการจัดการที่ต้องคำนึงถึงชีวิตของคนในชุมชน ไม่แยกคนออกจากสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ
3. การจัดการทรัพยากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรที่มีต่อคน ชุมชน และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน
4. การจัดการทรัพยากร จะต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติการ การตรวจสอบ และการรับประโยชน์ร่วมกัน

เงื่อนไขสู่ความสำเร็จที่ทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ได้แก่

1. ข้อมูลเป็นหัวใจสำคัญที่มีส่วนร่วมทำให้ชุมชนกล้าตัดสินใจหรือมีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งที่คำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ
2. การเรียนรู้ของชุมชนจะทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร
3. การช่วยเหลือกัน การให้กำลังใจกันของชุมชน
4. การมีส่วนร่วมของคนชุมชนในการทำกิจกรรม
5. การพูดคุยกันระหว่างนักวิจัยและคนในชุมชนจะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น
6. ในชุมชนใดถ้ามีกลุ่มคนทำงาน/กลุ่มคนในชุมชนเป็นแกนในการดำเนินการจะประสบความสำเร็จ

ความสำเร็จ

7. การนำเอาวัฒนธรรมความเชื่อมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการ จะสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน

บทที่ 5

สรุปผล บทเรียน

5.1 สรุปผล

โครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน มีนาคม 2557 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนและบริบทการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย

จากการดำเนินการโครงการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำเลย ดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัย ในพื้นที่ลุ่มน้ำเลย จำนวน 5 โครงการ แบ่งเป็นการพัฒนาโครงการใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) โครงการใหม่ซึ่งโครงการที่พัฒนาขึ้นในพื้นที่ประเด็นปัญหาเร่งด่วน 2) โครงการในการพัฒนาองค์ความรู้ที่ยังไม่สาารถตอบประเด็นการพัฒนาในลุ่มน้ำเลยได้ 3) โครงการต่อยอดเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงของลุ่มน้ำ

โครงการที่พัฒนาขึ้นในพื้นที่ประเด็นปัญหาเร่งด่วน ได้แก่ พื้นที่ลุ่มน้ำปวน ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเลย ซึ่งมีภัยคุกคามจาก การตั้งโรงงานน้ำตาลในพื้นที่จำนวน 2 โรงและการเพิ่มขึ้นของการทำไร่ย่อย และการขอสัมปทานเหมืองแร่ในพื้นที่โดยมีโครงการที่พัฒนาดังนี้

1. โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเองของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปวนแล้ง ตำบลโคกขมิ้น อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. โครงการการศึกษาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากป่าภูกระแตของเครือข่ายเด็กและเยาวชนตำบลเอราวัณเพื่อการพัฒนาพื้นที่ป่าภูกระแต อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
3. โครงการศึกษาภูมิปัญญาชี้นำกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในนาข้าว ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

โครงการในการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการจัดการลุ่มน้ำเลย ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อค้นหาองค์ความรู้ในการฟื้นฟูต้นน้ำเลยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้พื้นที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โครงการที่พัฒนา ได้แก่ โครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้พื้นที่เพื่อฟื้นฟูต้นน้ำเลย

โครงการต่อยอดเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงของลุ่มน้ำเป็นประเด็นในการพัฒนาในเชิงยุทธศาสตร์งานพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีประเด็นปัญหาในระดับลุ่มน้ำสากล ได้แก่ แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสากล โดยมีโครงการพัฒนา ได้แก่ โครงการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชาวประมงในแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ด้านการติดตาม สนับสนุนโครงการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นโครงการที่ทำสัญญาแต่ปี 2555 จำนวน 7 โดยอยู่ระหว่างการดำเนินปิดโครงการ ปี 2556 จำนวน 5 โครงการ อยู่ระหว่างการปรับแก้รายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อดำเนินปิดโครงการ และปี 2557 จำนวน 5 โครงการ ซึ่งอยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัย เกิดกระบวนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) มีจำนวน 5 เรื่อง รวมทั้งเกิดกระบวนการถอดองค์ความรู้และการสื่อสารงานวิจัยสู่สาธารณะ (PUG) จำนวน 1 โครงการ

จากการดำเนินโครงการ ทำให้พบว่าปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปัจจัยในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ได้แก่ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำและชุมชน กลุ่มองค์กรและแกนนำในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ด้านเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ได้แก่ การรวมกลุ่มของทีมวิจัยและชุมชน การกำหนดเป้าหมายร่วมของทีมวิจัยและชุมชน การตัดสินใจร่วมของทีมวิจัยในการเลือกดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา การวางแผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อแก้ไขร่วมกันของทีมวิจัย การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกัน การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว การได้รับการเสริมหนุนจากเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การได้รับการยอมรับจากผลการดำเนินงานในชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย เป็นกระบวนการที่จะช่วยชุมชนได้มีความสามารถจัดการชุมชนของตนเองได้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้ตระหนักรู้คุณค่าและความสามารถของชุมชน เพื่อนำความสามารถของตนเองไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจจะส่งผลให้ชุมชนได้รับรู้ถึงศักยภาพของตนเอง และพัฒนาขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ จากการดำเนินโครงการพบว่า กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย สามารถมีขั้นตอนสำคัญได้แก่ การทบทวนสถานการณ์ปัญหาของชุมชน การทบทวนเป้าหมาย การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยหรือการพัฒนาทักษะให้นักวิจัยมีความสามารถในการกระบวนการวิจัย การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

อย่างไรก็ตามในการเสริมหนุนกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรกลุ่มแม่น้ำเลย ยังประสบกับปัญหาในการดำเนินงานหลายด้าน เช่น

1. ปัญหาด้านกระบวนการ ในกระบวนการค้นหาโจทย์ปัญหาวิจัยในระดับพื้นที่ต้องอาศัยเวลาในการพัฒนาโจทย์ต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน เพื่อให้ชุมชนได้ประเด็นปัญหาที่ชัดและตรงกับสภาพปัญหาของชุมชน
2. การพัฒนาเครื่องในการวิจัยเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่จะต้องอาศัยความเข้าใจและประสบการณ์ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงที่จะต้องพัฒนาร่วมกัน
3. การเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลเป็นกระบวนการที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้และลงมือปฏิบัติในการจัดการกับข้อมูล รวมถึงการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. การนำข้อมูลที่ได้มาหาแนวทางเลือกในการแก้ไขปัญหาเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่จะต้องวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์อย่างแม่นยำเพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชน และสามารถสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนได้
5. ในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาของชุมชนยังไม่สามารถสร้างพลังได้อย่างต่อเนื่องและยังขาดกระบวนการถอดองค์ความรู้ระดับพื้นที่เพื่อขยายผลสู่ชุมชนอื่น ๆ
6. กระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังขาดความต่อเนื่องและไม่มีกระบวนการดำเนินงานในลักษณะของเครือข่ายได้
7. ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้จริงและเกิดผลต่อชุมชนแต่ยังไม่มีมีการสื่อสารต่อสาธารณะและผลักดันให้เกิดเป็นนโยบายระดับท้องถิ่นซึ่งจะทำให้ชุมชนได้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน

5.2 บทเรียน

บทเรียนของทีมวิจัยชุมชน

1. ในการพัฒนาโครงการวิจัยในระดับพื้นที่การได้พบทวนสถานการณ์ในพื้นที่ผ่านเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่จะทำให้ชุมชนได้เห็นพัฒนาการของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. ในการค้นหาทีมวิจัยที่มีองค์ประกอบครบจากภาคส่วนต่าง ๆ อาจมีการดำเนินได้ยากลำบาก แต่ควรเริ่มจากคนที่มีเจตที่ยากเข้ามาร่วมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แล้วจึงสร้างการมีส่วนร่วมในช่วงการดำเนินกิจกรรมงานวิจัย
3. การหนุนเสริมงานระดับพื้นที่ของพี่เลี้ยงจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทีมวิจัยมีความเชื่อมั่นหรือมีความมั่นใจในการดำเนินงาน ร่วมการเข้าไปแก้ไขปัญหาค้นพบต่อสถานการณ์ปัญหา
4. การพัฒนาโครงการวิจัยระดับพื้นที่จะมีระยะเวลาดำเนินการอย่างน้อยประมาณ 3 เดือนซึ่งจะทำให้โจทย์วิจัยมีความคมชัดมากขึ้น
5. การพิจารณาโครงการระดับจังหวัดที่มีองค์ประกอบของผู้ทรงคุณวุฒิ ใน 3 ส่วน ได้แก่ นักวิชาการ นักพัฒนาในพื้นที่ และตัวแทนนักวิจัยท้องถิ่นที่เคยผ่านงานวิจัย จะทำให้อธิบายข้อเสนอในงานวิจัยมีความชัดเจนมากขึ้น

บทเรียนของทีมพี่เลี้ยง

5. ข้อจำกัดของช่วงเวลาในการพัฒนาที่วางไว้ในโครงการของพี่เลี้ยงอาจไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานจริงในพื้นที่ทีมพี่เลี้ยงจึงต้องมีการปรับแผนในการดำเนินการให้สอดคล้องกับทีมวิจัยท้องถิ่น
6. ในกระบวนการพิจารณาโครงการมีการนำเสนอยุทธศาสตร์หรือเป้าหมายการทำงานของ โหนดจะทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้เข้าใจเป้าหมายการทำงานทำให้ข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมีความชัดเจนมากขึ้น
7. ในการพัฒนาทักษะให้กับทีมวิจัยจะต้องมีการเสริมทักษะจากผู้ที่มีความชำนาญหรือเชี่ยวชาญจะทำให้เกิดทักษะที่ดีขึ้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กิตติชัย รัตน์. (2549:110-111). การมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำ. กรุงเทพฯ ฯ ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กิตติชัย รัตน์, & ชาญชัย งามเจริญ. (2548:1). การบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกษม จันทรแก้ว. (2539). หลักการจัดการลุ่มน้ำ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ. (2555). แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ สำนักงานคณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. (2536). "การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย." ใน อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. (2554). อัตลักษณ์อีสานกับการเปลี่ยนแปลงของโลก คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิตยา เพ็ญศิริ. (2540:18-20). การสร้างพลัง. วารสารเพื่อสุขภาพ, (ฉบับพิเศษ).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2546:6-7). ชุมชนกับการจัดการน้ำ. เชียงใหม่ สถาบันเพื่อสิทธิชุมชน.
- บัญชา แก้วส่อง. (2552) "บทสังเคราะห์คุณค่า พลัง และความสุข" ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น:คุณค่าและความหมายต่อสังคมไทยและก้าวต่อไปในอนาคต สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 6-7 กุมภาพันธ์ 2552
- ประเวศ วะสี. (2540). ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์ (Vol. พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ปรารณา ยศสุขและคณะ. (2550). แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร, from <http://www.trf.mju.ac.th/lobby/lobby.php?Lpage=AT&id=AAT520101.php>
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. (2547). น้ำของใคร เพื่อใคร โดยใคร. สิ่งแวดล้อม 47, 217.
- ยศ สันตสมบัติ. (2544:115-118). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- วิจารณ์ พานิช. (2544:8). ธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม กรุงเทพฯ: สายธาร.

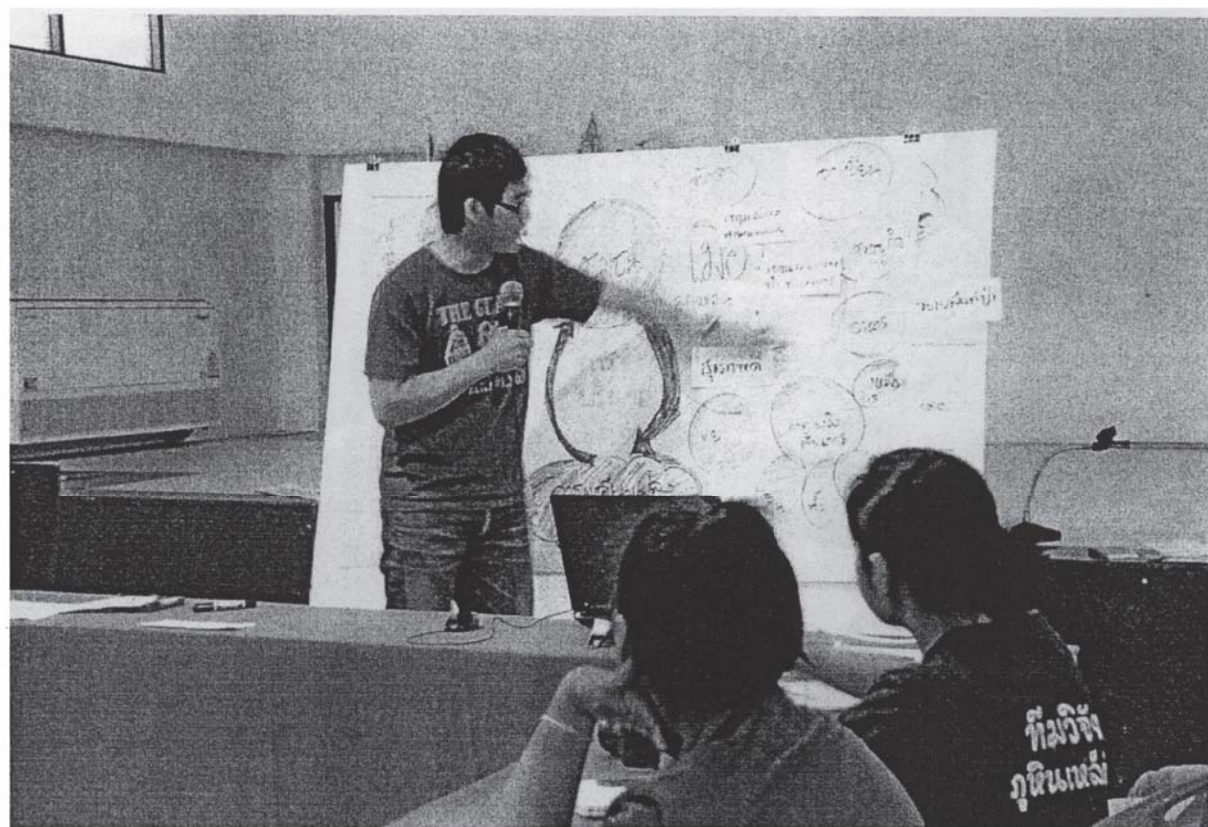
- วิชา นิยมและกิตติชัย รัตน์. (2547:25-26). การบริการจัดการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ. กรุงเทพฯ ฯ: ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2552:117-118). วิถีชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิทยากร เชียงกุล. (2550:13-14). อนาคตเศรษฐกิจโลกและทางออกของไทย. กรุงเทพฯ: บ้านพระอาทิตย์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2555). ชีวรัฐบทวนเขื่อนแก่งเสือเต้นพื้นภูมิวัฒนธรรมแก้ปัญหาหน้าท่วม Retrieved 23 ธันวาคม 2555, from <http://www.dailynews.co.th/article/728/173912>
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2555). ปราจีนบุรีศรีมโหสถจากชาติพันธุ์สู่ชาติภูมิ. เมืองโบราณ เมษายน-มิถุนายน 2555 ปีที่ 38 ฉบับที่ 2, 21-30.
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. (2556). ลุ่มน้ำหลักและการจัดการกลุ่มลุ่มน้ำ, from <http://www.haii.or.th/wiki/index.php/>
- สนธยา พลศรี. (2547). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- สนั่น ชูสกุล. (2554). คนอีสานเปิดวงถก เตรียม “ทางออกการพัฒนา” เสนอรัฐบาลใหม่, from <http://prachatai.com/journal/2011/08/36315>
- สหทัย วิชา, & นิคม บุญเสริม. (2547). การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙). กรุงเทพฯ ฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2555). แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2550). ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2538:5-8). วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543:11-12). พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ; กระบวนทัศน์และนโยบาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (1988:471-482). The empowerment process: Integrating theory and practice. *Academy Management Review*, 13(3
- Gidson, C. H. (1991). "A concept analysis of empowerment". *Journal of advance nursing* 16:354-361.
- Hokanson, H. (1992). "Empowerment in nursing education: aconcept analysis and appication to philosophy, learning and instruction". *Journal of advance nursing*, 17:610.
- Kinlaw, D. C. (1995). The practice of empowerment. Hampshire England: Gower.
- Kinlaw, D. C. (1995). *The Practice of Empowerment: Making the Most of HumanCompetence*. United State of America: Gower Publishing Limited.
- Oxford dictionaries. (2013). Empowerment Retrieved 30 สิงหาคม 2556, from <http://oxforddictionaries.com>

- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory of community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15, 121-148.
- Spreitzer, G. M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation. *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465
- Tebbitt, B. V. (1993). Demystifying organizational empowerment. *Journal of Nursing Administration*, 23(1), 18-23.
- Thomas, K. W., & Velhouse, B. A. (1990). Cognitive element of empowerment. *Journal of*
- Walton, M. (1986). *The Deming management method*. London: Mercury Books.

ภาคผนวก

ภาพประกอบที่ 3 เวทีทบทวนบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาพประกอบที่ 4 เวทีทบทวนบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

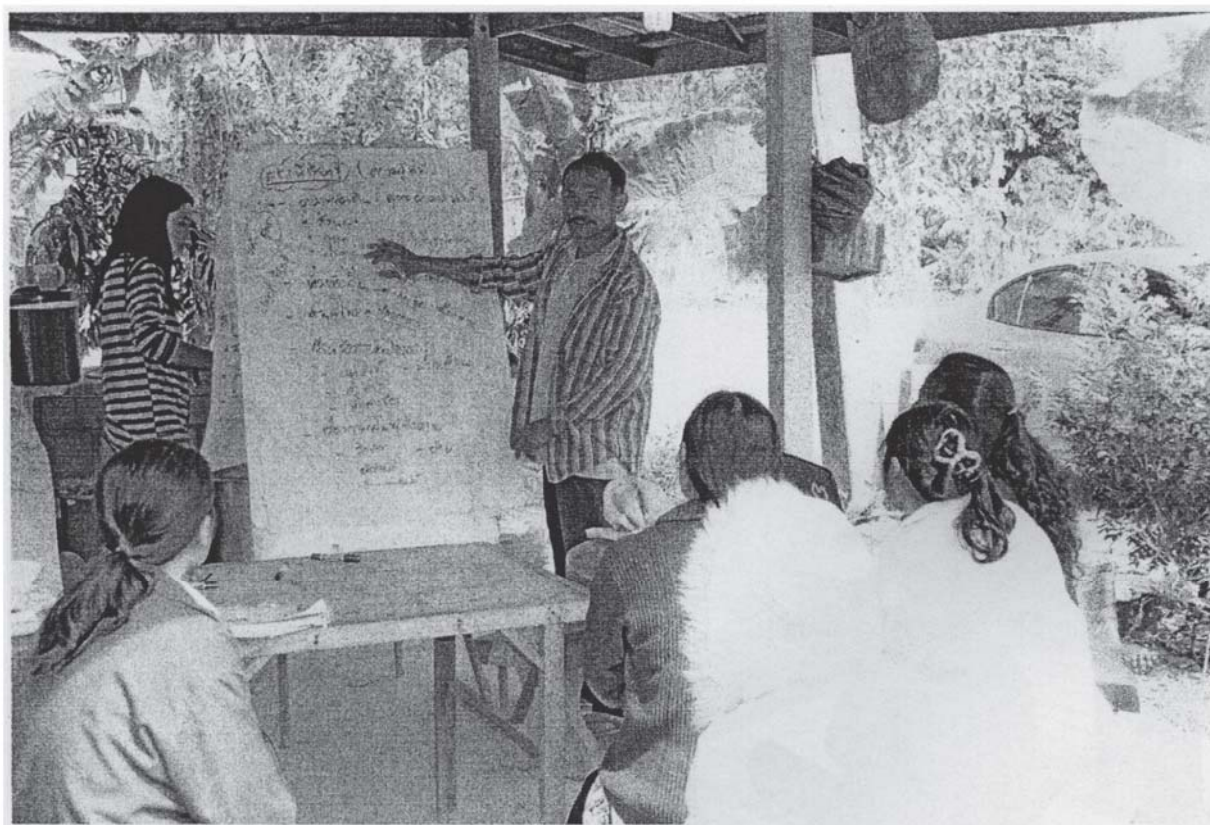
ภาพประกอบที่ 5 เวทีพัฒนาโครงการระดับพื้นที่

ภาพประกอบที่ 6 เวทีพิจารณาโครงการวิจัยระดับจังหวัด

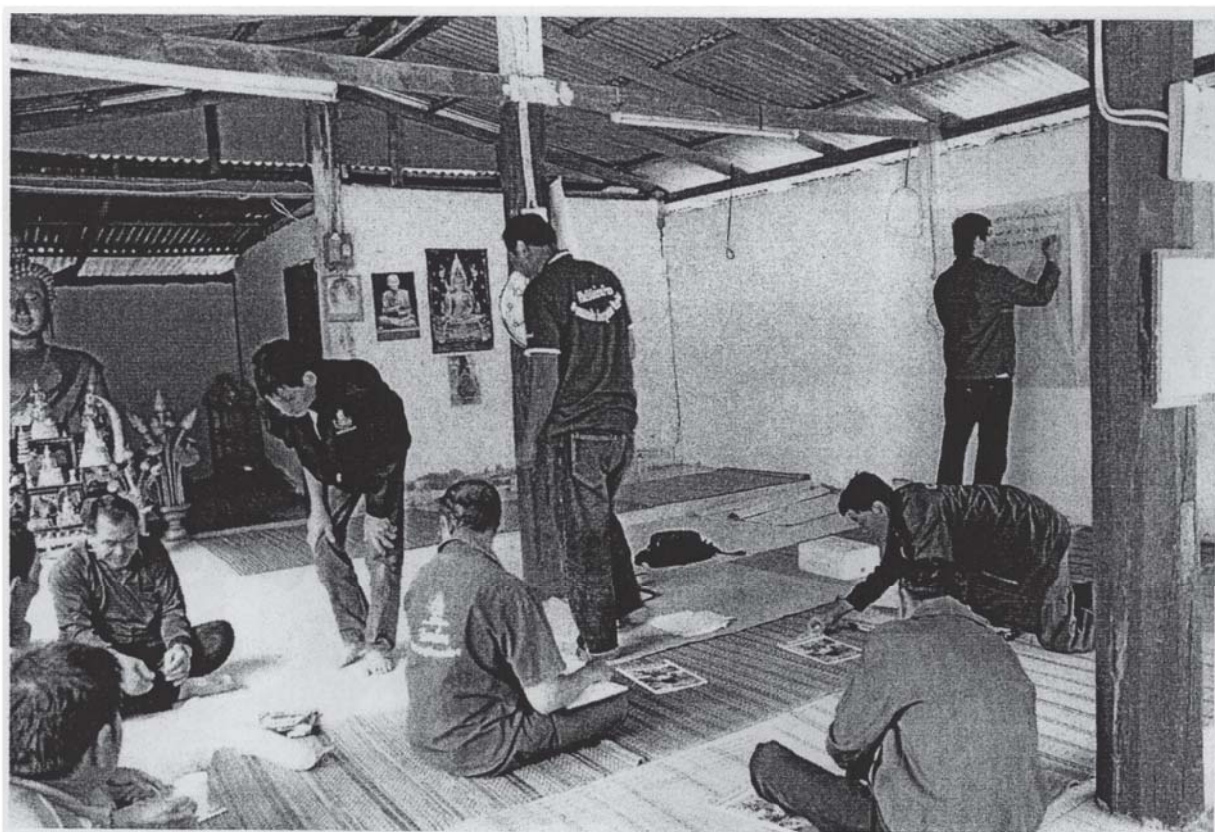
ภาพประกอบที่ 7 เวทีพิจารณาโครงการระดับจังหวัด

ภาพประกอบที่ 8 หนุนเสริมการทำงานระดับพื้นที่บ้านศรีเจริญ

ภาพประกอบที่ 9 เวทีการเรียนรู้วิถีชีวิตคนร้อนทองอำเภopakหม

ภาพประกอบที่ 10 เวทีหนุนเสริมการทำงานระดับพื้นที่บ้านหนองเอี่ยน

ภาพประกอบที่ 11 กิจกรรมจัดทำศูนย์เรียนบ้านห้วยม่วงของกลุ่มเครือข่ายป่าภูหินเหล็กไฟ

ภาพประกอบที่ 12 ลงพื้นที่จัดเวทีศึกษาข้อมูลร่วมกับชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตคนร้อนทอง

ภาพประกอบที่ 13 เวทีรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงานโครงการ

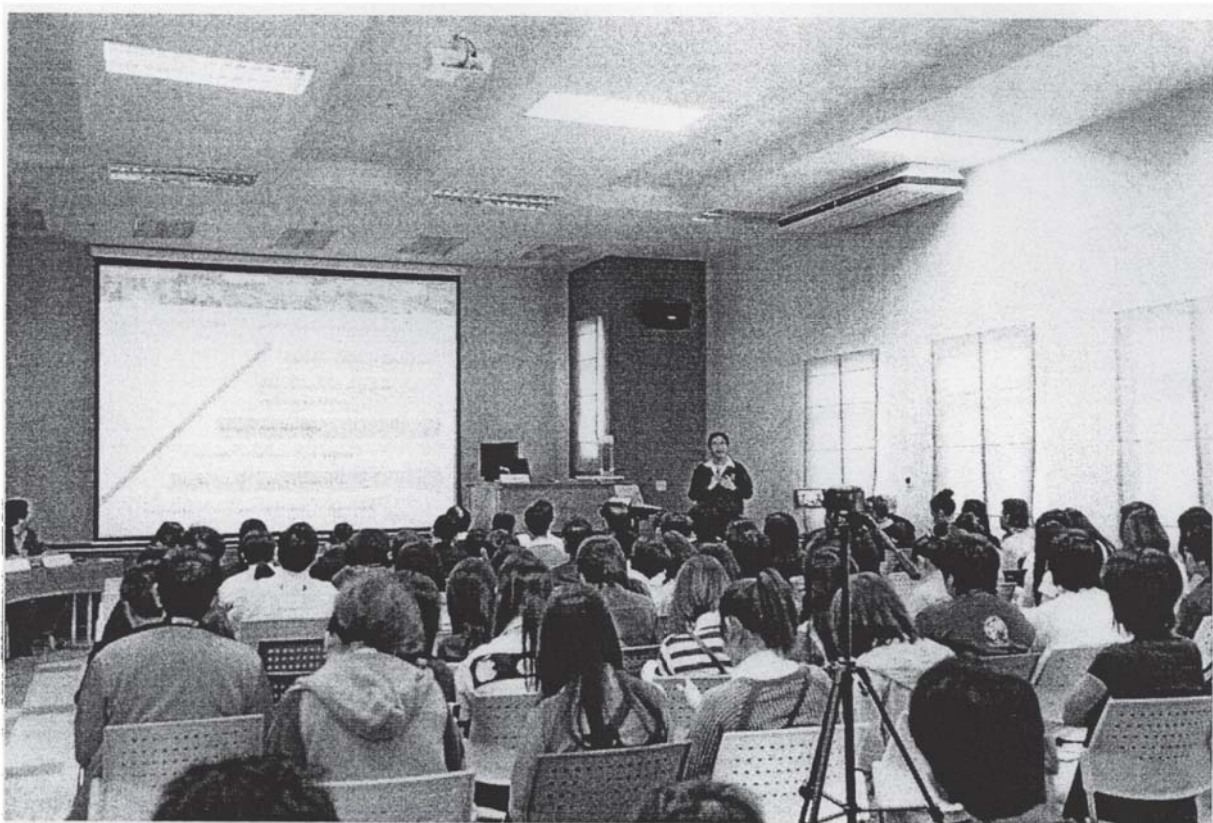
ภาพประกอบที่ 14 เวทีเครือข่ายนักวิจัยอีสานเหนือ

ภาพประกอบที่ 15 การประชุม RC อีสาน

ภาพประกอบที่ 16 ประชุม RC อีสาน

ภาพประกอบที่ 17 เวทีนำเสนอการจัดการกลุ่มน้ำขนาดเล็ก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาพประกอบที่ 18 งานสัมมนาความรู้ท้องถิ่นกับการพัฒนาอีสานในทศวรรษหน้า

ประวัตินักวิจัย

ประวัตินักวิจัย

ประวัติผู้ประสานงาน

ชื่อ-สกุล นายยุทธนา วงศ์โสภะ
วัน เดือน ปี เกิด วันศุกร์ที่ 24 กันยายน 2519
ภูมิลำเนา 1 บ้านนาหอ หมู่ที่ 2 ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 42120
ที่อยู่ปัจจุบัน 342/100 บ้านเอื้ออาทร หมู่ที่ 7 ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย 42000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2553 ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
พ.ศ.2548 ปริญญาตรี สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ.2543 ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ.2542 วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม
สถาบันราชภัฏเลย
พ.ศ.2532-2538 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนศรีสองรักษ์วิทยา
อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2551-ปัจจุบัน - ผู้ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย (พี่เลี้ยง)
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย
พ.ศ.2549 - เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการพื้นที่โครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม
ของชุมชนในประเทศไทยและลุ่มแม่น้ำโขงประจำจังหวัดเลย
สำนักงานกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล สำนักงานประเทศไทย (WWF)
ร่วมกับมูลนิธิเลยเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน
พ.ศ.2549 - นักวิจัยท้องถิ่น ภายใต้โครงการประสานความร่วมมือเพื่อ
ขับเคลื่อนนโยบายเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนาร่วมกับมูลนิธิไท, สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
พ.ศ.2548 - หัวหน้างานส่งเสริมองค์กรชุมชนและเกษตรยั่งยืน มูลนิธิเลยเพื่อการอนุรักษ์
และพัฒนาอย่างยั่งยืน
พ.ศ.2547 - ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาศักยภาพเยาวชนกับการฟื้นฟูป่าต้นน้ำป่าสัก
ธนาคารโลก (World Bank) Small Grants Program, ประชาคมจังหวัดเลย

- เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการโครงการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะ ท้องถิ่นน่าอยู่ ประชาคม
จังหวัดเลย โครงการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่ จังหวัดเลย ร่วม
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI)

พ.ศ.2546-2547 ผู้ประสานงานโครงการถักทอเครือข่ายพลังแผ่นดินเพื่อปราบปรามยาเสพติด
ประจำจังหวัดเลย สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI)
และศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดภาคประชาชน, ประชาคมจังหวัดเลย

พ.ศ.2543-2545 เจ้าหน้าที่ติดตามและสนับสนุนงานท้องถิ่น (LES) ประจำจังหวัดเลย
สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF)

พ.ศ.2542 เจ้าหน้าที่อาสาสมัครประชาสงเคราะห์ สำนักงานประชาสงเคราะห์
จังหวัดเลย

ประวัติผู้ช่วยผู้ประสานงาน

ชื่อ-สกุล นางสาว ขนิษฐา พลชา

วัน เดือน ปี เกิด วันศุกร์ที่ 15 มกราคม 2525

ภูมิลำเนา 302 ม. 6 ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 42130

ที่อยู่ปัจจุบัน 302 ม. 6 ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 42130

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2551 การศึกษาระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขา สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา

สถานศึกษา มหาวิทยาลัยสถาบันราชภัฏเลย

พ.ศ. 2547 การศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต

สาขา การพัฒนาชุมชน สถานศึกษาสถาบันราชภัฏเลย

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. 2552-ปัจจุบัน ผู้ช่วยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

พ.ศ. 2551 ตำแหน่ง ผู้ช่วยสอน โรงเรียนบ้านหนองบัวเย็น

พ.ศ. 2551 - 2551 ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

พ.ศ. 2545 - 2546 ตำแหน่งผู้ช่วยทีมวิจัย(ภาคสนาม) เรื่องการพัฒนาสภาพคลไท ฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ประวัติผู้ช่วยผู้ประสานงาน

ชื่อ - สกุล นางสาวเอมมิกา ศรีกังวานใจ
 วัน เดือน ปี เกิด วันเสาร์ที่ 12 พฤศจิกายน 2531
 อายุ 24 ปี
 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ศาสนาพุทธ
 ที่อยู่ปัจจุบัน 283 หมู่ 10 ตำบลกกตุ๋ อำเภอมือง จังหวัดเลย 42000
 โทรศัพท์ 085-6463944
 อีเมล pla1211_@hotmail.co.th

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนเลยพิทยาคม
เกรดเฉลี่ย 2.25
- พ.ศ. 2554 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เกรดเฉลี่ย 3.25

ประวัติการทำงาน

เริ่มทำงานตั้งแต่วันที่ 21 มีนาคม 2554 ถึง ปัจจุบัน ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ประสานงานวิจัย
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเลย